

S A R A W A K

**PENYATA RASMI PERSIDANGAN
DEWAN UNDANGAN NEGERI**

Sarawak State Legislative Assembly Official Reports and Debates

MESYUARAT PERTAMA BAGI PENGGAL KEDUA
First Meeting of the Second Session

15 – 24 MEI 2023

DEWAN UNDANGAN NEGERI SARAWAK KESEMBILAN BELAS
Nineteenth Sarawak State Legislative Assembly

RABU

17 MEI 2023

(26 SYAWAL1444H)

KUCHING

Peringatan untuk Ahli Dewan:

Pembetulan yang dicadangkan oleh Ahli Dewan hendaklah disampaikan secara bertulis kepada Setiausaha Dewan Undangan Negeri Sarawak tidak lewat daripada **14 hari selepas persidangan.**

KANDUNGAN

1.0	PEMASYHURAN DARIPADA TUAN SPEAKER.....	1
2.0	PERTANYAAN-PERTANYAAN BAGI JAWAPAN-JAWAPAN LISAN	
	(77) Status Mahkamah Bumiputera Sarawak.....	1
	(78) Langkah Penghapusan Ancaman Serangan Buaya.....	2
	(79) Perancangan Kementerian untuk Sekolah yang Sering Dilanda Banjir.....	4
	(80) Artificial Intelligence (AI) in Agriculture.....	5
	(81), (99) & Peruntukan Kewangan Kerajaan kepada Majlis-majlis Daerah.....	6
	(127)	
	(82) New LED Lightings.....	7
	(83) Status Jalan dari Nanga Entabai ke Ratau Limau Fasa II.....	8
	(84) Pelan Pembangunan dan Pemerkasaan Ekonomi di DUN N.38 Kalaka.....	9
	(85) Mukah Sebagai Destinasi Pelancongan Antarabangsa.....	10
	(86) Foreign Direct Investment in Manufacturing Sector.....	11
	(87) Skim Perjawatan PKP dan PPKP.....	12
	(88) Isu Pendatang Tanpa Izin.....	13
	(89) Status of Hydrogen Development and Algae Research.....	14
3.0	USUL UNTUK MELULUS PENCETAKAN SEMULA PERLEMBAGAAN NEGERI SARAWAK.....	15
4.0	PERBAHASAN ATAS USUL UNTUK MELULUSKAN PENCETAKAN SEMULA PERLEMBAGAAN NEGERI SARAWAK	
	(1) YB Encik Wilson Nyabong anak Ijang – (DUN N.61 Pelagus).....	16
5.0	USUL PENGHARGAAN ATAS UCAPAN TUAN YANG TERUTAMA YANG DI- PERTUA NEGERI SARAWAK	
	Pencadang : Ahli Dewan Undangan Negeri N.6 Tupong (YB Encik Fazzrudin bin Haji Abdul Rahman).....	17
	Penyokong : Ahli Dewan Undangan Negeri N.66 Murum (YB Encik Kennedy Chukpai Ugon).....	22
6.0	PERBAHASAN USUL PENGHARGAAN ATAS UCAPAN TUAN YANG TERUTAMA YANG DI-PERTUA NEGERI SARAWAK	
	(1) YB Encik Safiee bin Haji Ahmad – (DUN N.43 Daro).....	28
	(2) YB Dato' Sri Huang Tiong Sii – (DUN N.45 Repok).....	34
	(3) YB Encik Adam Yii Siew Sang – (DUN N.74 Pujut).....	38
	(4) YB Encik Abdul Yakub bin Haji Arbi – (DUN N.58 Balingian).....	40
	(5) YB Encik John anak Ilus – (DUN N.23 Bukit Semuja).....	44
	(6) YB Encik Chong Chieng Jen – (N.9 Padungan).....	48
	(7) YB Puan Violet Yong Wui Wui – (DUN N.10 Pending).....	52
	(8) YB Ir. Lo Khere Chiang – (DUN N.13 Batu Kitang).....	58
	(9) YB Encik Lidam anak Assan – (N.62 Katibas).....	62
	(10) YB Datuk Ding Kuong Hiing – (N.46 Meradong).....	66
	(11) YB Datuk Haji Talib bin Zulpilip – (N.67 Jepak).....	68
	(12) YB Tuan Haji Mohammad bin Duri – (N.38 Kalaka).....	70
	(13) YB Encik Yap Yau Sin – (DUN N.12 Kota Sentosa).....	74
7.0	PENANGGUHAN MESYUARAT.....	78

SARAWAK
DEWAN UNDANGAN NEGERI SARAWAK KESEMBILAN BELAS

Penyata Rasmi

MESYUARAT PERTAMA BAGI PENGGAL KEDUA

Rabu, 17 Mei 2023

Dewan bermesyuarat di Petra Jaya, Kuching pada pukul 9.06 pagi

HADIR

Bil.	Nama	Konstituensi
1.	Yang Berhormat Tan Sri Datuk Amar Haji Mohamad Asfia bin Awang Nasar P.S.M., D.A., P.N.B.S., D.S.A.P., D.I.M.P., P.B.K., P.C.E. (Emas) <i>Speaker Dewan Undangan Negeri Sarawak</i>	
2.	Yang Berhormat Dato Haji Idris bin Haji Buang P.S.B.S., D.I.M.P., A.M.N., P.B.S., A.B.S., P.C.D., P.J.P.N., P.T.E. <i>Timbalan Speaker Dewan Undangan Negeri Sarawak</i>	<i>N.16 Muara Tuang</i>
3.	Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr.) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg D.P., P.M.N., D.A., P.N.B.S., J.B.S., P.C.E. <i>Premier Sarawak</i> <i>Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru</i> <i>Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar</i> <i>Menteri Tenaga dan Kelestarian Alam Sekitar</i>	<i>N.26 Gedong</i>
4.	Yang Berhormat Datuk Amar Douglas Uggah Embas D.A., P.N.B.S., P.G.B.K., P.C.E. <i>Timbalan Premier Sarawak</i> <i>Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru Kedua</i> <i>Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan</i>	<i>N.37 Bukit Saban</i>
5.	Yang Berhormat Datuk Amar Haji Awang Tengah bin Ali Hasan D.A., P.N.B.S., P.G.B.K., A.M.N. <i>Timbalan Premier Sarawak</i> <i>Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar Kedua</i> <i>Menteri Perdagangan Antarabangsa, Industri dan Pelaburan</i>	<i>N.82 Bukit Sari</i>
6.	Yang Berhormat Dato Sri Prof. Dr. Sim Kui Hian P.N.B.S., P.J.N., P.B.E. <i>Timbalan Premier Sarawak</i> <i>Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan</i>	<i>N.14 Batu Kawah</i>
7.	Yang Berhormat Dato Sri Hajah Fatimah Abdullah P.N.B.S., P.G.B.K., P.C.E. <i>Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti</i>	<i>N.56 Dalat</i>
8.	Yang Berhormat Dato Sri Dr. Stephen Rundi anak Utom P.N.B.S., P.J.N., A.B.S., P.B.E., P.C.E. <i>Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah</i>	<i>N.69 Kemena</i>

9. Yang Berhormat Dato Sri Haji Abdul Karim Rahman Hamzah
P.N.B.S., P.G.B.K., P.B.S., P.B.E.
Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan
Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan N.15 Asajaya
10. Yang Berhormat Dato Sri Lee Kim Shin
P.N.B.S., P.J.N., K.M.N., P.B.S., P.P.B., B.B.S., P.B.E.
Menteri Pengangkutan N.75 Senadin
11. Yang Berhormat Datuk John Sikie anak Tayai
P.J.N., P.B.S., P.B.E.
Menteri di Jabatan Premier N.60 Kakus
12. Yang Berhormat Datuk Haji Julaihi bin Haji Narawi
P.G.B.K., P.B.S., K.M.N., P.P.D., P.B.E.
Menteri Utiliti dan Telekomunikasi N.27 Sebuyau
13. Yang Berhormat Datuk Gerawat Gala
P.G.B.K., P.S.B.S., P.B.K.
Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Buruh, Imigresen dan Pemantauan Projek) N.78 Mulu
14. Yang Berhormat Datuk Francis Harden anak Hollis
P.G.B.K., P.B.S., A.B.S., P.B.E.
Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat (Pembangunan Bakat) N.32 Simanggang
15. Yang Berhormat Datuk Dr. Jerip anak Susil
P.G.B.K., A.M.N., P.B.E.
Timbalan Menteri Pengangkutan (Penerbangan dan Jalan Raya) N.19 Mambong
16. Yang Berhormat Datuk Liwan Lagang
P.J.N., P.P.N., K.M.N., J.B.S., P.B.E.
Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi (Telekomunikasi) N.65 Belaga
17. Yang Berhormat Datuk Hajah Rosey binti Haji Yunus
P.G.B.K., J.B.K., P.P.B., P.P.S., P.T.E., P.B.E.
Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti (Pembangunan Wanita dan Kanak-Kanak) N.71 Bekenu
18. Yang Berhormat Datuk Haji Len Talif Salleh
P.G.B.K., D.J.B.S., P.B.K., P.P.B.
Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar N.41 Kuala Rajang
19. Yang Berhormat Datuk Dr. Haji Abdul Rahman bin Haji Junaidi
P.G.B.K., J.B.S., A.B.S., P.B.E.
Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi (Utiliti) N.4 Pantai Damai
20. Yang Berhormat Datuk Hajah Sharifah Hasidah binti Sayeed Aman Ghazali
P.G.B.K., P.T.E., J.B.S.
Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan) N.7 Samariang

21. Yang Berhormat Datuk Dr. Malcolm Mussen anak Lamoh
P.G.B.K., P.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Perdagangan Antarabangsa, Industri dan Pelaburan N.34 Batang Ai

22. Yang Berhormat Datuk Dr. Haji Abdul Rahman bin Haji Ismail
P.G.B.K., A.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi & Pembangunan Wilayah (Industri Makanan) N.79 Bukit Kota

23. Yang Berhormat Datuk Dr. Haji Annuar bin Rapa'ee
P.G.B.K., J.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat (Pengajian Tinggi dan Inovasi) N.55 Nangka

24. Yang Berhormat Datuk Dr. Penguang Manggil
P.G.B.K., D.J.B.S., K.M.N., P.P.C., P.P.B., P.P.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kerajaan Tempatan) N.76 Marudi

25. Yang Berhormat Datuk Snowdan Lawan
P.G.B.K., A.M.N., P.T.E.
Timbalan Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan (Industri Kreatif dan Seni Persembahan) N.30 Balai Ringin

26. Yang Berhormat Datuk Abdullah bin Haji Saidol
P.G.B.K., J.B.K., P.T.E.
Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Hal Ehwal Korporat dan Unit Komunikasi Awam Sarawak) N.42 Semop

27. Yang Berhormat Datuk Sebastian Ting Chiew Yew
P.J.N., D.I.M.P., A.B.S.
Timbalan Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan (Pelancongan) N.73 Piasau

28. Yang Berhormat Ir. Aidel bin Lariwoo
P.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Infrastruktur) N.24 Sadong Jaya

29. Yang Berhormat Dr. Ripin bin Lamat
J.B.K., K.M.N., P.T.E.
Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan (Pembangunan Usahawan) N.72 Lambir

30. Yang Berhormat Dr. Haji Hazland bin Abang Hipni
K.M.N., J.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Tenaga dan Kelestarian Alam Sekitar N.5 Demak Laut

31. Yang Berhormat Encik Maclaine Ben @ Martin Ben
J.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi & Pembangunan Wilayah (Komoditi & Pembangunan Wilayah) N.22 Kedup

32.	Yang Berhormat Encik Ricky @ Mohammad Razi bin Sitam
J.B.S., P.T.E.
<i>Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti (Kesejahteraan Komuniti)</i>	N.35 Saribas
33.	Yang Berhormat Dato Henry Harry anak Jinep
P.S.B.S., A.B.S.
<i>Timbalan Menteri Pengangkutan (Sungai dan Laut)</i>	N.2 Tasik Biru
34.	Yang Berhormat Dato' Murshid DiRaja Dr. Juanda bin Jaya
P.G.B.K., DATO' MURSHID DIRAJA, S.S.P.
<i>Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Integriti dan Ombudsman)</i>	N.44 Jemoreng
35.	Yang Berhormat Dato Gerald Rentap Jabu
P.S.B.S., A.B.S., P.P.N., J.B.K.
<i>Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan (Pembangunan Belia dan Sukan)</i>	N.36 Layar
36.	Yang Berhormat Dato Majang anak Renggi
P.S.B.S., P.B.K., A.B.S.
<i>Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Pelabuhan)</i>	N.70 Samalaju
37.	Yang Berhormat Encik Jefferson Jamit anak Unyat
B.B.S., P.B.S., K.M.N., J.B.S.
<i>Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang dan Adat Bumiputera)</i>	N.63 Bukit Goram
38.	Yang Berhormat Encik Michael Tiang Ming Tee
P.B.S.
<i>Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kesihatan Awam dan Perumahan)</i>	N.54 Pelawan
39.	Yang Berhormat Dato Ibrahim bin Baki
A.B.S., J.B.S., P.S.B.S.	N.8 Satok
40.	Yang Berhormat Dato' Sri Huang Tiong Sii
D.I.M.P., S.S.A.P.	N.45 Repok
41.	Yang Berhormat Tan Sri William Mawan anak Ikom
P.S.M., P.N.B.S., P.G.B.K., A.M.N., P.B.S., P.P.D. (Emas)	N.47 Pakan
42.	Yang Berhormat Datuk Haji Talib bin Zulpilip
P.G.B.K., P.B.K., P.P.B., P.P.D., P.P.S., P.B.E.	N.67 Jepak
43.	Yang Berhormat Datuk Mong anak Dagang
P.G.B.K., J.M.N., P.B.S., P.P.D., P.B.K., P.B.E.	N.31 Bukit Begunan
44.	Yang Berhormat Encik Paulus Palu Gumbang
A.M.N., P.B.S., J.B.K., P.T.E.	N.80 Batu Danau
45.	Yang Berhormat Encik Dennis Ngau
J.B.S., P.B.S., P.T.E., B.B.S.	N.77 Telang Usan
46.	Yang Berhormat Tuan Haji Razaili bin Haji Gapor
P.T.E., P.B.S.	N.29 Beting Maro

47.	Yang Berhormat Dato Sri Wong Soon Koh P.N.B.S., P.G.B.K., A.B.S., P.C.E.	<i>N.53 Bawang Assan</i>
48.	Yang Berhormat Encik Johnichal Rayong anak Ngipa J.B.S., P.T.E.	<i>N.33 Engkilili</i>
49.	Yang Berhormat Encik Chong Chieng Jen	<i>N.9 Padungan</i>
50.	Yang Berhormat Encik See Chee How	<i>N.11 Batu Lintang</i>
51.	Yang Berhormat Datuk Ding Kuong Hiing P.J.N., A.B.S.	<i>N.46 Meradong</i>
52.	Yang Berhormat Ir. Lo Khere Chiang B.B.S., J.B.K.	<i>N.13 Batu Kitang</i>
53.	Yang Berhormat Encik Wilson Nyabong anak Ijang A.M.N., K.M.N., J.B.S.	<i>N.61 Pelagus</i>
54.	Yang Berhormat Encik Miro anak Simuh	<i>N.18 Serembu</i>
55.	Yang Berhormat Encik John anak Ilus P.B.S., A.P.S.	<i>N.23 Bukit Semuja</i>
56.	Yang Berhormat Encik Fazzrudin bin Haji Abdul Rahman P.B.S.	<i>N.6 Tupong</i>
57.	Yang Berhormat Encik Awla bin Dris A.B.S.	<i>N.25 Simunjan</i>
58.	Yang Berhormat Ir. Christopher Gira @ Gira anak Sambang P.B.K.	<i>N.59 Tamin</i>
59.	Yang Berhormat Encik Rolland Duat anak Jubin	<i>N.48 Meluan</i>
60.	Yang Berhormat Encik Abdul Yakub bin Haji Arbi B.B.S., A.B.S., K.M.N., J.B.K.	<i>N.58 Balingian</i>
61.	Yang Berhormat Puan Violet Yong Wui Wui	<i>N.10 Pending</i>
62.	Yang Berhormat Encik Baru Bian	<i>N.81 Ba'Kelalan</i>
63.	Yang Berhormat Encik Safiee bin Haji Ahmad J.B.K., P.P.B.	<i>N.43 Daro</i>
64.	Yang Berhormat Encik Kennedy Chukpai Ugon P.P.N., A.B.S.	<i>N.66 Murum</i>
65.	Yang Berhormat Encik Allan Siden Gramong A.B.S.	<i>N.50 Machan</i>
66.	Yang Berhormat Encik Mohd Chee bin Kadir A.B.S., P.B.S., P.J.P.N., J.B.S.	<i>N.40 Kabong</i>
67.	Yang Berhormat Datuk Hamzah bin Brahim A.M.N., P.M.W.	<i>N.17 Stakan</i>

68.	Yang Berhormat Encik Adam Yii Siew Sang A.B.S.	N.74 Pujut
69.	Yang Berhormat Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor	N.28 Lingga
70.	Yang Berhormat Dr. Simon Sinang @ Sinang anak Bada A.B.S., P.B.S., K.M.N.	N.21 Tebedu
71.	Yang Berhormat Encik Billy anak Sujang P.P.B.	N.1 Opar
72.	Yang Berhormat Encik Azizul Annuar bin Pehin Sri Haji Adenan	N.3 Tanjong Datu
73.	Yang Berhormat Encik Yap Yau Sin K.M.N.	N.12 Kota Sentosa
74.	Yang Berhormat Tuan Haji Mohamad bin Duri P.B.K., A.B.S.	N.38 Kalaka
75.	Yang Berhormat Encik Friday anak Belik A.B.K., P.P.S., P.P.B., P.B.K., P.P.C.	N.39 Krian
76.	Yang Berhormat Encik Anyi anak Jana	N.49 Ngemah
77.	Yang Berhormat Encik Chieng Jin Ek	N.51 Bukit Assek
78.	Yang Berhormat Encik Royston bin Valentine A.B.S.	N.57 Tellian
79.	Yang Berhormat Encik Lidam anak Assan	N.62 Katibas
80.	Yang Berhormat Encik Johnny Pang Leong Ming	N.68 Tanjong Batu

TIDAK HADIR

(Kebenaran di bawah Peraturan Mesyuarat 81)

Bil.	Nama	Konstituensi
1.	Yang Berhormat Datuk Roland Sagah Wee Inn P.G.B.K., J.B.K., P.B.S., P.B.E. <i>Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat</i>	N.20 Tarat
2.	Yang Berhormat Dato Sri Tiong King Sing P.J.N., P.N.B.S., D.P.M.K., D.P.M.K., S.S.S.A., D.S.S.A., J.P.	N.52 Dudong
3.	Yang Berhormat Encik Nicholas Kudi anak Jantai	N.64 Baleh

TURUT HADIR

- Encik Pele Peter Tinggom
Setiausaha Dewan Undangan Negeri Sarawak
- Encik Abang Mohammad Adib bin Abang Sallehadin
Pemangku Timbalan Setiausaha Dewan Undangan Negeri Sarawak
- Inspektor Ahmad Khairul Aiman bin Hassan
Bentara Mesyuarat
- Inspektor Rustam bin Morat
Bentara Mesyuarat

5. Encik Abang Nasiruddin bin Abang Mohd Khalid
Bentara Mesyuarat
6. Encik Hadyan bin Abd Rahman
Bentara Mesyuarat
7. Encik Lydwilkyn Andar anak Umbau
Bentara Mesyuarat
8. Encik Mohd Saiful bin Ahmad Zaidi
Bentara Mesyuarat

PETUGAS PERSIDANGAN

PEGAWAI UNDANG-UNDANG

1. Cik Nasya Ameera bt Mazlan	<i>Jabatan Peguam Besar Negeri Sarawak</i>
2. Encik Muhd. Syafiq bin Sapri	<i>Jabatan Peguam Besar Negeri Sarawak</i>

PEMBACA PRUF

1. Puan Dayang Norazan Kartini binti Dato Pengiran Haji Zain	<i>Dewan Bahasa dan Pustaka Negeri Sarawak</i>
2. Puan Coretta Herliana Kura	<i>Dewan Bahasa dan Pustaka Negeri Sarawak</i>

JURUTRENGKAS

1. Puan Sharlina binti Mushar	<i>Pejabat Setiausaha Kewangan Negeri</i>
2. Puan Malin anak Arit	<i>Pejabat Setiausaha Kewangan Negeri</i>
3. Puan Khadijah Khaider	<i>Jabatan Perbendaharaan Negeri Sarawak</i>
4. Puan Dayang Siti Roszalina binti Abg Rosli	<i>Jabatan Kehakiman Syariah Sarawak</i>
5. Puan Olivia Batan	<i>Jabatan Audit Negara Negeri Sarawak</i>
6. Puan Bernadette Willon	<i>Jabatan Kastam Diraja Malaysia</i>
7. Puan Katerin Jemali @ Maria Jamali	<i>Dewan Bandaraya Kuching Utara</i>
8. Puan Doris anak Francis Harris	<i>Universiti Malaysia Sarawak (UNIMAS)</i>
9. Puan Noorina binti Hamdan	<i>Universiti Malaysia Sarawak (UNIMAS)</i>
10. Puan Winnie Anak Vincent	<i>Universiti Malaysia Sarawak (UNIMAS)</i>
11. Puan Zuriawati binti Mohd Laili	<i>Pustaka Negeri Sarawak</i>
12. Puan Mariana binti Brahim	<i>Perbadanan Pembangunan Perumahan</i>
13. Puan Ratna Airwati binti Haji Md. Junaidi	<i>Perbadanan Pembangunan Perumahan</i>
14. Puan Sabtuyah binti Adeng	<i>Perbadanan Pembangunan Perumahan</i>
15. Encik Azhwan bin Bujang	<i>Regional Corridor Development Authority</i>
16. Encik Mohd Alfadjer bin Tuah	<i>Kementerian Pengangkutan Sarawak</i>
17. Puan Derna anak Johin	<i>Unit Pemantauan Pelaksanaan Sarawak, Jabatan Premier Sarawak</i>
18. Puan Azah Mohamad Jally	<i>Kementerian Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan Sarawak</i>
19. Puan Rosline anak Dominic Maon	<i>Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah Sarawak</i>
20. Puan Nur Izzatul Fatihah Abdullah	<i>Kementerian Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan Sarawak</i>
21. Puan Dayang Duraiza binti Haji Awang Jangka	<i>Lembaga Sumber Asli & Alam Sekitar Sarawak</i>
22. Puan Emely anak Edmund Beatie	<i>Kementerian Pertahanan Malaysia Cawangan Sarawak</i>
23. Puan Dorina Asort	<i>Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak</i>
24. Puan Florence Jalong	<i>Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak</i>
25. Puan Leidiana binti Azahari	<i>Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak</i>
26. Puan Anieta Sylvester Pungga	<i>Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sarawak</i>

27.	Puan Juliana Lugom	<i>Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sarawak</i>
28.	Puan Rosemary Langub	<i>Perbadanan Kemajuan Perusahaan Kayu Sarawak</i>
29.	Puan Nurhaida binti Amin	<i>Jabatan Penyiaran Kawasan Sarawak, Jabatan Penyiaran Negeri Sarawak</i>
30.	Puan Dzuridah binti Haji Sariee	<i>Pejabat Timbalan Setiausaha Kerajaan Negeri (Perancangan Ekonomi dan Pembangunan), Jabatan Premier Sarawak</i>
31.	Puan Valarie Jane anak Aitman	<i>Pejabat Pembangunan Persekutuan Negeri Sarawak, Unit Penyelarasan Pelaksanaan, Jabatan Perdana Menteri</i>
32.	Puan Margaret anak Francis Bohui	<i>Lembaga Penyatuan dan Pemulihan Tanah Sarawak</i>

RAKAMAN PROSIDING

1.	Puan Nordiana binti Rabae	<i>Jabatan Penyiaran Sarawak</i>
2.	Encik Hussein bin Shuini	<i>Jabatan Penyiaran Sarawak</i>
3.	Encik Vong Choon Chan	<i>Jabatan Penyiaran Sarawak</i>
4.	Encik Mohd. Akhmal bin Marsid	<i>Jabatan Penyiaran Sarawak</i>

JURUCETAK

1.	Encik Awang Faizul bin Awang Aboone	<i>Percetakan Nasional Malaysia Berhad</i>
2.	Encik Vincent Vyner ak Tubom	<i>Percetakan Nasional Malaysia Berhad</i>

JURUTEKNIK IT

1.	Encik Abang Hasmadi bin Abang Wahab	<i>SAINS</i>
2.	Cik Elizebeth Southwell Peterus	<i>SAINS</i>
3.	Encik Mohamad Fadzly bin Arfan	<i>SAINS</i>
4.	Encik Abdul Rahman bin Belimi	<i>SAINS</i>

MESSENGER

1.	Encik Moksen bin Sion	<i>Jabatan Agama Islam Sarawak</i>
2.	Encik Abang Safry bin Abang Bohari	<i>Jabatan Agama Islam Sarawak</i>
3.	Encik Ideris bin Lamit	<i>Jabatan Pertanian Sarawak</i>
4.	Encik Lawrence Encharang	<i>Jabatan Pertanian Sarawak</i>
5.	Encik Helmy bin Abdul Rahman	<i>Jabatan Pertanian Sarawak</i>
6.	Encik Shah Riwandya Sia bin Ridzuan	<i>Jabatan Pertanian Sarawak</i>
7.	Encik Mohammad Zaidi Bin Rambli	<i>Jabatan Pertanian Sarawak</i>
8.	Encik Mohamed Nazeerudin bin Gulam Mohamed	<i>Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah Sarawak</i>

ANGGOTA STAF DEWAN UNDANGAN NEGERI SARAWAK

1. Cik Noria binti Suut
2. Puan Nur Azira binti Abdul Kadir
3. Puan Rabiah binti Abdul Kadir
4. Puan Aisha Parveen binti Badron
5. Encik Abdul Rahman bin Suaiddi
6. Puan Siti Norhiza binti Mohammad Yusri
7. Puan Hanisah Abdullah
8. Cik Siti Halimah binti Mohamad Nawawi
9. Puan Hasfarini binti Hassim
10. Cik Nurhaffizah Abdullah
11. Cik Natasha Nadia binti Mohd. Saidi
12. Puan Angela Lisa anak Mathew Linol
13. Encik Felix Aaron anak Michael

14. Cik Calista Abbie anak Sapa @ Patrick Sapa
15. Puan Norziana binti Haji Ahmad
16. Encik Mohd Hasfia bin Abdullah
17. Puan Nur Eliana Abdullah
18. Puan Nazmah binti Darham
19. Puan Tracy Lyana anak Bana
20. Encik Mohd Zulkhairi bin Mohammad Hejemi
21. Puan Dayang Nazira binti Abang Martaza
22. Puan Jasmine Sinja anak Robinson
23. Puan Dayang Noorazilla binti Jasni
24. Cik Parcelia Renyelina anak Pamg
25. Cik Nur Zafirah binti Affendy Michael
26. Puan Deidre anak Wilson
27. Encik Muhammad Elliyas bin Matali
28. Encik Razali bin Awi
29. Puan Nora binti Atem
30. Encik Zahari bin Bolhi
31. Encik Lukas Jammany anak Kated
32. Encik Hazrin Syah bin Hamzah
33. Encik Ruzaimiy bin Muhammad
34. Encik Salman bin Jaya
35. Encik Alwie bin Haji Ali
36. Encik Romzi bin Bujang
37. Encik Musa bin Julai
38. Cik Hawa binti Morsad
39. Puan Suraya binti Hamden
40. Puan Noraisah binti Ahmad
41. Cik Siti Zalilah binti Samsawi

PELAJAR PRAKTIKAL

1. Cik Sharina binti Sopian

(Mesyuarat dimulakan pada pukul 9.06 pagi)

[Tuan Speaker mempengerusikan Mesyuarat]

DOA

PEMASYHURAN DARIPADA TUAN SPEAKER

Tuan Speaker: Bismillahirrahmannirrahim. Assalamualaikum. Salam sejahtera dan selamat pagi.

PERTANYAAN-PERTANYAAN BAGI JAWAPAN-JAWAPAN LISAN

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik John anak Ilus, Bukit Semuja.

YB Encik John anak Ilus: Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya no.77.

Status Mahkamah Bumiputera Sarawak

(77) YB Encik John anak Ilus bertanya kepada Premier Sarawak: Apakah taraf status terkini kedudukan Mahkamah Bumiputera Sarawak jika dibandingkan dengan mahkamah lain di Negeri ini?

Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang dan Adat Bumiputera) (YB Encik Jefferson Jamit anak Unyat): Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih, Yang Berhormat bagi Bukit Semuja.

*Dari Serian pergi ke Kapit,
Singgah di Pekan Song makan laksa,
Awal Pagi Saya Sudah Siap Sedia,
Untuk Menjawab Soalan dari Yang Berhormat Bukit Semuja.*

Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Bukit Semuja, Mahkamah Bumiputera Sarawak ialah sebuah unit di Jabatan Premier Sarawak yang ditubuhkan di bawah *Native Courts Ordinance, 1992*. Sebagai unit di bawah Jabatan Premier Sarawak, Mahkamah Bumiputera Sarawak adalah sebahagian daripada pentadbiran Kerajaan Negeri atau *part and parcel of the State Government's administration*.

Selain daripada Mahkamah Bumiputera Sarawak, terdapat juga Mahkamah Sivil di bawah Jabatan Kehakiman Persekutuan dan Mahkamah Syariah di bawah Jabatan Kehakiman Syariah Sarawak. Setiap mahkamah tersebut mempunyai struktur bidang kuasa dan kuasa masing-masing.

Bidang kuasa Mahkamah Bumiputera Sarawak adalah untuk mendengar dan mengendalikan kes-kes berkaitan pelanggaran adat or *breaches of native laws and customs* yang ditetapkan di bawah *Codified Adat* (adat yang telah ditubuhkan dan dijadikan undang-undang bertulis) bagi pelbagai komuniti Bumiputera di Sarawak dan kes-kes berkaitan pertikaian ke atas hak milik dan tuntutan pampasan tanah hak milik adat Bumiputera di bawah Kanun Tanah Sarawak.

Satu kajian bertajuk, "*The Restructuring and Elevation of The Native Courts of Sarawak*" telah dibuat untuk menghasilkan satu Pelan Induk (*Master Plan*) bagi menstruktur semula dan menaik taraf status Mahkamah Bumiputera Sarawak agar setanding dengan Mahkamah Sivil dan Mahkamah Syariah. Hasil kajian ini nanti akan dibentangkan dalam Mesyuarat Majlis Kerajaan Negeri untuk pertimbangan dan kelulusan sebelum tindakan selanjutnya dapat dilaksanakan. Terima kasih.

YB Encik John anak Ilus: (*Soalan Tambahan*) Terima kasih, Timbalan Menteri atas jawapan yang telah diberi. So, I have one supplementary question *iaitu*, what is the status of the study on the restructure of the Native Court that has just been mentioned by the Minister just now? Thank you.

Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang dan Adat Bumiputera) (YB Encik Jefferson Jamit anak Unyat): Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih, Yang Berhormat Bukit Semuja. The State Government through the Native Courts of Sarawak had commissioned a comprehensive study to come up with a Master Plan to transform the Native Courts of Sarawak from being a unit under the Department of the Premier of Sarawak to a full-fledged judicial institution which is independent and autonomous like the Civil and Syariah Court.

The study which started in January 2020 was completed in February 2022 and the findings and recommendations in the Final Report will soon be presented to the State Cabinet for approval and implementation.

The main recommendation by the Consultant is to reconstruct, restructure the current six-tier Native Courts to a four-tier court structure comprising the Native Magistrate Court and the Native High Court consisting of the Native High Court, Native Court of Appeal and Native Supreme Court. The new Native Court will be manned by legally trained and qualified Magistrates and Judges unlike the present court where the Presiding Officers are the Headman and Community Leaders at the community level courts and District Officers and Residents of the District Native Courts and Resident Native Courts respectively.

For the restructuring and elevation in the status, jurisdiction and power of the Native Courts, the recommendation in the Master Plan is to amend current State laws and Federal laws to make new State laws. The focus will be the amendment or making of new State laws relevant to the Native Courts which are under the jurisdiction and power of the Dewan Undangan Negeri Sarawak. Sekian, terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Mohd Chee bin Kadir, Kabong

YB Encik Mohd Chee bin Kadir: Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya no.78.

Langkah Penghapusan Ancaman Serangan Buaya

(78) YB Encik Mohd Chee bin Kadir bertanya kepada Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar: Populasi buaya semakin bertambah sehingga mengancam keselamatan dan nyawa penduduk-penduduk dan nelayan-nelayan yang mendiami kawasan-kawasan sepanjang sungai-sungai dan pesisir pantai. Apakah langkah-langkah yang telah dan akan diambil oleh Kerajaan untuk menghapuskan ancaman serangan buaya-buaya ganas ini?

Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar (YB Datuk Haji Len Talif Salleh): Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Kabong. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Kabong, Kerajaan Sarawak amat prihatin tentang isu-isu berkaitan buaya. Langkah-langkah pemeliharaan buaya sebagai haiwan terlindung telah mendatangkan hasil positif di mana populasi buaya telah meningkat secara ketara, namun pada masa yang sama telah meningkatkan jumlah konflik buaya dan manusia. Bagi menangani isu ini, Kerajaan Sarawak sedang merangka pelan pengurusan baharu yang lebih komprehensif dengan menekankan tiga matlamat iaitu:

- (a) Meneruskan usaha pemeliharaan buaya dan habitatnya;
- (b) Memastikan keselamatan penduduk terjamin; dan
- (c) Memanfaatkan buaya sebagai sumber asli secara lestari.

Antara tindakan-tindakan yang telah dan akan diambil adalah seperti berikut:

- (a) Dari tahun 2020 hingga kini, Sarawak Forestry Corporation (SFC) telah menjalankan sebanyak 107 operasi di mana sejumlah 95 ekor buaya telah ditangkap dan 482 biji telur telah dipindah.
- (b) Dari tahun 2020 hingga tahun 2022, sebanyak 77 lesen pemburuan buaya telah dikeluarkan dengan hasil tuaian sebanyak 133 ekor buaya.
- (c) Program Kesedaran 3M (Mengenali, Memahami dan Memelihara) buaya sentiasa dianjurkan di kawasan yang mempunyai kehadiran buaya.
- (d) Papan tanda amaran kehadiran buaya didirikan di kawasan yang strategik.

Seterusnya dalam memperkasakan pengurusan buaya di Sarawak, pengawal dan staf yang terlibat sentiasa diberikan pendedahan untuk meningkatkan kapasiti pengetahuan dan kebolehan melalui latihan dan penglibatan di peringkat kebangsaan dan antarabangsa. SFC juga menjadi agensi rujukan berkaitan buaya oleh International Union for Conservation of Nature (IUCN), *crocodile specialists' group*; Negara Brunei Darussalam, Filipina serta negeri-negeri lain di Malaysia.

Sebagai langkah jangka panjang, SFC akan meningkatkan lagi kerjasama dengan pakar-pakar dari Australia, South Africa dan Amerika Syarikat bagi memperkasakan Pelan Pengurusan Bersepadu Buaya. Terima kasih

YB Encik Mohd Chee bin Kadir: (*Soalan Tambahan*) Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih, Timbalan Menteri atas jawapan tadi. Saya ada dua soalan tambahan.

- (a) Dalam zaman yang serba moden dan canggih sekarang, adakah Kerajaan merancang untuk menggunakan teknologi-teknologi yang terkini untuk memantau populasi buaya di Sarawak?
- (b) Akhir-akhir ini kita sering mendengar laporan tentang kehadiran buaya dalam parit-parit di kawasan perumahan dan kawasan komersial di bandar. Apakah langkah-langkah Kerajaan untuk melindungi penduduk dan mengurangkan risiko serangan buaya di kawasan-kawasan terbabit?

Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar (YB Datuk Haji Len Talif Salleh): Terima kasih sekali lagi, Tuan Speaker dan terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Kabong.

Untuk menjawab soalan pertama, Kerajaan Sarawak sentiasa bersedia mempelopori dan menerajui penggunaan teknologi terkini dalam mana-mana bidang. Secara amnya, dron dan *GPS* digunakan untuk membuat pemerhatian dan merekodkan taburan buaya dan sarang buaya. Sekarang ini, SFC sedang bekerjasama dengan SAINS untuk membangunkan aplikasi pangkalan data dan pemantauan kehadiran buaya secara *real time*. Dengan ini populasi buaya dapat dipantau secara berterusan dan tempat-tempat panas (*hotspot*) kompilasi buaya dapat dikenal pasti. Walau bagaimanapun, kita perlu akur yang kita perlu berkongsi habitat dengan buaya dan kita perlu mengambil langkah-langkah bersesuaian untuk mengurangkan risiko serangan buaya.

Dan untuk menjawab soalan kedua, antara langkah-langkah untuk melindungi penduduk dan mengurangkan risiko serangan buaya di kawasan-kawasan terbabit, terutama sekali di kawasan perumahan, adalah seperti berikut:

- (a) Setiap laporan akan disiasat untuk mengenal pasti laluan masuk buaya ke kawasan terbabit;
- (b) Pemantauan diadakan secara berkala di lokasi dan sungai-sungai berhampiran kawasan yang dilaporkan; dan

- (c) Mengadakan Program Kesedaran 3M – Mengenali, Memahami dan Memelihara buaya dan pemasangan papan tanda amaran.

Jadi, penduduk di kawasan yang terlibat akan diberikan maklumat lengkap termasuk faktor-faktor yang mendorong kehadiran buaya ke kawasan terbabit. Ini bertujuan untuk mengelakkan serangan buaya dari berlaku. Terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Anyi anak Jana, Ngemah.

YB Encik Anyi anak Jana: Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya no.79.

Perancangan Kementerian untuk Sekolah yang Sering Dilanda Banjir

(79) YB Encik Anyi anak Jana bertanya kepada Kementerian Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat terdapat tiga buah sekolah di DUN N.49 Ngemah iaitu SK Nanga Jagau, SK Nanga Nirok dan SK Nanga Balingau yang sering dilanda banjir apabila berlakunya hujan lebat. Apakah pihak Kementerian mempunyai perancangan bagi memindahkan sekolah tersebut ke tapak baru yang lebih sesuai?

Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat (Pengajian Tinggi dan Inovasi) (YB Datuk Dr. Haji Annuar bin Rapa'ee): Terima kasih, Tuan Speaker. Untuk pengetahuan Ahli Yang Berhormat bagi Ngemah, isu yang dibawa ialah mengenai masalah tiga buah sekolah iaitu SK Nanga Jagau, SK Nanga Nirok and SK Nanga Balingau. These schools are frequently affected by the flood. It is because they are situated at the riverbank and the low-lying areas. I could understand because previously the main mode of transportation is by river. Therefore, these schools were built along the riverbank. And these schools were built like, Nanga Jagau was built in 1956 and Nanga Nirok was built in 1958 and Nanga Balingau was built in 1960. It was all built before *Merdeka*, it's during the colonial time. And therefore, the problem is, it has been frequently affected by the flood.

The Department of Education Sarawak has proposed to relocate these schools to a better area. However, the new site is not very suitable, and I would like to urge the Ahli Yang Berhormat to work together with us to find a better place or situation to relocate these schools so that the three schools which are usually affected by the flood can be addressed as soon as possible. Thank you very much, Tuan Speaker.

YB Encik Anyi anak Jana: (*Soalan Tambahan*) Terima kasih kepada jawapan Timbalan Menteri. Saya ada dua soalan tambahan.

- (a) Berapakah jumlah *enrolment* di sekolah-sekolah tersebut?
- (b) Adakah perancangan daripada Kerajaan untuk membina sekolah gabungan di kawasan tersebut?

Terima kasih.

Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat (Pengajian Tinggi dan Inovasi) (YB Datuk Dr. Haji Annuar bin Rapa'ee): Thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Ngemah. The issue raised because of the low enrolment. The three schools like Nanga Jagau, they only have 26 students, Nanga Nirok have 28 students whereas Nanga Balingau have 88 students. All are categorised under the low enrolment or Sekolah Kurang Murid (SKM). Even you total up these three schools, is only 148, still below 150. So, the best solution to address the issue of these three schools is to merge these schools and to build a centralised school for the community around this area. Having said that, the significance of merging these three schools is number one, the policy of the Federal Government, the Ministry of Education for allocation is based on per student, per capita grant which to me will not address the problem because the smaller the number of students, the less the contribution or the allocation. Therefore, it has become a big disadvantage for all these low

enrolment schools. And we do have the initiative previously, to merge all these schools, keeping in mind that any closing of the school has to be agreed by the community. Hence, again we would like to urge the Ahli Yang Berhormat to convince the people in that area, the best solution is to merge all these three schools despite the better location in terms of the teachers' better option to teach the students as well as it allows a healthy, conducive, and competitive among the student in terms of curriculum as well as non-curriculum activities. Thank you very much, Tuan Speaker.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Dato Ibrahim Baki, Satok.

YB Dato Ibrahim bin Baki: Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya no.80.

Artificial Intelligence (AI) in Agriculture

(80) YB Dato Ibrahim bin Baki asked the Minister for Food Industry, Commodity and Regional Development Sarawak: What are the initiatives taken by the Ministry to harness the use of Artificial Intelligence (AI) in agriculture in Sarawak to boost food security in the region and what are the plans for its commercialisation?

Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah (Industri Makanan) (YB Datuk Dr. Haji Abdul Rahman bin Haji Ismail): Thank you, Tuan Speaker. For the information of the Honourable Member for Satok, the implementation of modern agricultural technologies such as information technology, Internet of Things (IOT) and Artificial Intelligence (AI) has been gaining momentum in Sarawak. Applying these technologies in agriculture could help to improve the production efficiency, achieve higher yields, and ensure food security. This will also attract younger generations to be involved in agriculture activities.

However, the adoption rate for modern agriculture technologies among the farming communities in Sarawak is still very low. This is due to the higher investment costs, lack of skill and also lack of knowledge. Examples of precision farming technologies being used in Sarawak now are smart feeder and smart paddle wheel in shrimp farming. The system has been successfully implemented by one private company on their shrimp farm at Loba Stoh, Santubong, Telaga Air and Sambir, since 2019, and has produced good result in term of better quality, higher production by more than 50% compared to the conventional method. The same system is being implemented and tried for 20 Tilapia farmers at Batang Ai as pilot project under collaboration between the company and Pertubuhan Peladang Negeri Sarawak (PPNS) with the intention to raise the monthly income of the farmers to at least RM6000 from around RM800 to RM1000 currently.

My Ministry has taken various initiatives to promote the adoption of modern agriculture technologies in Sarawak. Among the initiatives taken include:

- (a) Providing training and extension on modern agriculture;
- (b) Developing Precision Farming Park and Sarawak Agro Technology Park (SARTECH);
- (c) Collaborating with private sector and institutions to develop smart agricultural technologies; and
- (d) Providing financial support such as grants and loans.

Thank you.

YB Dato Ibrahim bin Baki: (*Supplementary Question*) Terima kasih. Tuan Speaker, I have two supplementary questions.

- (a) What is a total allocation approved for development of the Precision Farming Park? and
- (b) What is the proposed business model for the development of Precision Farming Park?

Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah (Industri Makanan) (YB Datuk Dr. Haji Abdul Rahman bin Haji Ismail): Thank you, Honourable Member for Satok.

For the information of the Honourable Member for Satok, the Sarawak Government has approved RM90 million under alternative funding to establish three Precision Farming Parks in Sarawak. These projects will be implemented at Rampangi, Kuching; Sungai Sibiu, Bintulu; and Kabuloh, Miri. Currently, the project is under planning stage and construction is expected to commence by the fourth quarter of this year or first quarter of next year. This park will focus on cultivation of high value vegetables such as tomatoes, chilies, ginger, and shallots or *bawang merah*.

For question number two, the proposed business model for Precision Farming Park is based on PPCP (Public Private Community Partnership). Under this model, the Government is to provide land equipped with basic infrastructure facilities and utilities and precise and modern agriculture facilities such as automated machine sensors and Internet of Things which are parts of introducing Artificial Intelligence in agricultural practices and industrial through Precision Farming.

As for the private sector, they are to operate the park. Provide technical support and assistance as well as assisting the surrounding agricultural smallholders in marketing their agriculture produces. Thank you.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Johnichal Rayong anak Ngipa, Engkilili.

YB Encik Johnichal Rayong anak Ngipa: Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya no.81.

Peruntukan Kewangan Kerajaan kepada Majlis-majlis Daerah

(81) YB Encik Johnichal Rayong anak Ngipa bertanya kepada Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan: Berapakah jumlah peruntukan kewangan Kerajaan yang telah disalurkan kepada Majlis Daerah Lubok Antu (MDLA) sejak 2019/2023?

(99) YB Datuk Ding Kuong Hiing to ask the Minister for Public Health, Housing and Local Government Sarawak:

- (a) What is the total allocation for Majlis Daerah Maradong dan Julau for Year 2023?
- (b) Does the Ministry consider increasing the amount next year due to vast area that MDMJ need to cover (4 ADUNs and 3MPs)?

(127) YB Encik Azizul Annuar bin Pehin Sri Haji Adenan bertanya kepada Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan: Adakah Kerajaan Negeri akan menambahkan peruntukan untuk Majlis-majlis Daerah memandangkan keadaan semasa dan kos yang semakin meningkat?

Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kerajaan Tempatan) (YB Datuk Dr. Penguang Manggil): Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih, Honourable Member for Engkilili. Tuan Speaker, in the interest of time and for the benefits of the Honourable Members concern, I would like to seek your kind permission to answer question no. 81 from the Honourable Member for Engkilili together with question no. 99 from the Honourable Member for Meradong and question no. 127 from the Honourable Member for Tanjong Datu as these questions touch on the same subject matter that is, Government's allocation to the local authorities and the possibility of increasing share grants in the near future.

For the information of Honourable Members for Engkilili, Meradong and Tanjong Datu, and members of this august House, all the 26 local authorities in Sarawak are heavily dependent on Government grants either from State or Federal Government in order to provide the optimum municipal services such as grass cutting, maintenance and repair, lightings public road, places and building vested in and under the control of the local authorities, supply of utilities for provision and maintenance of public drainage system, provision and maintenance of sewage, waste remover system, provision and maintenance of waste disposal, and treatment facilities as well as the general purpose of the Local Authorities Ordinance, 1996. Except for the city councils, municipal councils

and a handful of district councils the yields collected from various revenue streams are insufficient to meet the ever increasing cost and public expectations in providing these services. In fact for 2022, 10 out of 26 local authorities in Sarawak, were operating on a deficit budget.

For the information of Honourable Member for Engkilili, the Lubok Antu District Council has received a total financial grant of RM22.7 million from the Sarawak Government from 2019 until 2023. At the same time, Lubok Antu District Council has also received a total of RM44.2 million for the implementation of various development projects under RMK-11, RMK-12, RTP and BP1 Programs.

For the information of the Honourable Member for Meradong, the total allocation approved for the operating and development expenditure for Meradong and Julau District Council which cover three districts that is Meradong, Julau and Pakan for the year 2023 is RM12.1 million.

Any request for the increase in allocation to local authorities will take into account the local authorities planning requirements, financial performance and implementation capacities in the type of services required by the communities at large. Thank you.

YB Encik Johnichal Rayong anak Ngipa: (*Soalan Tambahan*) Terima kasih, Yang Berhormat Timbalan Menteri. Tuan Speaker, saya ada dua soalan tambahan.

- (a) Apakah Kerajaan akan menambah jumlah peruntukan tersebut kepada Majlis Daerah Lubok Antu di masa akan datang memandangkan kemudahan-kemudahan awam yang begitu kurang di kawasan saya sana dan mohon Yang Berhormat Timbalan Menteri untuk *consider* permohonan saya ini?
- (b) How and what manners the project awarded to the contractors by the Majlis Daerah Lubok Antu?

Thank you very much.

Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kerajaan Tempatan) (YB Datuk Dr. Penguang Manggil): Thank you, Tuan Speaker. In fact, these supplementary questions asked by the Ahli Yang Berhormat bagi Engkilili are quite similar to the other questions raised by the other Honourable Members. As I had said earlier on any request for increase from the local authorities has to take into consideration, the capabilities of the PBTs' themselves in terms of the project implementation as well as the planning requirement, you must put a proper planning to the Ministry only then we can consider to allocate the appropriate funding for specific purposes. In terms of procurement procedures, we are quite strict in terms of awarding the project to contractors because the Ministry has, what you call it, a committee to look at the various submissions from the contractors and to ensure that the contract, the award be given to the contractors who are capable of implementing such project. Taking into consideration their financial standing, number two, their experience as well as their capacity, technical capacity in implementing such projects. Thank you very much.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Adam Yii Siew Sang, Pujut.

YB Encik Adam Yii Siew Sang: Thank you, Tuan Speaker. My question is no.82.

New LED Lightings

(82) YB Encik Adam Yii Siew Sang to ask the Minister for Utility and Telecommunication: As the Sarawak Government is moving into the digital and green economy, will the Ministry consider changing out the traditional street lightings to the new LED lightings that is brighter and more energy saving?

Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi (Utiliti) (YB Datuk Dr. Haji Abdul Rahman bin Haji Junaidi): Thank you, Tuan Speaker. For the information of the Ahli Yang Berhormat bagi Pujut, the Ministry of Utility and Telecommunication and Sarawak Energy will collect data on the existing Light-Emitting Diode or LED street lighting connected to Sarawak Energy's supply source. Sarawak Energy will liaise with relevant Government agencies to implement a sizeable grid connected pilot LED street lighting projects. These two initiatives will be used to derive a better business model for Sarawak Energy to consider replacement of all the existing High Pressure Sodium Lamp with LED lantern or LED lamps. Thank you.

YB Encik Adam Yii Siew Sang: (*Supplementary Question*) Thank you, Tuan Speaker, I have two supplementary questions.

- (a) Has the pilot project started and how many sites have been identified?
- (b) What are the considerations in implementing LED street lighting?

Thank you.

Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi (Utiliti) (YB Datuk Dr. Haji Abdul Rahman bin Haji Junaidi): Thank you, Tuan Speaker. Thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Pujut. For supplementary question number one, the pilot project has not started yet but currently some local councils has installed LED street lightings along some of their main roads. For example, it can be seen at Jalan Patinggan and Jalan Merdeka in Kuching implemented by the Dewan Bandaraya Kuching Utara, at Jalan Tun Abang Haji Openg and Lanang Bridge in Sibu by the Sibu Municipal Council (SMC), Jalan Bakeri Ting and Jalan Tun Ahmad Zaidi in Bintulu by the Bintulu Development Authority and Jalan Kingsway and Jalan Piasau in Miri by the Miri City Council. As for supplementary question number two, some of the consideration implementing LED street lighting are as follows:

- (a) The initial cost of the LED lighting;
- (b) The operation and maintenance cost in this LED installation;
- (c) The interchangeable of parts of LED for various manufactures in future.

Thank you.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Rolland Duat anak Jubin, Meluan.

YB Encik Rolland Duat anak Jubin: Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya no.83.

Status Jalan Dari Nanga Entabai ke Rantau Limau Fasa II

(83) YB Encik Rolland Duat anak Jubin bertanya kepada Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan: Apakah status jalan dari Nanga Entabai ke Rantau Limau Fasa II?

Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Infrastruktur) (YB Ir. Aidel bin Lariwoo): Terima kasih, Tuan Speaker dan terima kasih kepada Ahli Yang Berhormat bagi Meluan untuk soalan ini. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Meluan, Jabatan Kerja Raya, Sarawak telah mengemukakan permohonan kepada Kerajaan Persekutuan di bawah Kementerian Kemajuan Desa dan Wilayah di dalam Rancangan Malaysia Ke-12 *Rolling Plan* 3 (2023), untuk projek membina Jalan Entabai ke Rantau Limau Fasa 2, namun begitu, projek ini belum mendapat kelulusan. Walaubagaimanapun, untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Meluan cadangan projek ini telah dikemukakan lagi dalam Rancangan Malaysia Ke-12 *Rolling Plan* 4 (RP4) untuk dipertimbangkan. Sekian, terima kasih.

YB Encik Rolland Duat anak Jubin: (*Soalan Tambahan*) Terima kasih Timbalan Menteri atas jawapan yang diberi. Saya ada dua soalan tambahan.

- (a) Apakah cadangan skop kerja bagi membina dan menyiapkan Jalan Nanga Entabai, Rantau Limau, Fasa 2, Julau, Bahagian Sarikei, Sarawak?
- (b) Berapakah anggaran kos pembinaan jalan tersebut?

Terima kasih.

Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Infrastruktur) (YB Ir. Aidel bin Lariwoo): Terima kasih atas dua soalan tambahan itu tadi. Untuk soalan yang pertama, sebenarnya Jalan Entabai-Rantai Limau ini sebenarnya telah disiapkan dalam Fasa 1, namun, hanya disiapkan ke standard jalan batu sahaja. Maka untuk fasa 2 ini, cadangan skop kerja adalah untuk menaik taraf dan menurap semua 9.5 kilometer jalan berbatu ini kepada piawai standard JKR R1 di bawah Kementerian Kemajuan Desa dan Wilayah di Peringkat Persekutuan.

Dan untuk soalan yang kedua, anggaran kos pembinaan yang dicadangkan dalam menaik taraf kesemua 9.5 kilometer Jalan Entabai-Rantau Limau ini ialah sebanyak RM70 juta. Sekian, terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Tuan Haji Mohamad bin Duri, Kalaka.

YB Tuan Haji Mohamad bin Duri: Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya no.48.

Pelan Pembangunan dan Pemeraksanaan Ekonomi di DUN N.38 Kalaka

(84) YB Tuan Haji Mohamad bin Duri bertanya kepada Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan: Apakah pelan pembangunan dan pemeraksanaan ekonomi yang melibatkan belia khususnya di sektor usahawan dan agro pertanian di DUN Kalaka?

Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan (Pembangunan Usahawan) (YB Dr. Ripin Bin Lamat): Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Kalaka tapi saya tidak ada pantun. Untuk maklumat Ahli Yang Berhormat bagi Kalaka, buat masa ini belum ada pelan pembangunan dan pemeraksanaan ekonomi yang khusus melibatkan belia dalam sektor usahawan dan agro pertanian di DUN Kalaka.

Namun demikian, pihak Kementerian mempunyai pelan pembangunan dan pemeraksanaan ekonomi belia secara menyeluruh dengan menganjurkan program *Youth Entrepreneur Setup (YES 1.0 and 2.0)* dengan kerjasama pihak agensi-agensi kerajaan, Pejabat Daerah, Majlis Daerah, Suruhanjaya Syarikat Malaysia (SSM), Sarawak Economic Development Corporation (SEDC) dan juga pihak MINTRED. Pengisian program YES ialah satu sesi perkongsian dengan pihak agensi yang memberikan lesen-lesen perniagaan dan juga menyediakan premis inkubator untuk memudahkan para belia mendaftarkan syarikat perniagaan dan juga perkongsian skim-skim bantuan terhadap usahawan belia yang disediakan oleh pihak Kementerian dan juga agensi-agensi badan berkanun dan institusi kewangan. Melalui program YES juga kita mengumpul maklumat dan data tentang kecenderungan minat bidang atau sektor keusahawanan yang diminati oleh para belia. Dan juga yang kedua ialah, kita mendengar aspirasi belia terhadap kementerian dan juga kerajaan terutama yang menjurus kepada bidang keusahawanan. Terima kasih.

YB Tuan Haji Mohamad bin Duri: (Soalan Tambahan) Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih, Yang Berhormat Timbalan Menteri di atas jawapan itu tadi. Saya ada dua soalan tambahan.

- (a) Adakah pihak Kementerian menyediakan tempat atau kawasan khusus untuk penglibatan belia di dalam industri agro pertanian?
- (b) Apakah jenis-jenis bantuan yang disediakan untuk membantu golongan belia dalam bidang perniagaan?

Terima kasih.

Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan (Pembangunan Usahawan) (YB Dr. Ripin bin Lamat): Tuan Speaker, terima kasih Yang Berhormat bagi Kalaka terhadap dua soalan tambahan. Bagi menjawab soalan yang pertama, untuk makluman Yang Berhormat bagi Kalaka, setakat ini Kementerian kita, iaitu MYSED belum ada menyediakan tempat-tempat untuk penglibatan belia dalam industri agro. Namun yang demikian, kita percaya Kerajaan ada melaksanakan program sebegini melalui kementerian-kementerian lain seperti Kementerian Industri Makanan Komoditi dan Pembangunan Wilayah (M-FICORD). Jadi, saya sarankan Yang Berhormat bagi Kalaka untuk merujuk kepada Kementerian ini.

Bagi menjawab soalan yang kedua, untuk makluman Yang Berhormat bagi Kalaka, setakat ini pihak Mysed ada menyediakan skim bantuan *Sarawak Youth Creative Industry Fund (SYCIF)* untuk membantu para belia yang menceburi industri kreatif. Kita juga dimaklumkan pihak MINTRED ada beberapa skim bantuan untuk usahawan termasuklah kepada para belia, iaitu:

- (a) Program Graduan ke arah Keusahawanan (GERAK);
- (b) Usahawan Teknikal dan Vokasional (USTEV);
- (c) Program *Go Digital*;
- (d) Skim kredit *Micro Sarawak* (SKMS); dan
- (e) Skim pinjaman industri kecil dan sederhana (SPIK).

Jadi, saya berharap Yang Berhormat bagi Kalaka boleh merujuk juga kepada MINTRED dan sekiranya para belia menjalankan perniagaan industri kreatif, boleh berhubung dengan MYSED. Terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Royston bin Valentine, Tellian.

YB Encik Royston bin Valentine: Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya no.85.

Mukah Sebagai Destinasi Pelancongan Antarabangsa

(85) YB Encik Royston bin Valentine bertanya kepada Menteri Pelancongan Industri Kreatif dan Seni Persembahan Sarawak: Apakah Perancangan Kementerian untuk menjadikan Mukah sebagai salah satu daripada destinasi pelancongan antarabangsa berasaskan keunikan budaya? Adakah perancangan Kementerian untuk membangunkan Perkampungan Warisan Budaya yang mengandungi komponen seperti muzium, pusat kebudayaan yang menyerupai Istana Budaya sebagai tarikan pelancongan baru?

Menteri Pelancongan Industri Kreatif dan Seni Persembahan Sarawak (Industri Kreatif dan Seni Persembahan) (YB Datuk Snowden Lawan): Terima kasih, Tuan Speaker. Selamat pagi dan terima kasih juga pada Ahli Yang Berhormat bagi Tellian. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat Tellian, Mukah, sebagai "*heartland*" budaya warisan masyarakat Melanau, merupakan salah satu daripada destinasi pelancongan utama bagi Sarawak. Budaya dan adat resam masyarakat Melanau yang unik memang terserlah. Mukah dikunjungi ramai pelancong tempatan dan luar negara pada setiap cuti sekolah, hujung tahun dan khasnya semasa Pesta Kaul. Permainan Tibou, perarakan serahang di atas bot-bot berhias, permainan pantai, persembahan tarian Alu-Alu, tarian menyak dan hidangan makanan tradisional linut dan umai semasa Pesta Kaul menjadi tarikan utama para pelancong.

Kementerian ini menyambut baik cadangan mewujudkan Perkampungan Warisan dan Budaya dan mengesyorkan ia dimasukkan kedalam perancangan yang diberi keutamaan dibawah senarai pembangunan pelancongan di bawah Rajang Delta Development Agency (RADDA). Dengan ini, ia boleh menjadi ikon baharu untuk pelancongan kebudayaan di kawasan tengah Sarawak.

Untuk makluman Yang Berhormat bagi Tellian, Kementerian kami bekerjasama rapat dengan Lembaga Amanah Kebajikan Melanau, Oya (LAKMO) dalam membangunkan Galeri Warisan Melanau di Mukah. Pada bulan Oktober yang lepas, melalui sokongan Dana Mudahcara Warisan,

Seni dan Budaya, bengkel selama dua hari telah dianjurkan di Mukah untuk memperhalusi pameran galeri. Galeri yang mengetengahkan budaya dan warisan Melanau ini dijangka akan siap tahun ini. Usaha ini boleh menyumbangkan komponen pengisian untuk tujuan pembangunan perkampungan budaya ini. Untuk maklumat tambahan pula, Ahli Yang Berhormat, Kementerian kami melalui Geran Acara ataupun kita panggil *Event Grant* telah menaja filem, dokumentari dan fotografi yang berorientasikan budaya Melanau. Hasil-hasil filem, dokumentari dan fotografi Melanau ini ditayangkan dan dipamerkan dengan meluas melalui media cetak, media sosial dan festival perfileman. Sekian, terima kasih.

YB Encik Royston bin Valentine: (*Soalan Tambahan*) Terima kasih, Tuan Speaker. Saya ada dua soalan tambahan.

- (a) Apakah sokongan yang diberikan oleh Kementerian dalam pemeliharaan dan pemuliharaan warisan Melanau?
- (b) Apakah usaha-usaha yang boleh dilakukan untuk menarik lebih ramai pelancong ke Mukah selain daripada bertumpukan kepada Pesta Kaul?

Menteri Pelancongan Industri Kreatif dan Seni Persembahan Sarawak (Industri Kreatif dan Seni Persembahan) (YB Datuk Snowdan Lawan): Terima kasih, Tuan Speaker. Untuk soalan tambahan yang pertama, Kementerian amatlah mementingkan pemeliharaan dan pemuliharaan warisan Melanau sebab itu kita amat menyokong inisiatif ini kerana khazanah dan budaya tempatan masyarakat Melanau. Serombong Kilang Sagu di Pasar Lama Mukah yang telah didirikan pada tahun 1880 telah diwartakan sebagai monumen bersejarah di bawah *Sarawak Heritage Ordinance, 2019*. Ia telah menarik pelancong untuk melihat serombong bersejarah yang merupakan bukti industri ekonomi yang terawal di Batang Rajang. Selain itu, Rumah Panjang Melanau Kampung Sok di Matu telah dicadangkan untuk diwartakan kerana ia merupakan satu-satunya rumah panjang Melanau tradisional yang masih wujud di Sarawak.

Jadi, bagi soalan tambahan kedua pula, antara usaha-usaha yang boleh dilakukan untuk menarik lebih ramai pelancong berkunjung ke Mukah ialah melalui pengelolaan acara-acara pertandingan sukan (*sports tourism*) seperti *Spartan Race, boat race, bike challenge* dan sebagainya. Selain daripada itu, prasarana awam seperti kemudahan penginapan, pengangkutan air, udara dan darat harus dipastikan berada pada tahap yang terbaik. Kempen promosi mengenai Mukah dan kawasan sekitar melalui media sosial seperti Tiktok, Instagram juga akan membantu menarik perhatian pelancong untuk singgah di Mukah. Sesi libat urus bersama pemain industri tempatan juga harus dipergiatkan agar isu dan masalah semasa dapat dibincang dan diselesaikan bersama demi potensi Mukah sebagai destinasi pelancongan yang utama di Sarawak.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Datuk Mong anak Dagang, Bukit Begunan.

YB Datuk Mong anak Dagang: Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya no.86.

Foreign Direct Investment in Manufacturing Sector

(86) YB Datuk Mong anak Dagang to ask the Minister for International Trade, Industry and Investment: Can the Minister inform this august House, the foreign direct investment in manufacturing sector in the State in 2022? Breakdown by industry and number of new jobs created.

Timbalan Menteri Perdagangan Antarabangsa, Industri dan Pelaburan (YB Datuk Dr. Malcom Mussen anak Lamoh): Thank you, Tuan Speaker. Thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Bukit Begunan. For the information Ahli Yang Berhormat bagi Bukit Begunan, from 2022 up to the first quarter of 2023, Sarawak have approved of total investment of RM9.6 billion in the manufacturing sector. Out of this amount RM6.05 billion is from Foreign Direct Investment (FDI) which is expected to create in about 3800 jobs opportunities in the following industry:

- (a) Electric and electronic product (solar ingot and wafer and substrates for hard disc drive);
- (b) Basic metal products (copper foil and metallic silicon).

Notwithstanding the above said the stipulated figure does not include investment from other sectors such as primary and service sectors. Thank you.

YB Encik Mong anak Dagang: (*Supplementary Question*) Thank you, Yang Berhormat Deputy Minister.

- (a) May I know the total approve domestic investment in the manufacturing sector in Sarawak and also in corresponding period?
- (b) What is the program of policies taken by State Government to encourage more investment both domestic and foreign investment into Sarawak?

Thank you.

Timbalan Menteri Perdagangan Antarabangsa, Industri dan Pelaburan (YB Datuk Dr. Malcolm Mussen anak Lamoh): Thank you, Tuan Speaker. In response to the supplementary question number one, Sarawak has approved a total of RM3.5 billion for Foreign Direct Investments (FDI) in the manufacturing sector in various industries such as:

- (a) electrical and electronic products,
- (b) basic metal products, plastic products, chemical and chemicals products, food products, non-metallic mineral products, etc for the same period. These investments are expected to create about 2,800 new job opportunities.

For supplementary question number two, both the State and Federal Governments have been implementing programs to attract investment to Sarawak through investment programs or promotions and stakeholder engagement both locally and abroad. In addition to the tax incentives provided by the local governments such as pioneer status, investment tax allowance, investment allowance the Sarawak Government also provides the following incentives:

- (a) Competitive land premium with flexible term of payment; that is up to five years,
- (b) 30% rebate on the land premium if project is completed and operational within three years; and
- (c) We give competitive electricity and water treat for industrial use.

Fittingly, in line with the PCDS 2030 initiatives, the Sarawak Government is establishing, “*Invest Sarawak*” which is similar to other states in Peninsular Malaysia which will act as a one-stop investment agency to promote and facilitate investments and trades in Sarawak. Thank you.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Billy anak Sujang, Honourable Member for Opar.

(87) YB Encik Billy anak Sujang bertanya kepada Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan. Penjagaan Kesihatan Awam adalah sangat penting khususnya di Sarawak dan peranan ini dimainkan oleh Pegawai Kesihatan Persekitaran (PKP) dan Penolong Pegawai Kesihatan Persekitaran (PPKP). Apakah tindakan pihak Kementerian untuk menambah baik Skim Perjawatan PKP dan PPKP di peringkat Kementerian bagi memastikan Perkhidmatan Kesihatan Awam di tahap yang tinggi?

Terima kasih, Tuan Speaker.

*Dari Lundu ke Batu Tujoh,
Soalan saya Nombor 87.*

Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kerajaan Tempatan) (YB Datuk Dr. Penguang Manggil): Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Opar. For the information of the Honourable Member for Opar, my Ministry is currently in the process of undertaking its restructuring exercise in order to address its manpower requirements including those in the environmental and health services section may it be in the Ministry level or at the local authorities' level.

In the meantime, my Ministry will continue to provide competency development training to the existing Environmental Health Officers at both the Ministry and local authorities level, by enhancing the various stakeholders' engagement with the relevant agencies such as the Federal Ministry of Health, Department of Veterinary Services Sarawak (DVSS), Ministry of Natural Resources and Urban Development (MUNDeR) as well as the institution of higher learning. The active engagement with subject matter experts and knowledge transfer will also strengthen the role of the Ministry in formulating the policy direction of the Public Health and Environmental Services. Thank you.

YB Encik Billy anak Sujang: (Supplementary Question) Terima kasih, Timbalan Menteri atas jawapan yang diberikan. I have two supplementary questions:

- (a) When would be the restructuring exercise expected to be completed? And
- (b) What is the short-term measures to enhance manpower capacity at the Ministry level?

Thank you.

Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kerajaan Tempatan) (YB Datuk Dr. Penguang Manggil): Terima kasih sekali lagi, Tuan Speaker. The restructuring exercise is expected to be completed by 2024. However, at the meantime, as a short-term measure, one officer of Grade U44 that is *Pegawai Kesihatan Persekitaran* and one *Penolong Pegawai Kesihatan Persekitaran* of Grade U36 from the local authorities are now being seconded or attached to the Ministry to lead the Environmental Health Unit. Thank you.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Datuk Haji Talib bin Zulpilip, Jepak.

YB Datuk Haji Talib bin Zulpilip: Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya no.88.

(88) YB Datuk Haji Talib bin Zulpilip bertanya kepada Premier Sarawak. Isu pendatang tanpa izin masih kita dengar dari semasa ke semasa:

- (a) Dari mana Negara asal mereka?
- (b) Adakah dalang yang telah ditangkap?

Terima kasih.

Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan (YB Dato Sri Haji Abdul Karim Rahman Hamzah): Terima kasih, Tuan Speaker. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Jepak, pendatang haram tanpa izin ataupun lebih dikenali sebagai PATI merupakan pendatang asing yang masuk ke Malaysia bertentangan dengan peruntukan-peruntukan Akta Imigresen 1959/63 (Akta 155), Akta Pasport 1966 (Akta 150) dan Peraturan-Peraturan Akta-akta tersebut.

Negara asal PATI yang masuk ke Sarawak adalah berbeza dari masa ke semasa. Untuk tahun 2023, PATI yang telah dikesan di Sarawak adalah berasal daripada Indonesia, Filipina, Vietnam, Pakistan, India, China, Thailand, Kemboja dan juga Bangladesh.

Master Mind atau istilah sebenarnya tekong yang menjadi dalang kepada permasalahan PATI akan ditangkap atas kesalahan-kesalahan imigresen di bawah Akta Imigresen 1959/63 seperti berikut:

- (a) Seksyen 56(1)(d) kerana memberi perlindungan;
- (b) Seksyen 55B kerana menggaji pekerja ini;
- (c) Seksyen 55E kerana melindungi migran; dan yang terakhir
- (d) Seksyen 26A di bawah Akta Antipemerdagangan Orang dan Antipenyeludupan Migran 2007 (ATIPSOM 2007) sekiranya mengandungi unsur-unsur pemerdagangan dan juga penyeludupan.

Seramai 17 orang tekong telah berjaya ditangkap mulai daripada Januari 2023 sehingga 30hb April 2023 dan kesemua mereka masih lagi dalam tempoh siasatan dan akan diambil tindakan perundangan sekiranya didapati ada sebabnya. *Okay, terima kasih.*

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Fazzrudin bin Abdul Rahman, Tupong.

YB Encik Fazzrudin bin Haji Abdul Rahman: Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya no.89.

(89) YB Encik Fazzrudin bin Haji Abdul Rahman to ask Minister for Energy and Environmental Sustainability: What is the development status of Hydrogen Development and Research on Algae in Sarawak?

Timbalan Menteri Tenaga dan Kelestarian Alam Sekitar (YB Dr. Haji Hazland bin Abang Hipni): Terima kasih, Tuan Speaker. For the information of the Ahli Yang Berhormat bagi Tupong, the Sarawak Government through SEDC Energy has committed to developed green hydrogen production projects in Sarawak. The two major Hydrogen projects in Bintulu are Project Hornbill and Project Hibiscus.

For Project Hornbill, SEDC Energy is collaborating with Japanese partners that is Sumitomo Corporation and ENEOS. Meanwhile for project Hibiscus SEDC Energy is collaborating with Korean partners which are SAMSUNG Engineering, POSCO and LOTTE Chemical. To date, both projects have completed their Feasibility Studies and I expected to continue to the Front End-Engineering Design (FEED) stage within the next few months subject to finalizing the details in feasibility studies prior to entering comprehensive Front End-Engineering Design (FEED) stage.

Based on the project planning, the final investment decision is expected to be in the 2nd Quarter of 2025 for Project Hornbill and the 4th Quarter of 2024 for Project Hibiscus. Both facilities are expected to be operationalize in 2027. Apart from the Bintulu Hydrogen Projects SEDC Energy is developing the Rembus, Hydrogen Production Plant and refuelling station to support the Kuching Urban Transportation System (KUTS) Project. The completion of the Rembus Hydrogen Plant is expected to be in 2025. As for the research on algae, the first Sarawak Micro Algae Carbon Capture Facility was launch at the Sarawak Energy Berhad (SEB) Sejingkat power plant on 10th May 2023.

This facility which is an extension of SEB Sejingkat Power Plant and the technology that has been developed potentially lays the foundation for a new green initiatives; that will benefit our people create new job opportunities and grow our economy as the world trends towards sustainability and reducing impact of climate change. This five-hectares facility the FIRST in Malaysia demonstrate the viable used of flue gas to enhance the production of algae on an industrial scale. The algae biomass can be translated into high quality products such food and feed, paints, cosmetics, pharmaceutical ingredient and most importantly Sustainable Aviation Fuel (SAF) which is expected to surpass a huge market value of USD250 billion by 2030. Thank you.

YB Encik Fazzrudin bin Haji Abdul Rahman: *(Soalan Tambahan)* Terima kasih, Yang Berhormat Tuan Speaker, terima kasih Yang Berhormat Timbalan Menteri. We are made to understand that SEDC is producing this Algae, I would like to know that what is the quantity of the algae produce in

the facilities that have been mentioned by Yang Berhormat Timbalan Menteri and how much product can it produce? Can the Algae produce how much product annually? Thank you.

Timbalan Menteri Tenaga dan Kelestarian Alam Sekitar (YB Dr. Haji Hazland bin Abang Hipni):

For the information of the Ahli Yang Berhormat bagi Tupong, the Sarawak Biodiversity Centre is actively conducting research on Algae and a pilot facility has been establish in Sejingkat. As of today, the Sarawak Biodiversity Centre has 600 strands of various algae species that are kept in a depository for research.

Based on the preliminary estimate of the pilot facilities of Sarawak Biodiversity Centre and investment into a 2,000-hectare commercial plant can produce up to 140,000 tons of algae biomass annually. In addition, this will also create up to 5,000 new job opportunities and decarbonise about 200,000 tons of carbon annually. For the second question, for the information of Ahli Yang Berhormat bagi Tupong, depending on the technology used, some research shows that algae biomass of 350 tons per year can be generated from a five-hectares site that can be processed into 87 tons of lipid capable of producing about 45 tons of sustainable aviation fuels and at the same time this amount of biomass can also produce 192 tons of protein and 52 tons of carbohydrate. Thank you.

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, question time is up.

USUL UNTUK MELULUS PENCETAKAN SEMULA PERLEMBAGAAN NEGERI SARAWAK

Timbalan Premier, Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru Kedua; Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuan (YB Datuk Amar Douglas Uggah Embas): Terima kasih, Tuan Speaker. I beg to move a Motion to approve a reprint of the Constitution of the State of Sarawak.

Tuan Speaker, I have duly given Notice under the Dewan's Standing Order to move the following Motion, that this House resolve pursuant to Article 42 of the Constitution of the State of Sarawak to authorize the Government Printer to print up to 10,000 copies of the State Constitution incorporating all amendments thereto up to the 1st of January 2023.

Article 42 of the State Constitution requires that the printing of the Constitution must be authorized by a resolution of this august House. The Constitution is an important legal document. It is essential that the printing thereof be authorised by this august House to ensure it is printed only by the official Government Printer and what is printed represent the correct and authorised text of the Constitution.

The last time this House authorised the printing of the Constitution was in 2004. Since then, there has been major amendments to the Constitution. Moreover, it was reported that all copies of the printed Constitution have been sold out. Hence, it is appropriate timing for the Dewan to authorise the printing of more copies of the State Constitution to meet the demand of the administrator, judicial, legal officers, legal profession, and the public in and outside the State as well as the academic community in the country.

For the above reason, I hereby urge all Honourable Members of this august House to fully support this Motion. I beg to move.

Tuan Speaker: Another Minister to second.

Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-Undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan) (YB Datuk Hajah Sharifah Hasidah binti Sayeed Aman Ghazali): Tuan Speaker, I beg to second. Thank you.

**PERBAHASAN ATAS USUL UNTUK MELULUSKAN PENCETAKAN SEMULA
PERLEMBAGAAN NEGERI SARAWAK**

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, the question before the Dewan is “*That the Motion in the name of the Honourable Deputy Premier, Second Minister for Finance and New Economy and Minister for Infrastructure and Port Development be approved*”. Any Honourable Member who wishes to speak? Honourable Member for Pelagus.

YB Encik Wilson Nyabong anak Ijang: Good morning, Honourable Tuan Speaker. First of all, I would like to convey my gratitude to Yang Berhormat Tuan Speaker for giving me the opportunity to address this honourable august House today.

Salam Sarawakku Sayang dan salam penuh hormat to our Honourable Sarawak Premier, Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr.) Abang Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg, to our Deputy Premiers, our Ministers, our Deputy Ministers and to all my respected fellow Sarawak State Legislative members.

Tuan Speaker, prior to the address to the Ministerial Motion, presented under Standing Order 23(1)(a) read together with Article 42 of the State Constitution to authorise the Government Printer to print 10,000 copies of State Constitution of Sarawak, I hereby have no objection and in support of the stated Motion. Other than that, I suggest that Government should reprint instead of ten thousand, twenty thousand. And with that quantities it could be distributed to schools, colleges, universities and even to the longhouses and villages.

The Government also can come out with a simplified explanatory booklet about the constitution printed in all major languages in Sarawak so that it can be easily understood by the communities at large. I do agree that we must have the consent from Members of this august House to proceed with this Motion as it is our Constitution, and it is the highest document of the State.

It came to my knowledge that any private business or company are prohibited to print or reprint any copy of the State Constitution of Sarawak. If we allow the printing of the constitution of Sarawak by other entity, then we will have a reprint of constitution without the latest amendments and can lead to the inaccurate interpretation of the actual fact.

Tuan Speaker, with that being said, I beg to support the Motion to reprint copies to the State Constitution of Sarawak tabled by our Yang Berhormat Deputy Premier, Datuk Amar Douglas Uggah Embas. Thank you, Sir. Thank you, Tuan Speaker.

Tuan Speaker: Any other members who wishes to speak? I shall call upon the Honourable Deputy Premier to do the winding up.

Timbalan Premier, Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru Kedua, Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (YB Datuk Amar Douglas Uggah Embas): Yang Berhormat Tuan Speaker, Terima kasih. Saya ingin mengucapkan terima kasih kepada Yang Berhormat bagi Pelagus yang telah memberi pandangan mengenai usul ini. Kita akan mengambil maklum cadangan-cadangan Yang Berhormat pada bila-bila masa kita melaksanakan usul ini. Terima kasih.

Tuan Speaker: Another Minister to second?

Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan) (YB Datuk Hajah Sharifah Hasidah binti Sayeed Aman Ghazali: Tuan Speaker, I beg to second.

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, the question is that, the Motion in the name of the Honourable Deputy Premier, Second Minister for Finance and New Economy and Minister for Infrastructure and Port Development be approved. As many as are of the opinion “Yes”.

Government: Yes... (Resounding "Yes")

Tuan Speaker: As many as are of the contrary opinion say "No". The "Yes" have it. The Motion is approved.

**USUL PENGHARGAAN ATAS UCAPAN TUAN YANG TERUTAMA
YANG DI-PERTUA NEGERI SARAWAK**

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, I shall call upon the Honourable Member for N.6 Tupong to move the Motion.

YB Encik Fazzrudin bin Haji Abdul Rahman: Terima kasih, Yang Berhormat Tuan Speaker di atas peluang untuk saya membahas Usul Penghargaan Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak.

Tuan Speaker, Malaysia telah mengalami sejarah politik yang begitu tidak menentu sekali sejak tahun 2018 dan baru-baru ini pada PRU yang ke-15 yang lepas, kita telah menyaksikan tiada satu pun parti atau tiada satu gabungan parti pun yang mempunyai jumlah yang dapat membentuk Kerajaan ketika itu. Jadi, kita telah menyaksikan bahang Parlimen yang memperlihatkan tiada satu parti dapat membentuk Kerajaan. Jadi, apakah yang berlaku ketika itu?

Duli Yang Maha Mulia Seri Paduka Baginda Yang di-Pertuan Agong telah memberi titah nasihat agar parti-parti politik untuk bergabung membentuk Kerajaan. Jadi, berprinsipkan Rukun Negara kita yang kedua iaitu kesetiaan kepada raja dan negara, maka, GPS turut akur kepada titah nasihat baginda dan bersama-sama membentuk Kerajaan Persekutuan bersama Pakatan Harapan, Barisan Nasional, GRS dan Warisan.

Ini penting untuk memastikan kestabilan politik Negara. Kestabilan politik akan menyumbang kepada kestabilan dan pembangunan ekonomi dan akhirnya membawa kesejahteraan kepada rakyat. Itu yang paling penting sekali. Ini juga penting kerana dunia sekarang sedang berhadapan dengan cabaran ekonomi yang tidak menentu. Baru-baru ini dalam Konvensyen Kerajaan Perpaduan, Yang Amat Berhormat Perdana Menteri sendiri telah mengakui peranan penting GPS dalam pembentukan Kerajaan Persekutuan.

Tuan Speaker, kesemua parti-parti politik yang bergabung ini mempunyai latar belakang, polisi dan idealisme yang berbeza antara satu sama lain. Maka, suatu garis panduan dan platform bagi kita berunding dalam memastikan Kerajaan dapat berfungsi dengan baik. Maka, dengan itu setelah Kerajaan itu dibentuk suatu perjanjian persefahaman ditandatangani bersama dan suatu majlis rundingan kerajaan perpaduan telah pun dibentuk selepas itu. Pembentukan Kerajaan Perpaduan di peringkat persekutuan langsung tidak menjejaskan perjuangan GPS dengan slogan, "*Sarawak First*" nya.

Malahan dalam Perkara 5b Memorandum Perjanjian Persefahaman yang ditandatangani oleh semua parti jelas menyatakan, *I quote*:

"Majlis ini berperanan untuk memastikan segala terma-terma yang dipersetujui dalam perjanjian persefahaman kerjasama ini dapat dilaksanakan dengan cermat dan teratur agar Kerajaan Perpaduan Malaysia dapat beroperasi dengan stabil dan berkesan tanpa menjejaskan dasar, polisi dan orientasi parti-parti yang bersetuju untuk membentuk kerjasama ini".

Ini dalam Perkara 5b Memorandum Perjanjian Persefahaman dan ini di peringkat Persekutuan, di peringkat Negeri dan wilayah ketika itu semuanya masih *status quo*. Bergantung kepada keperluan semasa dan parti, maka beberapa negeri telah mula mengamalkan sistem yang sama dengan Kerajaan Perpaduan atau Kerajaan Persekutuan. Tapi kita di Sarawak, kita masih lagi berfungsi dengan baik.

Kerajaan kita melaksanakan polisi-polisi dan inisiatif berlandaskan kesejahteraan rakyat, pembangkang kita memainkan peranan semakan dan imbalan dengan baik, walaupun kadang kala ada sedikit nakal dan saya merasakan sistem yang sedia ada di Sarawak amat efektif sekali dan menyumbang kepada kestabilan Negara. Jadi demi kestabilan negara, marilah kita bersama-sama berusaha untuk mengekalkannya.

Tuan Speaker, rakan-rakan kita dari pembangkang juga pernah membuat kenyataan bahawa mereka masih menjadi pembangkang di Negeri Sarawak. Jadi saya menjangkakan dengan hubungan kita yang baik di peringkat Kerajaan Perpaduan, kita mengharapkan pihak pembangkang memainkan peranan mereka sebagai pembangkang yang lebih berhemah dan berkualiti demi Sarawak dan Malaysia. Fokus utama pimpinan Negara dan Sarawak sekarang adalah untuk memastikan keadaan ekonomi Negara dan Sarawak berada dalam keadaan yang stabil dan baik. No more politicking.

Jadi, saya ingin mengambil kesempatan ini untuk mengucapkan setinggi tinggi penghargaan kepada Yang Amat Berhormat Premier di atas usaha dan pencapaian beliau sejak mengambil alih tampuk kepimpinan Sarawak pada tahun 2018.

Pelbagai inisiatif baru yang telah diperkenalkan. Pada mulanya mendapat beberapa kritikan tetapi akhirnya ia mula menampakkan hasil dan kejayaan. Soalan saya baru dijawab oleh Yang Berhormat Timbalan Menteri yang berkongsi dengan kita pencapaian yang dicapai oleh SDC dalam menghasilkan *algae*, *in turn*, lepas dia hasilkan *algae* dia hasilkan *lipid* dan *ditransform* menjadi *sustainable aviation fuel* yang harganya begitu mahal dan Insya-Allah akan menambah pendapatan Negara kita.

Jadi, Tuan Speaker, inisiatif-inisiatif yang diperkenalkan ini seterusnya menjadi asas dalam merangka strategi pembangunan Sarawak dalam PCDS 2030. Perkara yang kita hendak capai melalui PCDS 2030 adalah yang pertama ekonomi yang mampat (*economic prosperity*), yang kedua keterangkuman sosial (*social inclusivity*) dan yang ketiga kelestarian alam sekitar (*environmental sustainability*). Tindakan dan polisi yang berani haruslah ada, serta tindakan dan polisi yang teratur perlulah ada untuk kita capai objektif ini.

Maka sebab itulah, dengan slogan Sarawak *firstnya* kita masih memperjuangkan perjuangan kita untuk mendapatkan semula hak-hak kita yang terhakis dalam MA63 selari dengan IGC Report. Selain daripada untuk memastikan hak-hak kita dapat dikembalikan kita juga kena mengambil tindakan untuk beralih daripada *the conventional economy* kepada *the new economy*. Itu yang telah dilakukan, dilaksanakan oleh Yang Amat Berhormat Premier kita dan ini adalah penting untuk memastikan *the sustainability of our economy*. Dengan pembaharuan dan memperkenalkan ekonomi baru, dengan teknologi-teknologi baru sudah tentu ia akan membuka banyak peluang pekerjaan untuk anak-anak muda kita dalam bidang-bidang yang baru.

Evolusi, kita menyaksikan dari zaman-berzaman, dengan evolusi ekonomi, evolusi teknologi terdapat pekerjaan baru yang diwujudkan dan dalam masa yang sama pekerjaan-pekerjaan lain banyak juga yang telah pupus. Ianya pupus disebabkan oleh yang saya nyatakan tadi evolusi ekonomi, evolusi teknologi dan sekarang ini tuntutan global. Antara tuntutan global sekarang adalah untuk memulihara alam semula jadi dan fokus pembangunan teknologi sekarang adalah terhadap faktor ini. Sarawak juga tidak ketinggalan dalam mengejar ekonomi baru dan yang berasaskan pemuliharaan alam semula jadi.

Dalam sidang yang lepas, dalam sidang dalam Dewan yang mulia ini kita telah meminda Rang Undang-undang yang berkaitan dengan perkara ini seperti *carbon storage* dan *carbon stock* dan baru-baru ini yang telah dikongsikan oleh Yang Berhormat Timbalan Menteri tadi yang diumumkan oleh Yang Amat Berhormat Premier kita telah mula ke arah menghasilkan *lipid* daripada *algae* dan *lipid* pula akan digunakan untuk menghasilkan *sustainable aviation fuels* (SAF). Bahan api dari sumber semula jadi dan mesra alam seperti yang dituntut oleh dunia.

Alhamdulillah, Sarawak mempunyai lima buah universiti dan pusat latihan sendiri iaitu Swinburne, Curtin, UCTS, ICATS dan juga CENTEXS. Polisi pendidikan universiti dan pusat latihan ini dapat kita selarikan dengan keperluan industri Sarawak yang telah saya nyatakan awal tadi kerana kita mempunyai kuasa yang penuh terhadap universiti-universiti dan pusat latihan ini. Oleh kerana kita mempunyai kuasa yang penuh jadi kita mempunyai kuasa yang penuh untuk memastikan anak-anak kita dapat dimasukkan, dapat *dienrol* dalam universiti-universiti ini tanpa melalui EPU dan selain daripada itu, perancangan untuk mewujudkan lima buah sekolah antarabangsa amatlah dialu-alukan.

Pelaburan dalam pendidikan amatlah penting demi kelangsungan pembangunan negara dan Sarawak. Pelaburan dalam pendidikan tidak dapat diukur dalam masa yang begitu singkat sekali. Ia akan memberi pulangan dalam tempoh masa yang panjang dan berterusan. Sebab itu jugalah penting bagi kita untuk memperjuangkan *education autonomy to a certain extent to ensure that any policies implemented in Sarawak must be in consultation with the State as stated in the IGC report*.

Tuan Speaker, pada tahun lepas kita telah menyaksikan pendapatan Sarawak meningkat kepada RM11.9 bilion. Ini merupakan rekod. Sebelum beberapa tahun ini pendapatan Sarawak hanyalah sekitar RM5-6 bilion saja. Sekarang ini ianya telah mencecah RM11 bilion.

Ini adalah hasil kebijaksanaan pimpinan Yang Amat Berhormat Premier bersama-sama pasukan-pasukannya yang berani dan tidak hanya mengharapkan cara konvensional tetapi memfokuskan kepada *the new economy* berasaskan *Industrial Revolution 4.0* dan juga tuntutan global iaitu *the sustainability of the environment* dan saya yakin *our team* di bawah pimpinan Yang Amat Berhormat Premier akan mampu untuk menambahkan lagi pendapatan Sarawak pada tahun ini dan pada masa-masa yang akan datang. Saya yakin dengan pendekatan dan inisiatif baharu, dengan merekayasa, pendekatan ini dapat menambahkan lagi pendapatan Sarawak.

Kenapa kita memerlukan pendapatan yang begitu baik? Sudah tentunya ia akan dapat dirasakan semula oleh rakyat kita. Antara inisiatif ataupun projek-projek yang telah dilaksanakan dengan pendapatan yang kita dapat ini sudah tentu yang paling penting sekali adalah infrastruktur asas – jalan, jambatan, bekalan elektrik, bekalan air, sistem pengangkutan ART, sistem pengangkutan yang sedang dibincangkan sekarang iaitu untuk mewujudkan sebuah syarikat penerbangan di Sarawak. Ini penting untuk membantu, membangunkan lagi ekonomi Sarawak.

Jadi, saya ingin mengucapkan setinggi-tinggi penghargaan kepada Kerajaan Sarawak kerana telah memulakan inisiatif untuk membentuk syarikat penerbangannya sendiri. Sudah menjadi tanggungjawab Kerajaan untuk memastikan hubungan pengangkutan itu *the connectivity* iaitu hubungan pengangkutan darat, pengangkutan air dan pengangkutan udara dalam Sarawak dapat dibangunkan dan dirasakan oleh penduduknya.

Peruntukan yang besar disediakan oleh Kerajaan untuk memastikan perhubungan ini seperti membina jambatan-jambatan di mana apabila ia siap nanti jambatan tersebut, selain daripada sistem perhubungan semakin efektif, kesan ekonomi akan dapat dirasakan oleh penduduk setempat.

Secara umumnya juga hubungan pengangkutan udara digunakan bagi menghubungkan satu tempat yang jauh dengan masa yang lebih singkat, atau menghubungkan satu tempat yang sukar untuk dihubungi menggunakan sistem hubungan yang lain iaitu hubungan udara. Penghubungan ini akan membawa faedah ekonomi yang begitu besar sekali bagi satu-satu tempat.

Tuan Speaker, I think as the airline is owned by the Government, I am confident that it would not be operated with the sole view of earning profit but rather as the Government's responsibility to provide adequate and fair connectivity to its people.

The profit or benefit must not be calculated based on the company's earning but the multiplier effect it brings to the local economy. If need be, subsidies must be allocated for this initiative. Subsidies provided for this is akin to the Federal Government providing subsidies to cover the toll

cost in Semenanjung recently during the Raya celebration. It is for the people and the subsidy for Sarawak's airline should be for the people as well.

Selain daripada itu, apabila kita bercakap mengenai pendapatan Sarawak, apa lagi yang dapat dirasakan oleh rakyat dengan pertambahan pendapatan ini? Terlalu banyak untuk saya nyatakan satu per satu, memadai saya menyentuh beberapa perkara.

Kita ada inisiatif deposit RM10,000 untuk anak-anak muda kita yang ingin membeli rumah, tidak perlu bayar balik. Kita ada program pinjaman untuk membina rumah di mana Mutiara Mortgage memberi pinjaman dan kadar faedah hanya 1% sahaja dan jika kita ada tanah kita sendiri, kita berjumpa dengan Mutiara Mortgage, mohon pinjaman, mereka akan bantu membina rumah dan kita membayar balik bulan demi bulan dengan faedah 1%. Kita juga ada biasiswa setiap tahun kita berikan kepada pelajar-pelajar kita. Kita sering mendengar peruntukan kepada masjid, gereja dan tokong, dan juga harapan yang pernah disebut oleh Yang Amat Berhormat Premier kita, *free education*. Itulah yang kita harapkan dengan penambahan pendapatan kita. Tak usah saya cakap tentang projek-projek infra kecil yang dilaksanakan di kampung-kampung dan taman perumahan.

Tuan Speaker, satu lagi isu yang sentiasa dikaitkan dengan Sarawak iaitu negerinya kaya tetapi mempunyai bilangan rakyat yang termiskin begitu ramai sekali. Jadi persoalan saya, dari manakah data tersebut kita dapati? Ini tidak betul. Data yang kita dapat daripada eKasih yang menunjukkan begitu ramai sekali penduduk rakyat Sarawak miskin, saya merasakan ia tidak tepat, maka sebab itu, saya tidak menafikan bahawa ada rakyat miskin di Sarawak ini tetapi saya mengatakan data yang dianjurkan oleh EPU dan eKasih ini tidak tepat. Kita perlu mempunyai data yang tepat untuk mempertahankan diri agar kita dapat merangka strategi yang lebih jitu lagi, agar kita dapat merangka strategi yang lebih khusus lagi untuk membangunkan rakyat Sarawak. Jadi, saya bersetuju 100% bahawa kita perlu ada pihak ketiga yang profesional untuk mengkaji definisi kemiskinan dan data kemiskinan Sarawak supaya dengan data yang tepat baharulah kita dapat merangka dan melaksanakan strategi untuk mempertingkatkan taraf hidup rakyat kita.

Tuan Speaker, saya ingin menyentuh beberapa isu yang dikongsikan bersama saya dan ada juga isu kawasan-kawasan saya. Untuk makluman Tuan Speaker, jalan yang dikenali sebagai jalan FAC dimana ianya selari dengan Jalan Matang, jalan tersebut amatlah popular sekali dikalangan peminat pembonceng-pembonceng basikal dan penggiat-penggiat basikal. Ianya digunakan hampir setiap hari dan hampir setiap minggu. Jika secara kasar nya mungkin seramai 500 - 1000 pengguna basikal menggunakan jalan tersebut. Jadi, saya ingin mohon daripada Kerajaan untuk menambah baik tanda jalan yang berada di jalan tersebut, mungkin dibuat laluan untuk menambah baik kepada laluan basikal, ditambah dengan *signage* yang lebih selamat untuk memastikan keselamatan pengguna-pengguna jalan raya termasuklah para penunggang basikal kita ini.

Yang keduanya, Tuan Speaker, kita sering melihat di Bandaraya Kuching, di bandaraya-bandaraya di Sibu dan Miri, *the electric scooter* banyak digunakan oleh anak-anak muda kita dan ada juga syarikat yang menyewa skuter elektrik ini untuk *family* beriadah di hujung minggu tetapi saya difahamkan kita belum ada satu-satu peraturan untuk menggalakkan penggunaan skuter elektrik. Jadi, saya mohon kepada PBT-PBT kita untuk melihat kepada merangka satu peraturan untuk memastikan keselamatan pengguna-pengguna dan juga memberi ruang kepada anak-anak muda kita untuk melaksanakan perniagaan penyewaan skuter elektrik ini. Jadi, saya menyarankan agar kita terlibat dengan pelaksanaan ini seperti dengan penglibatan persatuan-persatuan ataupun kelab-kelab berbasikal yang menggunakan jalan FAC untuk kita turut serta dengan mengambil kira semua aspek supaya semua pelaksanaan dapat dimanfaatkan supaya apa yang kita laksanakan *fits in the need of the uses*.

Tuan Speaker, OKSHe (Old Kuching Smart Heritage) telah diperkenalkan beberapa tahun yang lalu dan *it has tremendous achievement* dan saya, sebab kita mendengar di kawasan-kawasan lain dengan koridor pembangunannya dan di kawasan Kuching atau *the Greater Kuching* adalah OKSHe.

Jadi, saya ingin menyarankan agar kita guna OKSHe ini untuk menyelesaikan beberapa isu yang penting terutamanya di kawasan Kuching. Kita melihat banyak gerai-gerai yang berjual di tepi jalan tetapi kita juga, dalam masa yang sama kita faham bahawa rakyat hendak menjana pendapatan melalui penjualan menggunakan gerai-gerai di tepi jalan, tetapi kita juga hendak memastikan keselamatan mereka dan keselamatan pembeli-pembeli dan sudah tentu *we should formulate a regulation*, bukannya *in blanket* ke seluruh Sarawak tetapi mungkin dalam OKSHe sahaja. Untuk mencapai hasrat OKSHe, peniaga-peniaga ini dapat kita gunakan, dapat kita bawa bersama untuk kita selarikan ke arah mencapai hasrat OKSHe ini supaya gerai-gerai mereka dapat kita *upgrade* dan kita bagi kursus kepada mereka untuk melaksanakan perniagaan mereka dengan lebih baik agar keselamatan mereka terjaga dan keselamatan pengguna jalan raya juga terjaga. It takes a little bit of effort *dan perbincangan tetapi it should start somewhere*.

Tuan Speaker, konsep saya ingin berkongsi konsep wakaf. Jika seseorang itu hendak melaksanakan wakaf, maka mereka perlu memohon dengan Tabung Baitulmal Sarawak. Maka, mereka perlu menepati ciri-ciri yang perlu mereka tetapkan sebelum mereka diluluskan atau dibenarkan untuk membuat wakaf, iaitu untuk memohon sumbangan wakaf. Tetapi sekarang ini apabila mereka telah melalui proses yang begitu *rigid* sekali daripada Tabung Baitulmal Sarawak, mereka terpaksa memohon lagi kepada Pejabat Daerah untuk memohon kebenaran untuk, *to source out the fund from the public*. Jadi, dua perkara ini saya rasakan *redundant*, so, sesuatu harus dilakukan untuk memastikan *that defectivity of the process* wakaf dengan proses permohonan dana ini. Mungkin ia *distreamline* tetapi saya difahamkan bahawa ia terdapat dalam *Ordinance* untuk kita memohon daripada Pejabat Daerah *if we want to source out the fund from the public*. But it is redundant, and we should be doing something about it so it would be more effective *untuk kedua-dua perkara tersebut*.

Tuan Speaker, saya mendapat maklum balas daripada peniaga-peniaga belia kita, peniaga-peniaga gerai, yang sudah tentu mereka ini cuba untuk mendapat pendapatan melalui penjualan makanan, penjualan barang-barangan mereka menggunakan gerai-gerai. Mereka merupakan *small time traders* dan amat susah sekali bagi mereka untuk mendapat, untuk, *to get employment* daripada *the local people*. *Bila udah di interview, udah bekerja sik tahan*. Bila dibukanya *interview*, tiada yang berminat. Jadi, agak sukar bagi mereka untuk melaksanakan perniagaan. The only way is for them to offer the employment to *bukan kerja daripada warganegara kita terutamanya orang Indonesia*. Tetapi *regulation* mengatakan gerai tidak dibenarkan mengambil pekerja asing, hanya restoran-restoran yang dibenarkan. Jadi ini menyukarkan mereka untuk melaksanakan perniagaan dan saya mohon agar Kerajaan membuat pertimbangan dan membuat kajian terhadap perkara ini dan *at the end* membenarkan sekurang, *a restaurant* dibenarkan. Kalau tak silap saya empat orang pekerja asing tetapi gerai tidak boleh. Tetapi keadaan yang mendesak sekarang ini adalah untuk gerai-gerai kecil mendapat bantuan daripada pekerja asing untuk mereka melaksanakan perniagaan mereka.

Tuan Speaker, berkenaan masalah ataupun cabaran kesihatan mental. Kadang-kadang ada yang memahami konsep kesihatan mental ini tetapi ramai juga yang mengambil mudah terhadap kesihatan mental ini. Kita menyaksikan pelbagai kes yang kita baca di dalam akhbar, daripada data-data yang ditunjukkan oleh Jabatan Kesihatan bahawa *it is a real thing, it is out there, and we need to address those issues*. So, Jadi saya ingin mencadangkan Kerajaan melihat kepada untuk menempatkan *certain experts* di sekolah-sekolah ataupun di universiti-universiti, IPTS-IPTS untuk mereka membantu menangani kesihatan mental dalam kalangan pelajar-pelajar *or even* dalam kalangan kakitangan-kakitangan Kerajaan atau pun kakitangan swasta. Maksud saya *a system must be emplaced* untuk seseorang itu mendapat bantuan selain daripada hanya perlu pergi ke hospital ataupun hospital swasta ataupun hospital umum. *A system must be emplaced in the community* untuk kita membantu, untuk kita *address these issues*.

Dan yang terakhir sekali, Tuan Speaker, pada bulan Ramadan yang lepas kita menyaksikan banyak bazar-bazar Ramadan dibuka. Saya berkesempatan untuk pergi ke beberapa bazaar Ramadan, dan bercakap dengan peniaga-peniaga. Pada tahun ini, ia merupakan satu perkara yang begitu mencabar sekali bagi mereka untuk menjana pendapatan kerana jualan yang begitu rendah sekali. Jadi sudah tentu *it affected maybe the whole of Sarawak*. Jadi saya ingin mencadangkan

kepada Kementerian yang berkaitan mungkin kita perlu melihat dan membantu dari segi kursus yang lebih sesuai kepada the *existing* peniaga-peniaga. Mereka sudah ada pengalaman meniaga *but we need to have an added value, we need to add value to that*, mungkin kita melihat cara *marketing* yang lebih baik lagi, mungkin kita belajar cara *marketing* ataupun cara perniagaan yang lebih baik lagi untuk kita turunkan dan kita bagi kepada peniaga-peniaga ini *because they need our assistance*. Mereka bukannya hanya memerlukan bantuan daripada wang ringgit sahaja. Mereka memerlukan penambahbaikan ilmu untuk mereka melaksanakan perniagaan mereka.

Jadi sekali lagi Tuan Speaker, saya ingin mengucapkan setinggi-tinggi penghargaan kerana memberi ruang dan peluang kepada saya untuk membahaskan Usul Penghargaan di atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak.

Sebelum saya mengundur diri, saya ingin mengambil kesempatan ini untuk mengucapkan Selamat Hari Raya Aidilfitri, maaf zahir batin. Selamat Hari Wesak kepada rakan-rakan yang menyambut Wesak Day dan sudah tentu Selamat Hari Gawai kepada rakan-rakan dan keluarga yang bakal menyambut Hari Gawai ini.

Dengan ini, saya mohon mencadang Tuan Speaker. Sekian, Wabillahi Taufik Wahidayah Wassalamualaikum Waramahtulahi Wabarakatuh.

Tuan Speaker: I shall now call upon The Honourable Member for N.66 Murum to second the motion.

YB Encik Kennedy Chukpai Ugon: Terima kasih, Tuan Speaker. Salam sejahtera dan Salam Sarawaku Sayang.

Bersyukur kita ke hadirat Tuhan kerana dengan limpah kasih berkat anugerahNya saya diberi peluang untuk menyokong usul penghargaan atas ucapan Tuan Yang Terutama Yang Dipertua Negeri Sarawak sempena upacara pembukaan Persidangan Pertama bagi Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Sarawak yang kesembilan belas di Dewan yang mulia ini pada hari Isnin, 15 Mei 2023 yang lepas. Tuan Speaker, menjunjung kasih dan penghargaan ke atas ucapan pembukaan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak yang telah menyentuh pelbagai aspek yang amat menyeluruh dan bermakna yang sewajarnya menjadi iktibar dan panduan kepada kita untuk menabur khidmat bakti kepada rakyat dan ibu pertiwi yang tercinta ini dengan lebih efektif dan efisien bagi merealisasikan hasrat kita menjadikan Sarawak sebagai sebuah wilayah termaju dan berpendapatan tinggi di Malaysia menjelang tahun 2030 akan tercapai dengan jayanya selaras dengan aspirasi Strategi Pembangunan Pasca COVID-19 (PCDS 2030).

Kestabilan Politik

Tuan Speaker, ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak juga telah memberi penekanan betapa pentingnya kestabilan politik di Negara ini baik di peringkat persekutuan dan di Sarawak kerana kestabilan politik adalah kunci ke arah kelangsungan pembangunan untuk kesejahteraan rakyat. Kemakmuran yang kita nikmati sekarang ini ialah hasil kestabilan politik di Sarawak. Hasil daripada kebijaksanaan kepimpinan GPS yang diterajui oleh YAB Premier Sarawak yang mana turut diperlukan oleh Kerajaan Malaysia dalam membentuk Kerajaan Perpaduan untuk terus mentadbir Negara Malaysia.

Malah, YAB Perdana Menteri Malaysia, Dato' Seri Anwar Ibrahim semasa berucap di konvensyen kebangsaan Kerajaan Perpaduan yang berlangsung di PWTC, Kuala Lumpur baru-baru ini turut memuji Kerajaan Sarawak di bawah kepimpinan YAB Premier Sarawak dan Gabungan Parti Sarawak (GPS).

Lantaran itu, marilah kita terus bersama-sama menjaga serta memperjuangkan kestabilan politik tanah air kita demi kemakmuran, kelangsungan pembangunan dan kemajuan di tanah air kita yang tercinta ini.

Hak-hak Sarawak di Bawah Perjanjian Malaysia 1963 (MA63)

Tuan Speaker, Tuan Yang di-Pertua Negeri Sarawak juga dalam ucap tama menyentuh bahawa hubungan baik Kerajaan Sarawak dan Kerajaan Persekutuan juga tidak kurang pentingnya dalam usaha kita menyelesaikan tuntutan Sarawak terhadap hak-hak Sarawak yang telah terhakis selaras Perjanjian Malaysia 1963 (MA63), Laporan IGC, Perlembagaan Sarawak dan Perlembagaan Malaysia dan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri menaruh penuh harapan agar pelaksanaan Malaysia Agreement 1963 (MA63) dapat dipercepatkan di bawah pentadbiran Kerajaan Perpaduan yang diterajui oleh YAB Perdana Menteri Dato' Seri Anwar Ibrahim.

Kita juga berasa sangat bangga kerana anak watan Sarawak sendiri iaitu YAB Timbalan Perdana Menteri, Datuk Seri Fadillah Yusof telah diberikan tanggungjawab sepenuhnya oleh YAB Perdana Menteri untuk memperhalusi dan mengembalikan tuntutan Sarawak dan Sabah selaras Perjanjian Malaysia 1963 (MA63).

Dengan kembalinya hak-hak yang dimeterai di dalam MA63, saya yakin Sarawak akan terus berdaya saing dan mempertingkatkan lagi ekonomi serta pembangunan Sarawak yang mampan dapat direalisasikan.

Ucapan Terima Kasih Atas Usaha Murni dan Inisiatif Berterusan YAB Premier Sarawak

Tuan Speaker, dengan kesempatan ini, saya ingin merakamkan setinggi-tinggi penghargaan dan syabas kepada YAB Datuk Patinggi Tan Sri (Dr.) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg, Premier Sarawak atas usaha murni dan inisiatif yang berterusan dalam mencari kaedah terbaik dalam menghasilkan sumber ekonomi baharu (*New Sources of Revenue Stream*) yang telah berjaya menggandakan pendapatan Sarawak demi pembangunan dan kemakmuran rakyat Sarawak semenjak menerajui kepimpinan Sarawak pada 13 Januari 2017.

Apabila pendapatan Sarawak bertambah, maka pembangunan akan menjadi semakin rancak di seluruh Sarawak dan kebajikan rakyat akan lebih terjaga dan terjamin. Marilah kita semua rakyat Sarawak bersatu padu tanpa mengira bangsa dan agama untuk terus mendukung dan menyokong usaha murni kepimpinan Yang Amat Berhormat Premier Sarawak demi kegemilangan Sarawak.

Ekonomi Baharu Berteraskan Teknologi Hijau

Tuan Speaker, ekonomi baharu berteraskan teknologi hijau adalah salah satu usaha Kerajaan Sarawak di bawah kepimpinan Yang Amat Berhormat Premier Sarawak yang telah banyak membawa masuk pelaburan dari luar negara.

Perniagaan karbon dan penyelidikan oleh Sarawak Biodiversity Centre bukan sahaja dapat menggandakan pendapatan Sarawak malah bakal mencungkil bakat-bakat anak muda Sarawak dari segi sains dan teknologi di samping menyediakan peluang pekerjaan kepada anak-anak Sarawak khususnya dalam bidang perkhidmatan dan kesihatan.

Bidang ekonomi berteraskan ekonomi hijau ini juga telah meletakkan Sarawak di pentas dunia dan Yang Amat Berhormat Premier Sarawak kita sering dijemput oleh negara-negara luar selaku penceramah utama dalam setiap majlis penting yang diadakan di peringkat antarabangsa.

Strategi Pembangunan Pasca COVID-19 (PCDS) 2030

Tuan Speaker, saya menyambut baik Strategi Pembangunan Pasca COVID-19 (PCDS) 2030 yang diilhamkan oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak yang amat jelas dengan aspirasinya iaitu menjelang 2030, rakyat Sarawak akan menjadi masyarakat yang berkembang maju didorong oleh data dan inovasi di mana semua orang akan menikmati kemakmuran ekonomi, keterangkuman sosial dan persekitaran yang mampan.

Oleh itu, keterangkuman sosial dan penglibatan masyarakat dalam arus pembangunan memainkan peranan yang amat penting bagi merapatkan jurang pembangunan bandar dan luar bandar melalui aktiviti integrasi, ekonomi luar bandar yang berskala besar, mewujudkan kapasiti pembangunan teratur seperti prasarana pendidikan dan perkhidmatan kesihatan yang terbaik, program latihan dan kemahiran, pembangunan perniagaan, keusahawanan dan menggilap bakat tempatan ke arah matlamat mencapai wilayah maju dan berpendapatan tinggi menjelang tahun 2030.

Pembentukan Majlis Daerah Belaga, Daerah Kecil Sungai Asap Menjadi Daerah Penuh dan Belaga Sebagai Pentadbiran Baharu Bertaraf Bahagian

Tuan Speaker, selaras dengan aspirasi dan Strategi Pembangunan Pasca COVID-19 (PCDS) 2030, saya sekali lagi ingin mengesyorkan di Dewan yang mulia ini agar diwujudkan satu Majlis Daerah yang baharu bagi Daerah Belaga. Daerah Belaga berkeluasan 19,050 kilometer persegi merupakan satu daerah yang sangat luas yang terletak di Bahagian Kapit.

Bahagian Kapit berkeluasan 38,934 kilometer persegi yang merangkumi empat daerah iaitu Daerah Belaga, Daerah Bukit Mabong, Daerah Kapit, dan Daerah Song. Majlis Daerah Kapit telah ditubuhkan pada 1 Januari 1955 untuk mentadbir urus daerah-daerah di Bahagian Kapit keseluruhannya.

Daerah Belaga merupakan daerah terbesar di Sarawak yang merangkumi DUN N.65 Belaga dan DUN N.66 Murum, amat perlu diwujudkan satu Majlis Daerah yang baharu kerana mempunyai punca ekonomi yang besar dari Empangan Bakun, Empangan Murum dan perusahaan perladangan kelapa sawit yang luas selain konsesi balak.

Keperluan Majlis Daerah Belaga ini diwujudkan adalah untuk memantapkan lagi pentadbiran dan merencanakan lagi pembangunan di Daerah Belaga lebih-lebih lagi dalam usaha menjadikan Sarawak wilayah maju berpendapatan tinggi menjelang tahun 2030 selaras dengan aspirasi Strategi Pembangunan Pasca COVID-19 (PCDS) 2030.

Tuan Speaker, selain menjadi daerah tenaga diperbaharui dan nadi kepada tenaga Sarawak, kini tiba masanya untuk kita bersama-sama membangunkan daerah ini bagi menghargai pengorbanan penduduk kita yang telah memberi laluan kepada dua mega projek, Empangan Bakun dan Empangan Murum demi menerangi seluruh pelosok Sarawak di samping itu juga menyumbang kepada ekonomi Sarawak dan Malaysia.

Selain itu, dengan pewujudan Majlis Daerah Belaga ini akan menjadi elemen penting ke arah Daerah Belaga diiktiraf sebagai Pusat Pentadbiran Baru bertaraf Bahagian iaitu Bahagian ke-13 dengan mengangkat Daerah Kecil Sg. Assap sebagai pentadbiran bertaraf Daerah Penuh.

Daerah Belaga juga terletak bersempadan dengan negara jiran kita; Kalimantan, Indonesia yang terletak paling dekat dengan Ibu Negara dan Pusat Pentadbiran Republik Indonesia yang baharu yang tentunya akan membuka peluang sosioekonomi yang besar dengan Nusantara.

Saya amat yakin dengan wujudnya Bahagian Belaga sebagai sebuah Bahagian yang baru tentu sekali akan memantapkan lagi pentadbiran dan susun atur Negeri di mana agenda dan perancangan pembangunan di kawasan pedalaman dan akhirnya mampu membantu merealisasikan PCDS 2030 dengan cepat selain membawa impak yang besar sebagai pemangkin kepada pembangunan di pedalaman khususnya di DUN Murum dan DUN Belaga serta Sarawak amnya.

*Jaringan Jalan Raya (Security Boarder Road) ke Pos CIQS Long Nawang,
Kalimantan, Indonesia*

Tuan Speaker, sepertimana yang kita sedia maklum; Tapak Megah, Long Unai di Ulu Batang Balui, Daerah Belaga terletak paling dekat dengan Nusantara, ibu kota baharu Indonesia dengan jarak lebih kurang 23km ke Pos CIQS Long Nawang, Indonesia.

Dengan ini saya ingin mencadangkan agar sebuah jalan, "*Boarder Security Road*" dibina bagi menghubungkan Sarawak ke Nusantara, Ibu Kota Baharu Indonesia di Kalimantan. Cadangan laluan jajaran jalan ini bermula dari Empangan Murum ke Long Lidem ke Long Unai ke Tapak Megah dan ke Pos CIQS Long Nawang, Indonesia dengan jarak 123km. Untuk makluman Dewan yang mulia ini, jalan yang menghubungkan kawasan ini buat masa ini ialah jalan balak dan bekas jalan balak di Kawasan FMU Linau dan FMU Bahau. Jajaran ini akan melewati Dataran Tinggi Apau Nawai di Daerah Belaga dan tidak jauh daripada Dataran Tinggi Usun Apau di Baram yang mempunyai potensi sektor pelancongan dan terus ke bandar-bandar besar seperti Bintulu dan Miri.

Seperti yang kita sedia maklum, negara jiran kita Indonesia, sedang giat membangunkan Pos CIQS mereka di Long Nawang, Indonesia yang berdekatan dengan sempadan negara kita dan difahamkan sudah 75% siap dan Pos CIQS ini dijangka akan dirasmikan oleh Presiden Indonesia, Jokowi Widodo pada bulan Ogos ini.

Tuan Speaker, oleh itu saya menyeru agar Kerajaan Malaysia dan Kerajaan Sarawak perlu membina Jaringan Jalanraya yang sempurna dan membina Kompleks Kastam, Imigresen, Kuarantin dan Keselamatan (CIQS) yang lengkap dengan kadar segera di kawasan ini bagi mengimbangi pembangunan di kawasan sempadan, khasnya melibatkan kepentingan kawalan keselamatan, sekuriti bagi asset tenaga kita iaitu Empangan Bakun, Empangan Murum dan yang akan datang ialah Empangan Baleh yang masing-masing terletak di Kawasan DUN Murum, DUN Belaga dan DUN Baleh.

Dengan terbinanya jaringan jalan raya umpama tulang belakang di tengah-tengah Pulau Borneo ini kelak, sudah pasti akan menjadi *game changer* yang akan merencanakan pembangunan sosioekonomi Sarawak dan selaras dengan aspirasi PCDS 2030 selain daripada mewujudkan kestabilan serta keseimbangan pembangunan dan kawalan keselamatan antara kedua-dua negara ini.

Pembangunan Infrastruktur

Tuan Speaker, Infrastruktur dan kebolehcapaian jalan raya ke kawasan pedalaman merupakan pemangkin ataupun *enablers* kepada kejayaan PCDS 2030. Maka dengan itu, saya memohon jasa baik Kementerian Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan Sarawak, Jabatan Kerja Raya dan semua agensi-agensi yang bertanggungjawab untuk mempercepatkan naik taraf jalan bekas balak yang menjadi akses utama ke kampung-kampung dan rumah-rumah panjang di DUN Murum khususnya di Kawasan Jelalong, Tubau, Ulu Sg. Belaga, Long Urun, Metalun, Tegulang, Sg. Liau dan Sg. Asap yang berada dalam keadaan yang tidak selamat untuk digunakan terutamanya semasa musim hujan dan perlu dinaiktarafkan dengan kadar segera.

Tuan Speaker, untuk makluman Dewan yang mulia ini, saya telah mengemukakan permohonan kepada Kementerian Kemajuan Desa dan Wilayah (KKDW) baru-baru ini dan Yang Berhormat Menteri KKDW memberi jaminan untuk mempertimbangkan permohonan rakyat ini dan melaksanakannya sebelum akhir tahun ini. Oleh itu, saya memohon jasa baik Kementerian Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan Negeri Sarawak, Jabatan Kerja Raya dan semua agensi yang bertanggungjawab untuk membuat tindakan susulan berhubung permohonan menaik taraf jalan-jalan bekas balak di kawasan DUN Murum dengan jumlah anggaran panjang keseluruhan jalan ini ialah 374km.

Saya yakin dengan hubungan erat dan baik di antara Kerajaan Sarawak dan Kerajaan Persekutuan yakni Kerajaan Perpaduan akan mampu merealisasikan pembangunan yang sangat diperlukan oleh rakyat. Mewakili DUN Murum dan Belaga, besarlah harapan saya sekiranya Kerajaan Persekutuan MADANI juga dapat memberi peruntukan yang secukupnya bagi merealisasikan pembangunan di pedalaman yang telah lama terpinggir.

Isu Kad Pengenalan Diri

Tuan Speaker, saya juga ingin mohon pencerahan berhubung dengan status kerakyatan individu atau anak yang dilahirkan di Sarawak di mana ibu kepada anak tersebut ialah warga asing manakala bapanya ialah warga Malaysia kerana ramai anak-anak ini tidak dapat ke sekolah disebabkan kerakyatan anak-anak ini belum ditentukan. Masalah ini perlu dibendung dengan mencari kaedah penyelesaian dalam kadar segera agar anak-anak ini turut dapat menikmati akses kepada kemudahan kesihatan dan hak mendapatkan pendidikan.

Kesempatan ini juga saya ingin merakamkan setinggi-tinggi penghargaan dan ucapan jutaan terima kasih kepada Kerajaan Sarawak melalui Kementerian Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti Sarawak yang prihatin dan telah berusaha menyediakan dokumen sementara kepada individu tanpa kewarganegaraan yang layak khasnya kepada kanak-kanak berumur 21 tahun ke bawah bagi membolehkan anak-anak ini mendapat pendidikan dan juga kemudahan kesihatan. Namun begitu, masih ramai yang tidak layak memohon dokumen sementara ini kerana tidak memenuhi syarat iaitu resit permohonan kewarganegaraan yang dikeluarkan oleh Jabatan Pendaftaran Negara.

Saya difahamkan bahawa Jabatan Pendaftaran Negara hanya mengeluarkan resit permohonan kewarganegaraan tersebut setelah pemohon mengisi Borang A15 dan Borang A15 ini tidak dikeluarkan kepada individu yang kerakyatannya belum ditentukan atau pemegang kad pengenalan hijau. Maka, saya dengan ini menyarankan agar satu pendekatan yang holistik perlu diambil bagi menyelesaikan isu ini secara menyeluruh.

Pemodenan Sektor Pertanian dan Sumber Pengeluaran Makanan Sarawak

Tuan Speaker, sektor pertanian tidak dapat dipisahkan daripada kehidupan rakyat di kawasan luar bandar. Di DUN Murum, lebih kurang 90% masyarakat adalah petani dan rata-rata mereka merupakan pekebun kecil. Justeru itu, saya memohon Kementerian Pemodenan Pertanian Agrikultur dan Pembangunan Wilayah melalui Jabatan Pertanian Sarawak untuk melaksanakan tanaman yang mempunyai nilai komersil yang berimpak tinggi yang boleh dimajukan di kawasan DUN Murum secara berskala besar ataupun *commercial scale* dilaksanakan di kawasan saya dengan menerapkan penggunaan teknologi dan kaedah pertanian moden.

Bagi memacu dan mempercepatkan pembangunan sektor pertanian di kawasan Murum, pembinaan stesen pertanian dan pusat input pertanian perlu dipercepatkan di kawasan pedalaman bagi memberi khidmat terbaik dan input pertanian kepada para petani kita agar mampu memberi pulangan yang tinggi kepada hasil pertanian mereka.

Tuan Speaker, kesempatan ini juga, saya ingin memohon pencerahan daripada Kementerian Pemodenan Pertanian Agrikultur dan Pembangunan Wilayah serta pihak Jabatan Tanah dan Survei berkenaan status pemilikan tanah yang Kerajaan Sarawak yang telah agihkan kepada di Stesen Penyelidikan Lembaga Minyak Sawit Malaysia (MPOB) Belaga di Sungai Asap yang dimaklumkan sudah dihentikan operasinya oleh Pihak MPOB kerana pencerobohan dan pertikaian berlarutan berhubung dengan hak pemilikan tanah tersebut oleh penduduk tempatan. Untuk makluman Dewan yang mulia ini, Stesen Penyelidikan MPOB ini dan Pejabat Tunas Sawit di Sungai Asap telah banyak memberi manfaat kepada pekebun kecil kita di Daerah Belaga dan khidmat pusat ini masih diperlukan.

Oleh itu, saya memohon pihak Jabatan Tanah dan Survei mencari kaedah untuk menyelesaikan isu ini agar Stesen Penyelidikan Lembaga Minyak Sawit (MPOB) Belaga di Sungai Asap ini tidak ditutup demi kelestarian dan kemampunan pekebun-pekebun kecil sawit kita di sekitar Daerah Belaga.

Kemudahan Utiliti Asas

Tuan Speaker, kemudahan utiliti asas seperti bekalan air bersih terawat dan bekalan elektrik merupakan keperluan asas yang amat penting dalam kelangsungan hidup kita setiap hari. Namun, masih lagi terdapat rakyat kita yang belum menikmati keperluan asas ini khususnya bagi rumah-rumah panjang di kawasan Jelalong, Tubau, Long Bala, Long Koyan, Long Urun dan kawasan Sungai Linau.

Saya memohon agar Kementerian yang bertanggungjawab dapat memberi pencerahan berhubung dengan inisiatif yang telah diambil dan status pelaksanaan dalam menyelesaikan isu bekalan kemudahan utiliti asas yang amat penting di kawasan DUN Murum.

Transformasi Digital

Tuan Speaker, transformasi digital adalah pengubah keadaan ke arah negeri berasaskan digital ekonomi yang pastinya memerlukan infrastruktur digital seperti menara dan rangkaian sistem telekomunikasi yang baik dan stabil termasuk pemasangan optik gantian bagi mengoptimumkan capaian internet berkelajuan tinggi. Oleh itu, saya memohon agar lebih banyak infrastruktur digital ini dibina di kawasan-kawasan pedalaman termasuk di DUN Murum yang merangkumi kawasan Tubau, Jelalong, Sungai Asap, Long Urun, Tegulang, Metalun dan Sungai Linau agar masyarakat kita tidak ketinggalan dalam agenda transformasi digital ekonomi ini. Kesempatan ini juga, Tuan Speaker, saya juga ingin merakamkan jutaan terima kasih atas sokongan sepenuhnya oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak atas cadangan Projek Perkampungan Digital (*Digital Village*) di Skim Penempatan Sungai Asap dengan *High Speed Broadband Internet* sebagai pemangkin bagi memacukan sektor pertanian moden, eko pelancongan, pendidikan dan kemudahan perbankan di pedalaman selaras dengan hala tuju PCDS 2030.

Ulang Tahun Ke-60 Kemerdekaan Sarawak dengan Tema, "Sarawak Maju Makmur"

Tuan Speaker, di kesempatan ini, saya ingin merakamkan kesyukuran kerana pada tahun ini Sarawak bakal menyambut Ulang Tahun Ke-60 Kemerdekaan Sarawak dan pembentukan Malaysia dengan tema, "*Sarawak Maju Makmur*". Realitinya, banyak perubahan yang telah Sarawak capai sepanjang tempoh tersebut walaupun belum sempurna sepenuhnya. Namun, saya sangat yakin dengan Kerajaan yang ada, di bawah kepimpinan Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr.) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg, Premier Sarawak kita mampu mencapai pembangunan seperti yang dirancang selaras dengan aspirasi Strategi Pembangunan Pasca COVID-19 (PCDS 2030).

Seperti juga di dalam ucapan Tuan Yang di-Pertua Negeri Sarawak, saya ingin melahirkan rasa penghargaan di atas usaha murni kepimpinan pemimpin-pemimpin Sarawak yang terdahulu yang telah banyak menyumbang jasa dan bakti kepada tanah air tercinta kita Sarawak. Bagi saya, mereka tidak akan pernah dapat kita lupakan kerana tanpa mereka, maka, tidak akan ada kepimpinan seperti yang kita ada sekarang. Justeru itu, marilah kita bersama-sama meraikan Ulang Tahun Ke-60 Kemerdekaan Sarawak ini dengan penuh makna, mengingati dan menghargai pemimpin-pemimpin dan pejuang-pejuang kemerdekaan Sarawak.

Tuan Speaker, sebagai mengakhiri ucapan perbahasan ini, saya ingin merakamkan syabas dan tahniah kepada Yang Berhormat Tuan Speaker, Yang Berhormat Timbalan Speaker, Tuan Setiausaha DUN kerana telah berjaya mengendalikan persidangan kali ini dengan begitu bijak, profesional dan cemerlang sekali. Tidak lupa juga kepada pegawai-pegawai Dewan yang mulia ini,

semua agensi-agensi Kerajaan dan ketua-ketua Jabatan, baik dari persekutuan dan negeri yang telah memberi komitmen yang tinggi dalam menjalankan tugas masing-masing.

Pada kesempatan bulan Syawal ini, saya juga ingin mengucapkan Selamat Hari Raya Aidilfitri, Maaf Zahir dan Batin kepada semua rakan yang beragama Islam di seluruh Sarawak. Manakala, kepada *kaban belayan kitai* Dayak di serata *menoa* Sarawak ke *Ngintu Hari Gawai Dayak* diucapkan *Selamat Hari Gawai, Selamat Tau Lepa Ajau, Sayu Do Ledoh, Gayu Guru Gerai Nyamai, Lantang Senang, Celap Lindap Nguan Menoa*.

*Nasi pulut dicecah gula apong,
Cukuplah jadi bekalan ke Tasik Bakun.*

Saya dengan penuh sukacita menyokong Usul Penghargaan Atas Ucapan Tuan Yang Terutama Tun. Dengan ini, saya mohon menyokong Usul Penghargaan atas Ucapan Perasmian Pembukaan Persidangan Pertama Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Sarawak Kesembilan Belas di Dewan yang mulia ini oleh Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak pada hari Selasa, 15 Mei 2023 yang lepas. Utamakan Sarawak, Sarawak First, Sarawak Maju Makmur. God bless Sarawak. Sekian. terima kasih.

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, we have a short break. The sitting resumes at 11.50 a.m.

(Mesyuarat ditangguhkan pada pukul 11.29 pagi)

(Mesyuarat dimulakan pada pukul 12.07 tengah hari)

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, the question is that the motion in the name of the Honourable Member for Tupong be approved. Before I call upon the Members to debate on the Head of State's address, I would like to inform that three days are set aside for the Honourable Members who are not members of the Cabinet to debate from today 17th May 2023; tomorrow, 18th May 2023, and Friday, 19th May 2023. Under Standing Order 31(8), I hereby limit the Member's speeches to a maximum of 20 minutes. Any Members who wish to speak? Honourable Member for Daro.

YB Encik Safiee bin Haji Ahmad: Assalamualaikum Warrahmatullahitaala Wabarakatuh.

Tuan Speaker: Waalaikumussalam.

YB Encik Safiee bin Haji Ahmad: Salam sejahtera dan Salam Sarawakku Sayang. Terima kasih, Tuan Speaker kerana telah memberi peluang kepada saya untuk turut mengambil bahagian dalam Perbahasan Usul Penghargaan atau Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak, Tun Pehin Sri Haji Abdul Taib Mahmud sempena Upacara Pembukaan Persidangan Pertama bagi Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19 pada 15 Mei 2023 yang lepas.

Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak walaupun ringkas tetapi padat dengan intipati dan amanat serta pengharapan yang perlu dijadikan pedoman serta dijiwai oleh kita semua terutamanya dalam memastikan Sarawak yang kita sayangi ini terus maju dan makmur. Saya amat bersetuju tentang apa yang telah disentuh oleh Tuan Yang Terutama Tun berkaitan dengan Perjanjian Malaysia atau MA63 kerajaan perpaduan yang dipimpin oleh Yang Amat Berhormat Dato' Seri Anwar Ibrahim selaku Perdana Menteri Malaysia pada masa ini dilihat sebagai satu landasan yang terbaik untuk menyelesaikan tuntutan kita rakyat Sarawak yang telah tertangguh sekian lama seperti yang termaktub dalam MA63, Laporan IGC Perlembagaan Sarawak dan juga Perlembagaan Persekutuan. Dalam konteks ini, perpaduan dalam erti kata sebenarnya merupakan keupayaan kita menyelesaikan segala isu yang boleh menimbulkan ketidakpuasan hati mana-mana pihak lebih-lebih lagi yang berkaitan atau bersangkut paut dengan perkara yang telah dipersetujui bersama ketika kita membentuk Negara ini seperti yang termaktub dalam MA63.

Obligasi Kerajaan Persekutuan khususnya dalam perkara yang di bawah bidang kuasa Kerajaan Persekutuan seperti bidang pendidikan, kesihatan dan keselamatan Negara hendaklah dilaksanakan dengan sebaik-baiknya supaya isu-isu yang boleh menafikan hak-hak rakyat Sarawak ini daripada menikmati perkhidmatan yang berkualiti dan kondusif seperti masalah sekolah daif, hospital dan klinik-klinik kesihatan yang uzur serta kemudahan infrastruktur yang masih jauh ketinggalan dapat dielakkan.

Tuan Speaker, di sebalik kegagalan Kerajaan Persekutuan merealisasikan hak-hak Negeri ini sepenuhnya seperti yang termaktub dalam MA63, kita bersyukur mempunyai kepimpinan negeri yang diketuai oleh Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr.) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg, Premier Sarawak yang sentiasa bekerja keras, prihatin, berpandangan jauh dan komited dalam mentadbir, mengurus dan membangunkan Negeri ini. Ini terbukti dengan pelbagai inisiatif dan penerokaan beberapa ekonomi baru yang telah mendahului negeri-negeri lain termasuk negara kita sendiri serta perancangan pembangunan yang strategik telah berupaya membawa pembangunan di Negeri ini. Walau ada di antara aspek pembangunan tersebut sepatutnya dilaksanakan oleh Kerajaan Persekutuan, keupayaan Kerajaan Sarawak menjana pendapatan tambahan setiap tahun, contohnya pada tahun lepas, tahun 2022 sahaja, kita telah berjaya meningkatkan pendapatan Sarawak sebanyak RM11.9 bilion. Berkat kebijaksanaan Yang Amat Berhormat Premier kita serta kepimpinan di peringkat negeri telah dapat mencari dana untuk membangunkan Sarawak ini di mana boleh dikatakan setiap tahun lebih 70% belanjawan tahunan telah diperuntukkan untuk pembangunan khususnya di kawasan luar bandar.

Insya-Allah dengan strategi pembangunan yang strategik seperti PCDS 2030 penerokaan beberapa peluang ekonomi baharu termasuk yang berasaskan teknologi hijau serta memperkasakan modal insan melalui meningkatkan ilmu dan kemahiran di kalangan rakyat khususnya golongan anak muda, saya yakin kita berupaya menjadikan Sarawak ini sebagai sebuah Negeri termaju menjelang tahun 2030.

Memperkasakan Sektor Pertanian

Tuan Speaker, selaras dengan saranan Tuan Yang Terutama yang mengalu-alukan usaha Kerajaan Sarawak untuk meningkatkan pengeluaran makanan seterusnya mengharap agar Sarawak menjadi pengeksport makanan utama. Dengan usaha ini, pendapatan golongan petani dapat ditingkatkan. Saya berpendapat saranan ini dapat kita capai kerana Sarawak yang bertuah ini mempunyai sumber terutamanya tanah yang bukan sahaja luas malah juga amat subur. Sehubungan dengan itu, saya ingin mencadangkan agar Kerajaan Sarawak melalui Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah serta agensi-agensi yang berkenaan agar dapat merangka satu strategi yang bersepadu untuk memanfaatkan mana-mana tanah yang telah diluluskan seperti rizab komunal bumiputera yang khas untuk pertanian di bawah Seksyen 6 Kanun Tanah Negeri diusahakan secara komersial dan moden dengan kerjasama pemilik tanah yang berkenaan.

Setakat Oktober tahun lepas sahaja, seluas 813,587 hektar yang bersamaan dengan 2,010,373 ekar tanah ini telah diwartakan. Walau bagaimanapun saya percaya kebanyakan tanah ini tidak berupaya meningkatkan pendapatan di kalangan petani kerana tidak diusahakan secara intensif dan kalau ada pun, mungkin hanya secara kecil-kecilan dan dijalankan secara tradisional dan konvensional sahaja. Alangkah baiknya kalau tanah ini dimajukan dan dibangunkan secara komersial dengan menggunakan teknologi pertanian moden secara usaha sama dengan syarikat-syarikat pengusaha pertanian yang terpilih dengan pemilik tanah melalui sewaan umpamanya sudah pasti ianya bukan sahaja ia berupaya meningkatkan pengeluaran makanan tempatan dan menjadikan Sarawak pengeksport utama malah sudah pasti meningkatkan pendapatan pemilik tanah yang terlibat yang merupakan golongan petani selain menyediakan peluang pekerjaan kepada rakyat. Dengan cara ini juga, dapat mengelakkan pemilik tanah daripada menjual tanah mereka untuk mendapat keuntungan jangka pendek semata-mata.

Tuan Speaker, mungkin saranan saya ini bukan satu perkara yang baharu tetapi pendekatan dan modul pelaksanaan sebelum ini perlu dikaji semula agar ianya sesuai dengan keadaan semasa dan teknologi terkini serta berupaya menarik minat dan keyakinan kepada pemilik tanah ataupun petani termasuk golongan muda untuk terlibat secara serius dalam sektor pertanian.

Sehubungan dengan itu, Tuan Speaker, saya ingin bertanya kepada pihak Kementerian, apakah perkembangan terkini pelaksanaan Projek *Food Basket* Negeri yang turut melibatkan kawasan di DUN N.43 Daro iaitu di Sungai Ilas, Meradong, Bahagian Sarikei seperti yang telah dirancang sebelum ini?

Tuan Speaker, sekarang izinkan saya untuk mengemukakan beberapa isu yang memerlukan perhatian Dewan yang mulia ini, terutamanya yang melibatkan kawasan saya di N.43 Daro.

Kemudahan dan Perkhidmatan Kesihatan

Tuan Speaker, saya sekali lagi dalam Dewan yang mulia ini memohon agar Kerajaan mempercepatkan pelaksanaan Projek Klinik Kesihatan Daro (Jenis 4) yang baharu seperti mana yang telah diluluskan dalam Rancangan Malaysia Ke-11 bernilai RM35 juta yang sepatutnya dibuka melalui tender pada bulan Mei 2018 yang lalu. Nampaknya setelah kerja-kerja menembok selesai lebih dari dua tahun yang lepas, tiada tanda-tanda kerja-kerja pembinaan seterusnya dilaksanakan.

Tuan Speaker, keperluan klinik ini amat kritikal kerana Klinik Kesihatan Daro yang ada sekarang hanyalah bersifat sementara dengan menggunakan Rumah Rehat Pelawat Hospital sejak Klinik Kesihatan lama telah terbakar hampir lapan (8) tahun yang lalu. Kondisi bangunan sementara yang digunakan sekarang ini nampak kurang sesuai, tidak selesa dan tidak kondusif untuk menampung bilangan pesakit dalam lingkungan 150 hingga 200 orang sehari.

Tuan Speaker, sebuah lagi perkhidmatan kesihatan yang amat diperlukan di Daerah Daro ialah Klinik Pergigian yang sebelum ini hanya bergantung kepada perkhidmatan pergigian dari Mukah yang dilaksanakan secara berkala. Terima kasih kepada Kerajaan Persekutuan, melalui Kementerian Kesihatan Malaysia kerana telah meluluskan sebuah Klinik Pergigian Daerah Daro. Walau bagaimanapun, projek ini telah terbengkalai disebabkan kegagalan pihak kontraktor yang dilantik menyiapkan projek ini mengikut masa yang ditetapkan. Ekoran daripada masalah ini, pihak Kementerian atau Jabatan Kesihatan terpaksa menyediakan perkhidmatan klinik-klinik pergigian sementara menggunakan kontena.

Sehubungan dengan itu, bagi pihak rakyat di Daro memohon agar pelaksanaan projek ini dapat segera disambung pelaksanaannya sama ada melalui kontraktor penyelamat ataupun mana-mana kaedah yang lain kerana jika ianya dibiarkan terlalu lama, bukan sahaja menyakitkan mata memandang malah boleh mendatangkan masalah-masalah yang lain yang termasuk yang berkaitan dengan keselamatan dan kesihatan.

Tuan Speaker, Daerah Daro mempunyai sebuah Hospital Daerah yang menyediakan perkhidmatan kesihatan untuk pesakit dalam bagi Daerah Daro dan Daerah Matu yang telah beroperasi semenjak tahun 1994 lagi. Setakat ini perkhidmatan hanyalah dikendalikan oleh doktor perubatan biasa sahaja dan ini menyebabkan kebanyakan kes-kes perubatan yang memerlukan rujukan doktor pakar terpaksa dirujuk ke Hospital Sibul. Keadaan ini amat menyukarkan bagi masyarakat khususnya di kawasan luar bandar kerana ianya bukan sahaja melibatkan masa dan masalah perhubungan, malah turut melibatkan kos kewangan yang tinggi. Dalam hal ini, ada di kalangan pesakit yang kurang berkemampuan telah tidak dapat meneruskan proses perubatan susulan apabila dirujuk kepada doktor pakar. Oleh itu, saya memohon agar Kerajaan melalui Kementerian Kesihatan Malaysia supaya dapat mempertimbangkan penempatan khidmat doktor pakar secara tetap di Hospital Daro bagi menangani masalah seperti ini.

Sektor Pendidikan

Tuan Speaker, aspek pendidikan merupakan satu perkara yang amat penting dalam pembinaan Negara bangsa. Oleh itu, usaha Kerajaan Sarawak memartabatkan pendidikan di Sarawak dengan memberikan perhatian khusus membangunkan sektor pendidikan ini, diantaranya menubuhkan sekolah antarabangsa, universiti-universiti dan institusi-institusi kemahiran amatlah bertepatan sekali kerana usaha ini mampu menghasilkan modal insan Sarawak yang berkualiti khususnya kepada generasi muda.

Sehubungan dengan itu, kita amat berharap supaya Kerajaan Persekutuan melalui Kementerian Pendidikan Malaysia memberi keutamaan dalam usaha-usaha menambah baik ataupun menaik taraf sekolah-sekolah daif yang sedia ada di Sarawak agar kualiti pengajaran dan pembelajaran dapat ditingkatkan seterusnya memartabatkan sektor pendidikan di Negara ini amnya di Sarawak khasnya. Dalam hal ini, Tuan Speaker, saya ingin tahu apakah status pelaksanaan projek sekolah daif di kawasan DUN N.43 Daro khususnya SK Tebaang Daro yang telah lama diluluskan.

Selain daripada itu, saya dapati juga pengisian kekosongan jawatan guru di sekolah-sekolah termasuk jawatan Pengetua dan Guru Besar masih lagi tidak dapat diisi sepenuhnya. Di antara sekolah-sekolah di kawasan DUN N.43 Daro yang masih belum mempunyai Pengetua dan Guru Besar adalah SMK Toh Puan Datuk Patinggi Hajah Normah, Daro, SK Penasu, Daro, SK Nanga Semah, Daro, dan SK Batang Lassa, Daro. Kegagalan mengisi jawatan utama ini bukan sahaja menjejaskan proses pengajaran dan pembelajaran malah turut menjejaskan aspek pengurusan dan pentadbiran sekolah berkenaan umpama "*kapal tidak bernakhoda*". Natijahnya, kalau masalah ini pun kita masih tidak mampu menyelesaikannya, bagaimana pula kita mampu memartabatkan sektor pendidikan Negara ini ke arah yang bertaraf dunia.

Oleh itu, saya menyeru kepada Kementerian dan Jabatan Pendidikan supaya kekosongan ini dapat diisi dengan segera dan untuk urusan perpindahan mana-mana Pengetua atau Guru Besar pada masa hadapan hendaklah dilaksanakan sekiranya sudah ada pengganti dan jangan dibiarkan jawatan tersebut kosong terlalu lama.

Rural Transformation Program (RTP)

Tuan Speaker, saya mewakili rakyat di kawasan Daro ingin menyampaikan setinggi-tinggi penghargaan dan terima kasih kepada Kerajaan Sarawak yang merupakan satu-satunya negeri di Malaysia yang melaksanakan *Rural Transformation Program (RTP)* yang telah memberi impak yang amat besar kepada rakyat khususnya masyarakat di luar bandar.

Tidak dapat dinafikan sejak program ini dilaksanakan ianya telah banyak merubah landskap pembangunan infrastruktur di kampung-kampung di luar bandar. Boleh dikatakan RTP merupakan salah satu projek utama yang dilaksanakan di setiap daerah sejak tahun 2015. Walau bagaimanapun, sejak pelaksanaan Jadual Kadar Harga atau pun *Schedule of Rates (SOR)* yang baharu secara puratanya kenaikan sekitar 30% pada tahun ini yang disebabkan oleh kenaikan harga bahan mentah, didapati ianya telah mengurangkan bilangan projek yang dapat dilaksanakan berbanding dengan tahun-tahun yang sebelumnya.

Sehubungan dengan itu, saya ingin memohon agar Kerajaan Sarawak mempertimbangkan kenaikan peruntukan RTP sekurang-kurangnya dari RM5 juta ke RM7 juta setahun untuk memastikan momentum pembangunan infrastruktur di kawasan dan rumah-rumah panjang dapat terus dikekalkan demi meningkatkan kesejahteraan, kesejahteraan rakyat selaras dengan usaha Kerajaan untuk menjadi negeri maju menjelang tahun 2030.

Agensi teknikal

Tuan Speaker, pada kesempatan ini saya ingin merakamkan ucapan terima kasih kepada agensi-agensi teknikal yang juga merupakan agensi pelaksana bagi Projek RTP terutamanya Jabatan Kerja Raya (JKR), Jabatan Pengairan dan Saliran (DID) dan pihak berkuasa tempatan (Majlis Daerah) yang telah banyak membantu dalam menjayakan program ini demi kesejahteraan rakyat walaupun saya dapati ada diantara agensi di Daro menghadapi kekangan Pegawai Teknikal seperti DID dalam membantu melaksanakan Projek RTP. Bahagian Mukah mempunyai lima buah daerah dan dua daerah kecil. Setakat ini, DID tidak mempunyai pegawai teknikal yang ditempatkan di setiap daerah selain di peringkat bahagian saja.

Oleh itu, saya ingin mencadangkan agar Jabatan Pengairan dan Saliran Sarawak mewujudkan Jurutera J41 dan sekurang-kurangnya dua orang Penolong Jurutera Gred J29 di Daerah Daro sepertimana yang dilaksanakan oleh Jabatan Kerja Raya untuk memenuhi keperluan perkhidmatan Pegawai Teknikal bagi Daerah Daro, Mato dan daerah Tanjung Manis.

Bekalan Elektrik Luar Bandar

Tuan Speaker, bekalan elektrik merupakan keperluan asas rakyat. Sehubungan dengan itu, saya memohon supaya projek bekalan elektrik luar bandar yang telah diluluskan bagi Kawasan DUN N.43 Daro yang telah mengalami kelewatan dapat disiapkan secepat yang mungkin. Pihak Sarawak Energy selaku agensi pelaksana hendaklah sentiasa bersikap pro aktif dalam melaksanakan projek ini khususnya berkaitan masalah izin lalu ataupun *way leave* yang melibatkan pihak ladang kelapa sawit. Sekiranya masalah ini berlaku adalah dicadangkan agar satu *task force* hendaklah diwujudkan segera yang melibatkan sebuah pihak termasuk wakil rakyat tempatan dan supaya satu penyelesaian segera dapat diambil tanpa melewatkan tempoh pelaksanaan projek tersebut.

Tuan Speaker, selain itu pihak Sarawak Energy juga disarankan supaya membuat penilaian secara menyeluruh ke atas kapasiti *transformers* yang ada di kampung-kampung ekoran daripada pertambahan rumah-rumah kediaman yang baru. Saya selaku wakil rakyat sering menerima aduan mengatakan bekalan "*elektrik ada tapi macam tak cukup*". Oleh itu, sebahagian daripada *transformers* yang sedia ada perlu dinaik taraf kepada kapasiti yang lebih besar agar perkhidmatan bekalan elektrik yang stabil dan mencukupi dapat disediakan kepada rakyat.

Bekalan Air

Tuan Speaker, sejak mutakhir ini, masalah bekalan air sudah menjadi isu utama termasuk juga di Daerah Daro. Ketika sambutan Hari Raya Aidilfitri baru-baru ini, saya banyak menerima aduan bekalan air terputus. Berdasarkan maklumat daripada pihak Jabatan Bekalan Air Luar Bandar (JBALB), masalah ini adalah berpunca disebabkan oleh bekalan air yang sedia ada tidak mencukupi. Dua buah tangki air aras tinggi yang berkapasiti 2MLD di Kampung Badong, Daro dan 1MLD di Kampung Panchor, Daro yang telah siap dibina tidak dapat berfungsi sepenuhnya kerana bekalan air yang sedia ada daripada Loji Rawatan Air Jemoreng tidak mencukup untuk mengisi kedua-dua tangki air aras tinggi ini.

Oleh itu, saya mencadangkan supaya Loji Rawatan Air Daro (*Daro Water Treatment Plant*) yang sedia ada dinaik taraf kapasiti pemrosesannya bagi meningkatkan produksi air terawat untuk memenuhi permintaan keperluan penggunaan air bersih yang bertambah ekoran daripada pertambahan penduduk dan keperluan untuk menyalurkan permintaan air bersih ke ladang-ladang yang berdekatan termasuk ke tapak Projek Pembinaan Jambatan Batang Lassa yang sedang dilaksanakan pada masa ini. Selain itu, saya ingin mencadangkan agar reka bentuk projek Sarawak *Water Supply Grid Programme – Stressed Area Package CR2 (Central Region)* yang sedang dilaksanakan bagi Bahagian Mukah perlu dikaji semula kerana saya dapati untuk membekalkan bekalan air dari Balingian, Mukah terus ke Daro sepanjang lebih kurang 150km hanya dapat berfungsi dengan baik sekiranya ada "*booster*" dibina di antara Oya, Igan dan Matu bagi membolehkan air sampai ke Daro yang terletak di hujung sekali. Sekiranya ini tidak diambil perhatian

dan tindakan sewajarnya, maka, projek ini tidak dapat menyelesaikan masalah kekurangan bekalan dan tekanan air rendah sepertimana yang dihadapi sekarang.

Kemudahan Telekomunikasi

Tuan Speaker, satu lagi masalah yang sering menjadi rungutan di kalangan rakyat di kawasan Daro adalah berkaitan liputan telekomunikasi yang tidak memuaskan. Kita sedia maklum Kerajaan Sarawak telah melaksanakan beberapa usaha dan inisiatif dalam meningkatkan perkhidmatan telekomunikasi di Sarawak dengan membina beberapa Menara telekomunikasi yang dilaksanakan oleh Sarawak Multimedia Authority (SMA).

Walau bagaimanapun, didapati beberapa Menara telekomunikasi yang telah siap dibina beberapa tahun yang lalu di Kawasan DUN N.43 Daro masih belum beroperasi. Di antaranya ialah di Nanga Semah, Sungai Serban, di Daerah Daro, Kampung Sawai, di Daerah Matu, Nanga Lassa dan Nanga Singat, di Daerah Sibu. Oleh itu, saya memohon agar pihak yang berkenaan dapat memastikan menara-menara yang telah siap ini dapat beroperasi sepenuhnya.

Selain daripada itu, bagi mana-mana menara telekomunikasi yang sudah beroperasi, adalah dicadangkan agar menyediakan satu “back-up system” yang boleh berfungsi dengan baik sama ada menggunakan bateri atau solar yang berupaya memastikan ianya terus beroperasi apabila berlakunya terputus bekalan elektrik. Ini disebabkan setiap kali terputusnya bekalan elektrik maka terputus jugalah liputan telekomunikasi. Keadaan ini menyukarkan penduduk kampung untuk menghubungi pihak Sarawak Energy bagi mengemukakan aduan tentang bekalan elektrik yang terputus tersebut.

Keperluan Penduduk di Nanga Singat dan Sungai Lengan

Tuan Speaker, kawasan penempatan di Nanga Singat dan Sungai Lengan, Sibu yang terdiri daripada 10 buah rumah panjang dan dua buah Sekolah Kebangsaan. Kedudukan rumah-rumah panjang ini terpisah oleh sebatang sungai. Oleh itu, pembinaan jalan raya termasuk jambatan amatlah perlu sebagai kemudahan perhubungan penduduk di kawasan ini termasuk bagi memasarkan hasil-hasil pertanian dan produk mereka ke bandar serta keselesaan kepada anak-anak mereka untuk pergi dan balik ke sekolah yang selama ini hanya bergantung kepada pengangkutan sungai yang agak berbahaya. Sehubungan dengan itu, saya bagi pihak penduduk di kawasan ini ingin mengetahui apakah status pelaksanaan projek membina jalan Rh. Jingga/ David Multifarm/ Rh. Seli/ Rh. Guang/ SK Singat, Sg. Lengan, Sibu, Sarawak sepanjang 11.16km termasuk sebuah jambatan yang telah diluluskan di bawah Kementerian Pembangunan Luar Bandar sebelum ini di mana Jabatan Pengairan dan Saliran Sarawak selaku Agensi Pelaksana dan bilakah ianya akan ditender serta kerja-kerja dijangka dimulakan?

Selain daripada itu, saya ingin memohon agar pihak JBALB dapat menyalurkan bekalan air bersih ke kawasan-kawasan ini termasuk sebuah stesen pertanian dan Sekolah Kebangsaan kerana walaupun mereka telah dapat dihubungi melalui jalan raya yang hanya beberapa kilometer sahaja dari bandar Sibu tetapi masih bergantung dengan air hujan ataupun air sungai untuk kegunaan harian yang sering terputus ketika musim kemarau.

Kompleks Pentadbiran Baharu Daerah Daro

Tuan Speaker, saya mewakili masyarakat di daerah Daro ingin merakamkan ucapan berbilang terima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier yang telah mengumumkan kelulusan untuk membina sebuah kompleks pentadbiran baharu di daerah Daro sebagai hadiah sambutan 50 tahun daerah Daro ketika majlis perasmian Stesen Petros di Daro pada 19 Mac 2023 yang lalu. Pengumuman ini merupakan sesuatu yang amat ditunggu-tunggu oleh kami di daerah Daro sebagai sebuah daerah yang pesat membangun kerana ianya merupakan kemudahan yang amat diperlukan bagi mengatasi masalah kekurangan kuarters dan ruang pejabat untuk menempatkan semua agensi Kerajaan sama ada Kerajaan Negeri ataupun Kerajaan Persekutuan di mana ada di antara agensi

Kerajaan sekarang terpaksa menyewa rumah kedai dan menggunakan kuarters sebagai pejabat mereka. Dengan adanya kompleks pentadbiran yang baharu nanti akan mampu memberi kemudahan serta dapat menyediakan perkhidmatan yang lebih baik dan berkualiti kepada rakyat.

PENUTUP

Tuan Speaker, sebagai mengakhiri ucapan saya, izinkan saya menyampaikan tiga rangkap pantun.

*Minum kopi di dalam cawan,
Masak gulai ikan patin;
Kepada seluruh Ahli Yang Berhormat dan warga Dewan,
Salam Aidilfitri Maaf Zahir dan Batin.*

*Terus berdoa sambil berusaha,
Kepada Tuhan memohon berkat;
Semoga diberkati segala usaha,
Persidangan DUN mengurus agenda rakyat.*

*Bukan bermadah bukan berseloka,
Tanam halia ditepi telaga;
Syukur kita mempunyai Speaker,
Seorang yang cerdik lagi bijaksana.*

Kepada kaban belayan yang akan meraikan Hari Gawai, diucapkan *Selamat Hari Gawai, Gayu Guru Gerai Nyamai, Lantang Senang, ngoan menoa*. Pada kesempatan ini juga Tuan Speaker, saya juga ingin mengucapkan Selamat Menyambut Ulangtahun ke-60 Kemerdekaan Sarawak. Sama-samalah kita memastikan supaya Sarawakku Sayang ini akan terus maju dan makmur.

Dengan ini, Tuan Speaker, saya sukacitanya menyokong sepenuhnya usul penghargaan atas ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak semasa merasmikan Persidangan Pertama Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19 ini.

Sekian, Wabillahi taufiq wal hidayah, Assalamualaikum Wabarakatuh dan terima kasih.

Tuan Speaker: Ahli Yang Berhormat bagi Repok.

YB Dato' Sri Huang Tiong Sii: Salam Sejahtera dan Salam Sarawakku Sayang. Terima kasih, Tuan Speaker kerana memberi peluang kepada saya untuk turut serta dalam perbahasan usul penghargaan atas ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak. Saya ingin menyampaikan penghargaan dan ucapan terima kasih kepada Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri di atas ucapan yang begitu menyeluruh dan meliputi pelbagai perkembangan dan isu semasa di mesyuarat kali ini.

Tuan Speaker, saya juga ingin mengucapkan Selamat Hari Raya kepada para muslimin dan sesungguhnya, sambutan Hari Raya kali ini adalah sungguh meriah terutamanya di Sarawak yang melibatkan semua kaum dan pelbagai agama merayakan raya bersama-sama. Rumah terbuka oleh Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri, Tun Pehin Sri Haji Abdul Taib Mahmud dan Yang Amat Berhormat Premier, Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr.) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg dan juga rakan-rakan seperjuangan sekalian adalah *one of the best and unique, a true Sarawak hospitality!*

Tuan Speaker, seperti yang telah diumumkan oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak, Kerajaan Sarawak Berjaya mengusahakan tanaman alga dan telah melancarkan kilang pengeluaran mikroalga perindustrian yang pertama, bukan sahaja di Malaysia, tetapi di Asia. Biojisim alga yang dijana akan memanfaatkan sektor tenaga hijau. Malah, biojisim alga ini akan menjadi bahan api

penerbangan mampan untuk syarikat penerbangan butik milik Sarawak. Sarawak sekarang adalah peneraju di dalam bidang teknologi hijau dengan tenaga kuasa mikroalga. Well done!

Saya juga ingin melaung-laungkan usaha Yang Amat Berhormat untuk membangunkan modal insan terlatih dan berpengetahuan luas dengan sistem pendidikan bertaraf dunia sebagai keutamaan Sarawak, dalam misi mencapai status Negeri maju berpendapatan tinggi menjelang 2030. Yang Amat Berhormat Premier amat fokus kepada modal insan. Oleh itu, Sarawak di bawah Kerajaan GPS akan terus memperkukuh sistem Pendidikan Negeri ini. Ini boleh dilihat daripada cadangan penubuhan lima sekolah antarabangsa yang menggunakan silibus Cambridge. Selain itu, Sarawak mempunyai empat universiti yang dimiliki melalui Yayasan Sarawak. Sarawak juga mempunyai pusat latihan CENTEXS. Anak-anak muda Sarawak sekarang, *can get world class education at their doorstep!*

Untuk makluman Ahli-ahli terhormat, di bawah kepimpinan Yang Amat Berhormat Premier, Sarawak Berjaya meningkatkan pembangunan ekonomi melalui transformasi dalam beberapa sektor sejak permulaan agenda ekonomi digital pada 2018. Ini secara langsung telah menggiatkan lagi pembangunan sektor pertanian, industri kelapa sawit, e-dagang, kewangan dan teknologi kewangan, kerajaan digital, bandar pintar, pelancongan, pembuatan, dan industri perkhidmatan. Pembangunan ekonomi ini adalah selari dengan visi Yang Amat Berhormat Premier untuk menjadikan Sarawak sebuah Negeri maju dan berpendapatan tinggi menjelang 2030.

Kita semua haruslah memahat visi Yang Amat Berhormat Premier untuk menjadikan Sarawak sebagai negeri maju pada 2030 untuk menggiatkan usaha untuk mencapainya. Izinkan saya untuk menyampaikan ungkapan pendek seperti berbunyi seperti di bawah:

*Hari ini
Ada bunga dikalungkan
Ada puji dilafazkan
Ada jasa dikenang
Ada salam dihulur
Tanda hormat
Kepada Pemimpin GPS
Premier, Abang Jo*

Tuan Speaker, sekarang izinkan saya untuk mengemukakan beberapa isu yang memerlukan perhatian Dewan yang mulia ini lebih-lebih lagi yang melibat Kawasan saya di N.45 Repok. Harapan saya, isu-isu yang bakal saya utarakan nanti akan mendapat perhatian dan pertimbangan dari Dewan lebih-lebih lagi daripada Kementerian dan agensi yang berkaitan.

Kerja Penyelenggaraan/ Baik Pulih Jalan Simping dan Utama Pan Borneo

Tuan Speaker, saya dan pasukan pusat saya telah berkali-kali membuat aduan dan juga secara bersemuka (*face to face*) kepada kontraktor-kontraktor Pan Borneo. Bukan sahaja itu, saya telah berkali-kali memohon kepada pihak Pan Borneo untuk memperbaiki lubang-lubang *potholes*, memperbaiki semua simpang jalan di sepanjang jalan pan Borneo contohnya di sekitar Jalan Bulat, Jalan Stok, Jalan Kim San, Jalan Sungai Paoh, Jakar dan sebagainya. Sering sekali, aduan ini tidak dihiraukan dan pihak kontraktor memberi pelbagai alasan untuk tidak membaiki atau menyelenggara jalan-jalan yang terlibat. Kerja pembaikan sering ditangguhkan *to an unforeseen future*.

Kontraktor-kontraktor yang tidak mematuhi piawaian keselamatan akan membahayakan pengguna-pengguna jalanraya seperti lubang-lubang *potholes* tanpa tanda keselamatan, cabang jalan tanpa *signboard*, serta keadaan gelap pada waktu malam. Saya sendiri telah pun membuat lawatan ke tapak-tapak tersebut dan meneliti situasi ini.

Saya di sini, ingin merayu kepada pihak berkaitan, ini adalah berkaitan masalah keselamatan pengguna dan keadaan jalan-jalan ini adalah dalam keadaan yang sangat serius, dan telah

menyebabkan banyak kemalangan jalan. Saya merayu pihak berkuasa mengambil tindakan segera untuk memperbaiki dan menyelenggara jalan-jalan simpang dan utama yang terjejas akibat daripada pembinaan Pan Borneo.

Saya juga ingin mencadangkan pembinaan satu *roundabout* di persimpangan Jakar untuk memudahkan pengguna-pengguna jalan tersebut untuk masuk ke Jakar atau meneruskan perjalanan ke atau dari Sarikei.

New Commercial Wharf

Tuan Speaker, Dermaga sekarang sudah usang dan tidak mampu lagi untuk menampung kegunaan komersial trak dan komoditi di Sarikei. Oleh yang demikian, saya merayu dan memohon agar pihak Kerajaan dapat mempertimbangkan untuk membina sebuah dermaga komersial yang baru di Sungai Nyelong, Sarikei.

Dermaga yang baru ini akan memberi akses sungai kepada penduduk tempatan ke Kuching, dari Sarikei ke Daro, Song, Kapit dan pedalaman. Dengan adanya dermaga yang baru dan di lokasi yang strategik, ia akan melipatgandakan aktiviti ekonomi di Sarikei yang mampu turut menyumbang ke arah Sarawak menjadi Negeri berpendapatan tinggi menjelang tahun 2030. I, urge the Government to consider and approve this project.

Sekolah Vokasional Teknikal (TVET)

Tuan Speaker, seperti yang pernah saya kemukakan di mesyuarat yang lepas, saya masih lagi ingin memohon pertimbangan kerajaan supaya cadangan pembinaan sebuah Sekolah Aliran Teknikal/ Kolej Vokasional di Sarikei dapat diberi perhatian yang sewajarnya.

TVET sangat penting lebih lebih dalam era ekonomi digital dan perindustrian dalam usaha kita untuk menyediakan tenaga mahir dalam kalangan anak-anak tempatan kita. Justeru itu, untuk memberi peluang yang lebih banyak lagi kepada anak-anak tempatan, pembinaan sebuah Sekolah TVET di Sarikei adalah amat diperlukan.

Pemasangan Lampu Jalan – Jalan Kwong Ming – Minah

Tuan Speaker, terlebih dahulu saya ingin mengucapkan terima kasih diatas pemasangan lampu jalan di sepanjang pintasan Jalan-Nyelon. Lampu-lampu jalan tersebut bukan sahaja telah menukar keadaan gelap gelita di sepanjang jalan tersebut kepada keadaan lampu menyinar sekali, tetapi juga amat cantik sekali.

Saya ingin memohon lagi untuk pemasangan lampu jalan satu lagi di jalan utama, di Repok, Jalan Kwong- Ming/Minah. Terdapat juga kawasan perumahan di sepanjang jalan ini dimana terdapat banyak jalan simpang dalam keadaan gelap. Ini menimbulkan isu keselamatan yang menjurus kepada kerisauan penduduk sekitar.

Terminal Tempat Letak Lori

Saya menerima pandangan daripada pemilik, pemandu lori di Sarikei dimana Sarikei tidak mempunyai tempat khas untuk *parking* lori. Mereka sangat berharap satu terminal boleh di bina bukan sahaja untuk meletak kenderaan lori tetapi juga memberi ruang untuk keselesaan kepada penduduk tempatan kerana lori tidak akan diletak di kawasan perumahan atau jalan-jalan Sarikei.

Ini juga akan meningkatkan penglibatan pemain industri logistik dan pengangkutan di zon tengah Sarawak dengan adanya perindustrian Tanjung Manis. Pada masa yang sama, ia akan mempertingkatkan sistem pengangkutan, logistik, penghantaran dan perkhidmatan di zon tengah Sarawak.

Ambulans dan Mesin Dialisis di Hospital Sarikei

Tuan Speaker rakyat Sarikei, terutamanya golongan B40 amat bersyukur kerana mampu mendapatkan perubatan dan rawatan secara percuma dari Hospital Sarikei. Sarikei yang mempunyai kepadatan penduduk sederhana tinggi mempunyai sebuah hospital awam untuk kemudahan masyarakat di Sarikei.

Namun demikian, sistem penjagaan kesihatan awam di Hospital Sarikei masih berhadapan dengan kekurangan dan usaha penambahbaikan perlu dilaksanakan segera. Antaranya adalah penambahan ambulans dan mesin dialisis di Hospital Sarikei. Adalah amat menyedihkan apabila pesakit-pesakit tidak dapat diselamatkan kerana kekurangan kemudahan asas sebegini.

Tempat Letak Kereta di Poliklinik Sarikei

Saya telah menyampaikan isu ini pada kedua-dua persidangan 2022. Pasukan saya banyak menerima aduan tentang masalah letak kereta di poliklinik Sarikei. Terlalu sesak, letak kereta di tepi jalan, terpaksa berjalan jauh. Saya berharap Kawasan di sekitar hospital lama Sarikei dapat dibuka dan seterusnya dinaik taraf untuk menampung lebih banyak ruang tempat letak kereta, memandangkan kawasan ini telah lama terbiar. Sekiranya cadangan saya ini dapat direalisasikan, saya yakin isu kesesakan seperti yang saya bangkitkan di atas akan dapat diatasi.

Taman Rekreasi Sebangkoi

Tuan Speaker, Taman Rekreasi Sebangkoi adalah merupakan satu-satunya hutan lipur yang asli dan mempunyai flora dan fauna yang unik kepada zon tengah Sarawak. Taman Rekreasi ini telah dan diharap akan terus memberi informasi alam sekitar kepada pelawat-pelawat tempatan, luar Negara dan pelajar-pelajar.

Namun demikian, fasiliti dan infrastruktur di Taman Rekreasi Sebangkoi perlu diperbaiki kerana ia telah lama terbengkalai dan memerlukan perhatian segera sebelum *it turns from bad to worse*. Saya merayu kepada pihak berkuasa untuk membuat tindakan segera untuk memulihkan Sebangkoi kepada *what it was used to be; beautiful, peaceful, a place like no others!*

Kompleks Sukan dan Kolam Renang Sarikei

Kompleks Sukan dan Kolam Renang Sarikei telah usang dan memerlukan perhatian segera untuk memperbaiki kedua-dua kemudahan tersebut. Kompleks Sukan Sarikei adalah satu-satunya tempat bersukan untuk murid-murid sekolah. Keduanya, kolam renang Sarikei adalah dalam keadaan tenat. Kolam renang tersebut, sistem penapis air perlu ditukar dan diganti dengan sistem yang baru. Sarikei telah menghasilkan ramai ahli Sukan untuk Sukma, antaranya ramai yang telah berjaya merangkul pingat di kejohanan SUKMA yang baru berlalu. Saya amat berharap lebih ramai lagi generasi muda bergiat aktif dalam bidang sukan. Kita mempunyai potensi, tetapi fasiliti sukan hendaklah dinaik taraf. Adalah menjadi tanggungjawab kita untuk menyediakan fasiliti yang terbaik.

Tuan Speaker, bersama-sama dengan Yang Amat Berhormat Abang Jo, marilah kita meneruskan usaha mengeratkan perpaduan Sarawak. Unity and inclusivity! Together, we stay united in our multiracial and multireligious Sarawak. Kita bersyukur kerana kita akan merayakan Ulang Tahun Ke-60 Kemerdekaan Sarawak. Sama-samalah kita merayakan kejayaan Sarawak selama 60 tahun ini.

Sebelum saya mengundur diri, saya mengambil kesempatan disini untuk mengucapkan Selamat Hari Gawai kepada semua yang akan menyambutnya tidak lama lagi. *Gayu Guru Gerai Nyamai, Lantang Senang Nguan Menoa.*

Tuan Speaker, dengan ini saya menyokong sepenuhnya Usul Penghargaan dan terima kasih atas ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak di pembukaan Persidangan Pertama bagi Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Ke-19. Sekian, terima kasih.

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat. We have a lunch break. Sitting resumes at 2.30 p.m.

(Mesyuarat ditangguhkan pada pukul 12.49 tengah hari)

(Mesyuarat dimulakan pada pukul 2.38 petang)

[Timbalan Speaker mempengerusikan Mesyuarat]

Timbalan Speaker: Ahli Yang Berhormat bagi Pujut.

YB Encik Adam Yii Siew Sang: Thank you, Tuan Speaker. Thank you for the permission for me to participate in the address of the Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak, Tun Pehin Sri Haji Abdul Taib Mahmud. I would like to refer to three primary points in the Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak address.

Firstly, Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak congratulated the formation of the Unity Government and Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak emphasized on his desire that the Unity Government could satisfy the claims of Sarawak in accordance to Malaysia Agreement 1963 (MA63).

I fully support Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak's statement, and I would like to take this opportunity to remind all fellow Sarawakians, and our fellow GPS comrades that the Sarawak GPS Government takes this matter very seriously and has made significant progress and achieved numerous successes thus far. However, the Sarawak GPS Government is still not satisfied with our current achievements and our fellow GPS comrades will continue to fight for the Sarawakians' rights.

Tuan Speaker, secondly, I would like to take this opportunity to congratulate Sarawak, as this year marks the 60th year since Sarawak achieved independence. This is the Diamond anniversary for Sarawak, and we are proud to see Sarawak recovering strongly economically post COVID-19 pandemic under a visionary, inclusive and stable GPS Government.

As Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak announced that the theme for this Diamond Anniversary would be called "*Sarawak Maju Makmur*", where "*maju*" is translated as "*advanced*", "*progressive*" and "*makmur*" is translated as "*prosper*". We are truly blessed to see our beloved Sarawak advancing and prospering under the visionary and wise leadership of our Premier of Sarawak, Yang Amat Berhormat Premier, Datuk Patinggi Tan Sri (Dr.) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg.

Sarawak's achievement had also been acknowledged publicly by our Prime Minister Yang Amat Berhormat Dato' Seri Anwar bin Ibrahim at the Unity Government National Convention 2023 held at WTC Kuala Lumpur on the 14th May 2023 and I quote, "*This is because the Sarawak Government is stable, strong and has disciplined leaders, therefore, there are new ideas in Sarawak that can make us proud as Malaysians.*" end quote. As Sarawakians, we feel honoured for our Prime Minister to classify Sarawak in a different league with new initiatives and ideas when compared to the other States of Malaysia. In addition, Sarawak GPS Government was instrumental in the successful formation of the Federal Unity Government. Sarawak GPS has always put the interests of the Malaysia nation as one of its top priorities.

I believe, with disciplined execution of the Post COVID-19 Development Strategy (PCDS) 2030, such as advancement of the digital economy, green technology, carbon trading, new revenue streams, not forgetting the soon to be economic value to our tourism industry resulting from the

development of the handicraft industry with the establishment of the Sarawak Craft Council and many more, we are confident that the GPS Government will continue to make Sarawak more advance and prosperous, benefiting and prospering our fellow Sarawakians. At the same time, Sarawak is showing the way in nation building for the rest of Malaysia.

Tuan Speaker, thirdly, Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak called out the youths and young adults of Sarawak to develop and enhance their skills and knowledge to remain competitive when opportunity arises.

Sarawak Government has taken academic and vocational education very seriously. With the addition of five international schools, we want our future generation to be one step ahead of others where they are educated with international standard syllabus.

However, based on the feedback from the grassroots, many of our highly educated and trained younger generation are lured to work in Peninsular Malaysia and overseas because of more job opportunities. And as it happens, most of them will eventually choose not to return to Sarawak. This contributes to the brain drain, and a loss of valuable resources for Sarawak.

Recently, with the oil and gas companies like Shell and PETRONAS returning to Miri, we are seeing hope in the younger generation that they may have a chance to stay back at home after graduating from their tertiary education and not having to make that extremely difficult decision of sacrificing the comfort of being with their family due to more job opportunities.

In my opinion, in addition to establishing a strong educational foundation for our future generation, we must also look to attract more foreign investments to establish their base in Sarawak, just like Shell did in 1910.

That way, we would not only be able to train and equip our future generation with the knowledge and skill to be competitive in the market, but we would provide them a lucrative opportunity to stay back in Sarawak. This would help the State in talent retention, giving our State the upper hand of a large pull of local talents when opportunities arise for Sarawak.

Since education is one of the pillars in our nation building, Miri is fortunate that we have Curtin University of Technology of Australia Branch Campus. It has contributed to educating a generation of highly trained youths for Sarawak in particular and Malaysia in general, in addition to the significant contribution to the economy of Miri. However, for a university to develop, it has to have a broad spectrum of academic staff and students from diverse sources to exchange ideas and enrich the academic environment. Curtin University of Technology Miri Campus has attracted many foreign students, from Asia, Middle East, Africa and others over the years. However, the application for the student visa for these foreign students has always been a very laborious and time-consuming process with uncertain outcomes. This has greatly hampered the development of the university, and hence not in the interests of Sarawak. Therefore, I propose here that Sarawak should demand the education portfolio be returned to Sarawak and we will manage it in accordance with our nation building policies and objectives.

Tuan Speaker, as mentioned in my maiden speech, the following projects in Miri are to be given immediate attention in order to further develop Miri, and to attract more local and foreign investments:

- (a) The issue of shallow river channel at Baram River mouth that severely affected the access to Miri Port and the many industries along the Baram riverbanks has been a long outstanding issue. Therefore, I would like to thank YAB Premier for the approval of RM238 million to mitigate the shallow river channel at Baram River mouth.
- (b) The development of the Piasau Nature Reserve has to be improved further to make it the premier nature reserve in the city as it was envisioned.

- (c) For the overall development of Greater Miri, the construction of road access to Mulu and Limbang have to be expedited. The importance of direct road access from Miri to Limbang without crossing Brunei territory has been woefully apparent during the COVID-19 pandemic where road access from Miri to Limbang and Lawas was cut off due to the closing of the Brunei border.
- (d) For the further development of the various tourist destinations, construction of road access to Mulu National Park and waterfalls sites like Julan has to be expedited.
- (e) With the increasing number of passengers throughput at Miri Airport, the present terminal building is no longer suitable and adequate. I would like to again suggest that a new terminal has to be constructed with the proper two levels airport terminal design to cater to the increasing number of passengers anticipated.

Tuan Speaker, before I end my speech, I would like to take this opportunity to wish all Muslim brothers and sisters a *Selamat Hari Raya Aidifitri; Maaf Zahir dan Batin*; and an early *Selamat Hari Gawai* to all Dayak brothers and sisters.

Lastly, I wish to register my full support to the Motion of Appreciation to the Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak, Tun Pehin Sri Haji Abdul Taib Mahmud address.

Timbalan Speaker: Thank you, Yang Berhormat Pujut. May I call upon Yang Berhormat Balingian, please.

YB Encik Abdul Yakub bin Haji Arbi: Terima kasih, Tuan Speaker. Bismillahirrahmannirrahim. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh; dan Salam sejahtera; dan Salam Sarawakku Sayang. Bersyukur ke hadrat Ilahi kerana dengan limpah kurnia-Nya saya berpeluang untuk turut sama membahaskan Usul Penghargaan atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak semasa pembukaan Mesyuarat Pertama bagi Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Sarawak Kesembilan Belas.

Terlebih dahulu, saya sekali lagi ingin mengambil kesempatan dengan merakamkan tahniah kepada Yang Amat Berhormat Premier Sarawak di atas kemenangan yang lebih besar GPS pada PRU yang lalu. Pertambahan kerusi yang dimenangi pada PRU-15 yang lepas membuktikan rakyat Sarawak memerlukan GPS untuk mewakili suara mereka di peringkat Persekutuan dan seterusnya membentuk Kerajaan Perpaduan di peringkat Persekutuan. GPS akur kepada titah Yang di-Pertuan Agong untuk membentuk Kerajaan Perpaduan demi menyelesaikan kemelut politik negara. Ini kerana GPS mementingkan Kerajaan yang stabil untuk pembangunan Sarawak dan Malaysia amnya. Akhirnya, terbentuklah Kerajaan Perpaduan dengan pelantikan Yang Amat Berhormat Tambun sebagai Perdana Menteri Malaysia yang ke-10 oleh Yang di-Pertuan Agong.

Titah Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak pada persidangan hari pertama, Mesyuarat Pertama bagi Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Sarawak Kesembilan Belas, kita yakin hubungan erat Kerajaan Sarawak dan Kerajaan Persekutuan akan terus membawa banyak kebaikan kepada rakyat.

Kita juga berharap agar Kerajaan Perpaduan dapat segera menyelesaikan tuntutan Sarawak selaras dengan Perjanjian Malaysia 1963 (MA63), Laporan IGC, Perlembagaan Sarawak dan Perlembagaan Persekutuan.

Strategi Pembangunan Pasca COVID-19 (PCDS) 2030 untuk Sarawak adalah pelan komprehensif yang bertujuan untuk menangani cabaran yang dibawa oleh pandemik COVID-19 dan menggalakkan pembangunan berterusan di rantau ini. Strategi yang dirancang secara menyeluruh adalah untuk kesejahteraan warga Sarawak. Antara objektif teras PCDS 2030 adalah mengubah struktur ekonomi, memodenkan dan meningkatkan kecekapan, untuk meningkatkan pendapatan isi

rumah dan untuk meletakkan kelestarian alam sekitar dalam usaha pemulihan dan pertumbuhan ekonomi jangka panjang.

Strategi Pembangunan Pasca Pandemik meliputi sektor ekonomi, merangkumi sektor pembuatan, pertanian komersial, pelancongan, perhutanan, perlombongan dan perkhidmatan. Turut terangkum dalam matlamat *Post COVID-19 Development Strategy (PCDS) 2030*, Sarawak akan maju menjelang 2030.

Syabas juga kepada Kerajaan Sarawak kerana ekonomi baru berasaskan teknologi hijau yang telah menarik banyak pelaburan ke Sarawak. Menurut Duta Besar Jepun, Tuan Yang Terutama Takahashi Katsuhiko semasa kunjungan hormat ke atas Yang Amat Berhormat Premier Sarawak bulan lepas, usaha pembangunan teknologi hijau ini akan memberi manfaat dari aspek keselamatan tenaga, makanan dan alam sekitar. Malah, Sarawak merupakan antara wilayah yang aktif dalam menyuarakan pendapat tentang teknologi hijau. Terdapat 30 syarikat Jepun sehingga kini beroperasi di Sarawak termasuk *CHITOSE Carbon Capture Central* yang merupakan projek kerjasama Jepun dengan Sarawak. Ini telah mengeratkan lagi hubungan kita dengan Negara Jepun, terutamanya dalam perniagaan.

Tahun ini kita akan merayakan Ulang Tahun Ke-60 Kemerdekaan Sarawak. Tema "*Sarawak Maju Makmur*" amat bertepatan. Sejak 60 tahun yang lalu banyak kejayaan telah kita capai dari segi ekonomi, politik dan sosial. Ulang Tahun Ke-60 Kemerdekaan Sarawak adalah bagi menghargai sumbangan para pejuang kemerdekaan Sarawak.

Begitu juga sumbangan pemimpin-pemimpin yang telah membawa kestabilan dan pembangunan yang kita nikmati sekarang. Dengan harapan, sambutan ini akan memberi iktibar akan perjuangan dahulu kala kepada generasi sekarang.

Tuan Speaker, izinkan saya terus menyentuh isu dan permasalahan dan pembangunan di kawasan saya selari dengan amanat Tuan Yang Terutama yang mahukan pembangunan luar bandar diutamakan. Saya berharap mendapat perhatian dan pertimbangan yang sewajarnya dari agensi-agensi yang berkaitan.

ALAM SEKITAR

Benteng Hakisan

Ini adalah isu kempen PRU-15 yang lepas. Bagi kawasan Kg. Litong, rakyat di kawasan tersebut ingin mengucapkan terima kasih kepada agensi pelaksana kerana telah membina benteng hakisan di Kg. Litong, dan mereka berharap agar fasa yang seterusnya untuk projek pembinaan benteng tersebut diteruskan sampai ke hujung kampung.

Pembinaan bagi benteng hakisan sungai di N.58 Balingian perlu kajian oleh agensi yang dipertanggungjawabkan bagi mengatasi masalah hakisan. Kawasan yang terlibat ialah Kampung Kuala Balingian, Kampung Teh Labak, Kampung Sau, Kampung Sesok, Kampung Seberang yang merangkumi Kampung Tanjung, Kampung Bunut, Kampung Sungai Alo, Kampung Tutus Hilir dan Tutus Ulu; Kampung Suyong, Kampung Jebungan, Kampung Penakub Ulu, Kampung Tegak, Kampung Sau/ Sitieng; dan Sungai Parit di Kg. Lintang.

Sungai

Pada kesempatan ini, saya juga mengutarakan beberapa isu berkenaan dengan sungai yang telah tercemar sama ada oleh sisa buangan domestik mahupun industri yang berhampiran. Beberapa kawasan perlu dilaksanakan pembersihan sungai seperti di Sg. Bunut, Sg. Kenyana, Sg. Sesok, Sg. Sa (Balingian), Setejuk dan Setuan Besar.

Buaya

Masalah buaya juga. Sejak akhir-akhir ini, populasi buaya semakin meningkat di sungai-sungai Bayan Tasik, Jebungan, Sesok, Balingian dan Kuala Balingian. Kewujudan buaya-buaya ini sedikit sebanyak mengganggu rutin harian dan pencarian rezeki nelayan sungai.

Populasi reptilia ini dikesan tidak terkawal, malah sudah berani ke kawasan penempatan dan berada di tebingan dan pinggir pekan dan perkampungan. Kita mohon agensi Kerajaan yang berkenaan melaksanakan langkah proaktif dan holistik bagi membantu mengawal reptilia ini.

INFRASTRUKTUR ASAS

Sistem Perparitan

Sistem perparitan yang perlu dikaji semula di kawasan-kawasan di lokaliti Penakup Ulu, Kampung Jebungan, Penakub Bazaar, Kampung Litong, Kampung Bunut, Kampung Tanjung, Kampung Lintang Balingian, Kampung Tulus Hilir, Kampung Mateding dan Kampung Seberang Mukah. Diharap agensi yang berkenaan ambil tindakan yang sewajarnya.

Jalan Raya

Masalah jalan kampung yang sempit sering dibangkitkan oleh penduduk yang di Kawasan saya terutamanya Kampung Litong, Kampung Bunut, Kampung Tanjung, Kampung Sungai Alo, Kampung Tulus Ulu, Kampung Jebungan, Kampung Tegak, Kampung Penakub Ulu, Kampung Teh, Kampung Tabo, Kampung Tulus Hilir, Kampung Tulus Hulu, Kampung Sungai Ragei, Kampung Bedanga, Kampung Suyong dan Kampung Kuala Balingian.

Saya mohon jalan tersebut perlu dinaik taraf. Saya juga memohon agar projek untuk membina jalan ke Rh. Renang Balingian bermula dari Jalan Pertanian sepanjang 3 kilometer diambil maklum.

Permohonan jalan Kampung Teh ke Kampung Kelapa Baru Mukah telah pun diajukan kepada agensi pelaksana. Mohon mendapat kelulusan dan dilaksanakan segera.

Naik taraf jalan raya pesisir pantai dari Balingian - Kuala Balingian - Kuala Tatau yang beralun dan berlubang perlu disegerakan.

Jambatan

Perlu diambil perhatian permohonan rakyat di Kawasan saya yang menghubungkan Rh. Pantau ke Rh. Bakar di Setuan Besar dan juga Rh. Simon ke Rh. Janin di Setuan Besar. Ianya perlu dibina atas sebab jambatan yang sedia ada telah uzur dan tidak lagi selamat digunakan.

UTILITI

Elektrik

Terdapat beberapa rumah panjang yang masih tiada bekalan elektrik seperti Rh. John, Rh. Johnny di Bayan Ulu dan Rh. Rawing di Bayan Tasik. Oleh yang demikian, mohon dipercepatkan penyambungan.

Bekalan Air Bersih

Terdapat isu tekanan air rendah di beberapa Kawasan N.58 Balingian seperti di Kampung Litong, Kampung Bunut, Kampung Tanjung, Kuala Balingian dan Setuan. Mohon disiasat dan diambil tindakan oleh agensi yang berkenaan.

Manakala di kawasan Maban hingga ke Benawa, Liok dan Kampung Tradisi Tutus Hilir, masih belum mempunyai sistem penyaluran bagi membekalkan air bersih. Mohon agensi yang berkaitan menyiasat dan mengambil tindakan.

Telekomunikasi

Masalah liputan telekomunikasi yang terhad hampir berlaku di kebanyakan Kawasan N.58 Balingian. Memohon ditingkatkan tahap capaian internet.

Keadaan tiang telekomunikasi juga mohon diselenggarakan memandangkan ada tiang dinaiki oleh tumbuhan yang meliar dan ada tiang-tiang yang condong membahayakan pengguna jalan raya.

Keagamaan

Tuan Speaker, untuk makluman, penduduk Islam di Kampung Litong adalah yang terbanyak di DUN N.58 Balingian. Atas sebab surau yang sedia ada sudah uzur, perlu dibina baru. Harap dapat dipertimbangkan permohonan bina baru surau dalam projek rakyat.

Memohon menyambung jalan ke tanah perkuburan Kampung Sesok Baru dan Tanah Perkuburan Kristian di Sayo, Balingian juga.

Pelancongan

Kepelbagaian budaya dan adat resam di N.58 Balingian boleh dijadikan produk pelancongan. Dengan itu, kita mohon kepada agensi yang berkenaan untuk menyediakan tapak kaul di Kampung Litong, Kampung Sebuloh dan Kuala Balingian.

Taman-taman yang terdapat di Kawasan N.58 Balingian diakui oleh pengunjung mempunyai daya tarikan yang tersendiri. Oleh yang demikian, kita sarankan fasiliti yang sedia ada dinaik taraf supaya ianya kekal dan menarik. Taman yang sedia ada adalah Taman Tanjung Pedada dan Taman Kenyana yang kini terbiar.

Skim Penempatan Semula/ Skim Pembesaran Kampung

Di kawasan saya, DUN N.58 Balingian, rakyat memohon agar Skim Pembesaran Kampung diperlengkapkan dengan utiliti dan infrastruktur asas.

Terdapat juga permohonan baru dikemukakan oleh penduduk dari Kampung Bunut, Kampung Suyong, Kampung Lintang, Kampung Pulat, Kampung Teh Labak dan Kampung Sau/ Sitieng untuk Skim Pembesaran Kampung. Mohon diambil maklum oleh agensi yang berkaitan.

Memohon status permohonan rumah mesra rakyat bagi 22 peserta yang telah ditemu duga dan dilulus bagi Skim Pembesaran Kampung Balingian.

Berdasarkan maklumat yang saya perolehi dari pihak HDC, penyediaan dokumen telah siap, tender akan dikeluarkan pada hujung April 2022 dan dijangka akan ditawarkan kepada penender yang berjaya pada penghujung Jun 2022. Namun sehingga kini sepi tanpa berita.

Fasiliti Kesihatan

Terdapat banyak fasiliti kesihatan yang daif dan uzur, perlu dinaik taraf seperti Klinik Kampung Sesok, Klinik Kampung Teh.

Klinik Kesihatan Kuala Balingian juga termasuk satu-satunya jambatan yang menghubungkan klinik ke jalan utama, kini tidak selamat untuk digunakan.

Manakala Klinik Kesihatan Balingian juga perlu dinaik taraf termasuk mewujudkan farmasi dan baik pulih serta menambah kuarters dari yang sedia ada untuk kakitangan di klinik tersebut.

Ekonomi

Terima kasih diucapkan kepada Yang Amat Berhormat Premier kerana meluluskan projek Medan Selera, Mateding di bawah Projek Rakyat. Kini sudah beroperasi dan mendapat sambutan yang memberangsangkan. Oleh yang demikian, saya mohon fasa kedua yang merangkumi pembinaan pasar tamu dan pasar tamu harian agar dipercepatkan pembinaan bagi memberi manfaat kepada peniaga-peniaga kecil yang sedia ada.

Pendidikan

Masalah sekolah daif sering diungkit oleh penduduk di Kawasan saya. Kita mohon bina baru SK Kuala Balingian, SK Jebungan dan SK Kenyama di tapak yang telah dikenal pasti lebih sesuai memandangkan tapak sekolah yang ada sekarang kerap dilanda banjir dan terdedah kepada hakisan.

Geran Tanah

Masih terdapat isu permohonan geran tanah yang sudah disukat seperti di kawasan Setuan Kecil, Setejuk, Setuan Besar, Balingian, Liuk, Sebetong, Bayan Tasik, Bedengan dan Mateding.

Kita mohon supaya dipercepatkan pengeluaran geran tanah supaya ianya tidak akan menjadi isu politik setiap kali tiba pilihan raya.

Jadi sebagai penutup, tidak terlambat untuk mengucapkan Selamat Hari Raya, Maaf Zahir dan Batin serta Selamat Hari Gawai Dayak kepada rakan-rakan yang akan menyambutnya tidak lama lagi.

Tidak lupa juga Selamat Menyambut 60 tahun Kemerdekaan Sarawak, yang ke-60 tahun dan dengan ini saya, mohon menyokong.

Sekian, Wabillahitaufig Walhidayah, Wassalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Ahli Yang Berhormat Balingian. Ahli-ahli Yang Berhormat, I have on my list to debate this afternoon. Ahli Yang Berhormat Bukit Semuja, followed by Ahli Yang Berhormat Padungan, Ahli Yang Berhormat Pending, Ahli Yang Berhormat Batu Kitang and so far until Ahli Yang Berhormat Katibas. So, may I call upon Ahli Yang Berhormat Bukit Semuja now, please.

YB Encik John anak Ilus: Terima kasih, Tuan Speaker. Salam Sejahtera, Salam Sarawakku Sayang dan Salam Sarawak Ibu Pertiwiku. Terima kasih kepada Tuan Speaker kerana telah memberi peluang dan kesempatan ini kepada saya untuk turut serta dan mengambil bahagian dalam membahaskan Usul Penghargaan atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak, Tun Pehin Sri Haji Abdul Taib Mahmud sempena Upacara Pembukaan Persidangan Pertama bagi Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19 pada hari Isnin yang lepas.

Sebelum saya meneruskan hujah saya dan selaku wakil daripada Kawasan Bukit Semuja, saya ingin mengucapkan tahniah dan syabas kepada Premier kita, Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr.) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg yang telah memberi gambaran yang jelas kepada Kerajaan Perpaduan agar fokus kepada kestabilan politik dan memperkukuh ekonomi negara pada konvensyen Kerajaan Perpaduan beberapa hari yang lepas di Kuala Lumpur.

Beliau juga mahu Kerajaan Perpaduan perlu menumpukan soal pembangunan antara wilayah khususnya negeri-negeri yang bersempadan dengan negara jiran, contohnya Sarawak, yang berjiran dengan Kalimantan iaitu Nusantara di mana akan dibangunkan nanti.

Tuan Speaker, dalam ucapan pembukaan persidangan oleh Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak, beliau dengan penuh yakin bahawa hubungan erat Kerajaan Sarawak dan Kerajaan Persekutuan akan terus membawa banyak kebaikan kepada rakyat jelata dan seterusnya berharap Kerajaan Perpaduan dapat segera menyelesaikan tuntutan selaras Perjanjian Malaysia 1963 ataupun MA63, Laporan IGC, Perlembagaan Sarawak dan Perlembagaan Persekutuan.

Beliau juga berharap Kerajaan Persekutuan terus melaksanakan pembangunan di Sarawak untuk meningkatkan mutu perkhidmatan kesihatan dan pendidikan, membangun infrastruktur asas, menjaga kebajikan Sarawak, meningkatkan tahap keselamatan khususnya kawasan sempadan.

Tuan Speaker, pada Pilihan Raya Umum yang lepas, kita menyaksikan tiada satu parti politik atau gabungan parti politik yang berjaya memperolehi majoriti mudah untuk membentuk Kerajaan dan tiada juga pihak yang boleh diangkat menjadi Perdana Menteri. Maka atas nasihat Duli Yang Maha Mulia Yang di-Pertuan Agong, menyarankan supaya Kerajaan Perpaduan perlu diwujudkan bagi mengatasi kemelut politik negara.

Oleh itu, Gabungan Parti Sarawak (GPS) menyerah sepenuhnya kepercayaan dan akur kepada titah Yang di-Pertuan Agong berteraskan prinsip Rukun Negara dan mengikut kuasa yang ada pada baginda di bawah Perlembagaan Malaysia. Baginda mahukan Kerajaan yang kuat, stabil dan untuk memastikan kestabilan politik dan kesejahteraan rakyat perlu diutamakan. Kerajaan yang stabil sangat diperlukan untuk membolehkan kita memberi tumpuan kepada pemulihan ekonomi yang sedang merudum dan dijangka semakin buruk akibat gejala COVID-19 yang lepas.

Bagi kita di Sarawak, kita bekerjasama dengan parti-parti yang disebutkan di peringkat Persekutuan sahaja dan untuk membentuk Kerajaan Persekutuan, manakala di peringkat negeri, parti-parti selain dari GPS masih merupakan parti pembangkang.

Perkara-perkara Umum

Tuan Speaker, berikut adalah beberapa perkara umum yang saya ingin bangkitkan di Dewan yang mulia ini dan memohon supaya pihak-pihak yang berkenaan dapat mengambil tindakan yang sewajarnya.

Tanah dipajak kepada Federal Land Commission (LFC)

Perdana Menteri Malaysia yang ke-10, Dato' Seri Anwar Ibrahim pada 20 Januari 2023 telah menyatakan semasa sidang media selepas mempengerusikan Mesyuarat Tindakan Pelaksanaan Perjanjian Malaysia (MA63) di Kompleks Dewan Undangan Negeri Sarawak, mengatakan bahawa mana-mana tanah Negeri Sarawak yang telah dipajak kepada Kerajaan Persekutuan bertujuan untuk projek-projek pembangunan seperti sekolah, klinik ataupun hospital tetapi tidak dibangunkan mengikut tempoh haruslah diberi balik kepada Kerajaan Negeri. Ini bukan sahaja untuk Negeri Sarawak tetapi melibatkan seluruh negeri di Malaysia.

Oleh yang demikian, rakyat ingin tahu berapa banyakkah lot-lot atau kawasan tanah di Negeri ini telah dipajak untuk maksud di atas sama ada telah digunakan atau belum; dan di manakah lokasi-lokasinya; dan berapa banyak yang telah diserahkan balik kepada Kerajaan Negeri?

Tabung Bencana Negeri Sarawak

Melihat kepada kekerapan berlakunya bencana di Negeri ini sama ada bencana semula jadi seperti banjir, tanah runtuh, angin kencang, angin kuat, dan bencana disebabkan kesilapan atau

kealpaan manusia seperti yang boleh menyebabkan kerosakan harta benda yang sangat teruk serta mengancam keselamatan nyawa seseorang seperti kebakaran harta benda dan kemalangan lain.

Proses dan prosedur yang diamalkan pada masa kini tidak begitu mesra rakyat, berikutan terlalu lama untuk tindakan pembaikan, tindakan pemulihan, tindakan membina semula dan sebagainya. Proses kelulusan dan perolehan untuk satu-satu kes bencana kadang-kadang mengambil masa bertahun-tahun ataupun berbulan-bulan lamanya.

Saya memohon agar satu tabung khas bencana di setiap bahagian dan akan dikawal selia oleh Jawatankuasa Bahagian untuk memudahkan dan mempercepatkan tindakan bagi mana-mana kes bencana yang berlaku.

"Pacific Ring of Fire"

Ini yang baru kita dengar "*Pacific Ring of Fire*". Baru-baru ini, kita telah terbaca atau melihat dari surat khabar dan media sosial bahawa Malaysia, khususnya Wilayah Sabah dan Wilayah Sarawak (Utara Sarawak) kini termasuk dalam "*Pacific Ring of Fire*". Ini bermakna, ada kemungkinan bencana gempa bumi akan berlaku bila-bila masa dan kita telah menyaksikan apa yang telah berlaku di Sabah dalam tahun 2015 dan juga tahun lepas; tahun 2022.

Maka dengan itu, apakah pelan tindakan pihak Kerajaan Negeri mengenai perkara ini? Adakah satu jabatan khas, satu unit khas ditubuhkan ataupun pasukan khas untuk mengendalikan, mengawal selia atau membuat program-program kesedaran kepada rakyat mengenai perkara ini?

Projek Sakit

Kerajaan Negeri Sarawak sedang berusaha dengan gigih untuk memberi kemudahan asas kepada rakyat khususnya di luar bandar dan banyak projek pembangunan, projek perhubungan, projek untuk kesejahteraan rakyat dan sebagainya telah dilulus dan perlu siap mengikut tempoh masa yang tertentu.

Namun, kita sering dengar, lihat, baca mengenai projek sakit, projek tenat dan sebagainya yang mana proses-proses pembinaan tidak mengikut tempoh masa yang sepatutnya. Kadang-kadang ditinggalkan berbulan-bulan lamanya, bertahun-tahun lamanya, kontraktor bertukar ganti dan tiada penghujung permasalahan mengenai perkara ini. Ini memberi gambaran yang negatif dan pihak Kerajaan biasanya dipersalahkan. Maka dengan itu, apakah tindakan pihak Kerajaan Negeri mengenai perkara ini khususnya kepada pemaju, kontraktor atau pihak-pihak yang bertanggungjawab dalam hal atau permasalahan ini?

Policy of Inclusivity

In our State of Sarawak, we enjoyed and adopt a liberal form of administration whereby none of our community being left out within the stream and framework of our development be it in social or physical. Under the able, farsighted and capable Premier, we share, we divide what we should have; UNIFOR as an example.

However, it isn't a complete form of inclusivity whereby, Seventh Day Adventist private schools namely Sunny Hill in Kuching and Ayer Manis School in Serian is not listed under mission schools in Sarawak. Mission schools elsewhere have been given Government grant under UNIFOR, while other private schools enjoy in one way or another form of assistance from the State Government. Thus, in this august house, I hope that these schools will be included and listed as where it supposed to be, after all their roles and functions in human development and educations is similar to others and adhere to our education policy.

Industri Kelapa Sawit

Penggiat industri kelapa sawit di Negeri ini sedang berhadapan dengan pelbagai isu dan keadaan masa hadapan yang tidak menentu khususnya dengan polisi *European Union (EU)* setelah diluluskan pada bulan Disember lepas. Polisi yang bertujuan untuk menghalang mengimport barangan hasil pertanian yang dianggap merosakkan hutan ke pasarannya. Ini bukan sahaja melibatkan kelapa sawit tetapi termasuk hasil dari kayu balak, getah, koko, kopi dan sebagainya.

“Sudah jatuh ditimpa tangga” pula. Dengan harga input seperti baja dan racun yang mahal, ditambah pula dengan sekatan EU ini. Sudah pasti para petani kita khususnya pengusaha ataupun pekebun kecil akan berhadapan dengan masalah ini.

Perkara kedua berkenaan industri kelapa sawit ialah cukai SST (*Sarawak Sales Tax*) yang dikenakan oleh Kerajaan Negeri. Sungguhpun dikenakan atas pengeluaran minyak mentah sahaja dan dengan kadar yang agak rendah tetapi secara tidak langsung pihak pekebun-pekebun kecil juga akan terkesan.

Justeru itu, mohon pihak Kerajaan Negeri mencari formula yang terbaik untuk menangani isu ini memandangkan Kerajaan Sarawak mempunyai banyak sumber kewangan yang lain; *carbon*, alga dan sebagainya.

Mahkamah Bumiputera Sarawak

Saya ingin merakamkan berbilang terima kasih kepada Timbalan Menteri yang bertanggungjawab mengenai perkara ini semasa sesi pertanyaan lisan tadi.

Memandangkan proses-proses terakhir dalam cadangan menstruktur semula dan menaik taraf status Mahkamah ini, maka saya merayu agar pihak Kerajaan Negeri mengambil tindakan yang lebih serius supaya perkara-perkara yang berhubung kait dengannya dapat dilaksanakan dengan segera. Masalah seperti kes-kes tertangguh, begitu juga dengan permohonan untuk status bumiputera, sudah pasti dapat diselesaikan dengan segera jika majistret sepenuh masa dan mereka yang terlatih diambil untuk mengendalikannya. Ini bukan bermakna kita menidakkan kemampuan mereka yang sedia ada, tetapi untuk menaikkan martabat Mahkamah ini dari satu tahap ke satu tahap yang sama seperti mahkamah-mahkamah yang lain di Negeri ini.

Tuan Speaker, izinkan saya mengemukakan beberapa isu dan permasalahan bagi Kawasan saya N.23 Bukit Semuja di Dewan yang mulia ini.

Yang pertama, Bangunan Sekolah SK Tebakang yang dibina atau dipanggil menggunakan kaedah kabin adalah yang tidak selamat dan kurang sesuai untuk digunakan. Bangunan tersebut perlu dibaik pulih ataupun dibina semula dan mohon pihak yang berkenaan mengambil tindakan yang sewajarnya.

SMK Serian No. 2 dan SK Sri Sadong yang masih ditunggu-tunggu pembinaannya. Apakah status setakat ini dan kenapa terlalu lama?

Yang seterusnya, status Klinik Kesihatan Triboh yang terbakar beberapa tahun yang lepas? Kini klinik tersebut sedang menyewa di bangunan kedai di simpang Jalan Gedong-Serian. So, kita pun mahu tahu apakah tindakan susulan oleh pihak-pihak yang berkenaan.

Klinik Kesihatan Tebakang yang perlu dibina semula atau sekurang-kurangnya perlu dibaik pulih ataupun dinaik taraf, *so, it is a very sad thing to see that such a too important clinic in my constituency perlu dinaik taraf.*

Bekalan Elektrik Luar Bandar (BELB) dan Projek Lampu Jalan (PLJ)

Setakat 26 April 2023, menurut rekod yang terdapat di pejabat kita, terdapat 548 buah rumah di hampir semua kampung di Kawasan ini masih belum menerima atau menikmati kemudahan elektrik di kawasan Bukit Semuja. Kemudahan asas seperti ini seharusnya diambil berat oleh agensi-agensi yang berkenaan.

Bagi Projek Lampu Jalan (PLJ) juga, setakat tarikh yang sama, sejumlah 152 unit PLJ masih diperlukan untuk 10 buah kampung yang telah dikemukakan kepada agensi yang berkenaan.

Tuan Speaker, sebelum mengundur diri, marilah kita sama-sama meraikan ulang tahun ke-60 Sarawak Merdeka bagi menghargai sumbangan para pejuang kemerdekaan Sarawak. Peranan yang dimainkan oleh mereka telah membawa kestabilan, kesejahteraan dan pembangunan yang kita nikmati sekarang. Dengan itu, Selamat Hari Raya, Selamat Hari Gawai. Dengan ini saya menyokong. Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Bukit Semuja. May I call upon Ahli Yang Berhormat bagi Padungan, please.

YB Encik Chong Chieng Jen: Thank you, Tuan Speaker for giving me the opportunity to debate on the Motion of thanks to the TYT the Governor's Address on Monday. I would like to take this opportunity to highlight a few of the plights and issues of the common people on the street, the common fellow Sarawakian.

Issue number one is the problem that they are facing, a lot of these landowners are facing now, of late, in respect of the application to renew their land leases and in particular land leases of agricultural land.

Tuan Speaker, many of these landowners that inherited from their grandfather, their father, and there are siblings sharing one parcel of agricultural land, and staying together, each of the siblings will build a house, their own houses on the plot of the parcel agricultural land. And after many years, the family grew and more houses were built. These are all in the more rural areas. And now, many of them are facing the problem that the tenure of their land leases are expiring. So, they have to apply for the renewal of their land leases. And when they made the application to the Land and Survey, their applications were rejected on the ground that, it is the condition of their land title that for each parcel of agricultural land, there is only one building allowed. Their applications were rejected and they were asked to demolish all the other houses leaving one house standing, so that their application can be extended. I think that is ridiculous.

Tuan Speaker, these are agricultural land, they consist of about five acres, 10 acres, few acres. They were handed down, inherited from their father or grandfather. So each sibling will have, they will do a private sub-division and they will build a house for their own family. And because of that, now they are facing this problem that where, in another five, 10 years time, their land leases will expire. And we all know the consequence of the expiry of land leases if their land leases were not renewed, the land goes back to the Government, and they will be left high and dry without any compensation. And there are also some of these landowners that have carried out some backyard industry business, they built a workshop on their agricultural land. These lands were not in the town area, they are somewhere in the jungle, not jungle, maybe the outskirts where there is no housing development nearby. So, they were carrying out some small business but because it was an agricultural land, they have a workshop on the land and also their application for renewal of these land leases were rejected by the Land and Survey.

Tuan Speaker, I think such policy of the Government is most unfair.

Renewal of Land Leases

If I remember correctly about 15 years ago before, Tuan Speaker, was in this House there was also some problem, huge problem faced by the *rakyat* in terms of application for renewal of land leases and at that time well there was then the Sarawak Barisan Nasional was very strong. These problems were not addressed.

And subsequently after a few years, with the trouncing of the SUPP, where they lost about 13, 14 seats out of 19 seats that they were contest, finally that land lease renewal problem of the people were resolved and the *rakyat* continue and now after 2021, a huge victory of this GPS, again, we have this land lease renewal problem although it is a different problem, but it concerns, it concerns the land rights, property rights of the people. Maybe this SUPP need to lose a few more seats in the coming State Election before this problem can be resolved but anyway, Tuan Speaker, I'll urge and appeal to the Government and to have a review of this policy on the application for land lease renewal especially in particular, in respect of agricultural land. It is unfair, it's unfair that when a few of the called proprietors sharing a partial of agricultural land and they can only have one house build on the land. All this may be considered as a breach of title conditions, but these are technical breach. And Breach of title condition should be dealt with separately rather than to lump it together with their application for extension or renewal of land leases.

And while I'm on that, I also like to highlight to Tuan Speaker in this House that last year, sometime in June, the Government has done a recategorization of land throughout Sarawak. Many of these country lands were recategorize as town land or suburban land. What is the implication of that? The implication is on the amount of premium that the landowner has to pay for renewal of land leases.

Tuan Speaker, under the present policy, if the land, the agricultural land is categorized as town land, the renewal premium for 60 years is RM5,000 per acre and if the land is classified as agriculture, suburban land, the renewal rate is RM2,500 per acre and if it is country land is RM200 per acre. So many of that land, even in Batu Kawa area, Kota Sentosa and Batu Kitang areas, they were previously classified categorise as country land. Therefore, the renewal rate that the landowner has to pay if upon extension is RM200 per acre. But with this recategorization of land exercise done in 2022, June, many of these lands were recategorized as town lands and thereby making it to RM5,000 per acre. It is in a way an increase of 25 times 2500% of the rate premium payable by these landowners. This is another issue.

Tuan Speaker, I believe that the recategorization exercise was done after 2021, GPS's victory. The *rakyat* should not be rewarded in such a huge hike in the land premium renewal rate. So, Tuan Speaker, I hope that the Government can look into this issue and relax the application for land lease renewal and also to reconsider to review the premium payable by these landowners for their extension of land leases. Issue number two abandoned housing projects.

Abandoned Housing Projects

There are many abandoned housing projects or sick projects whereby house owners purchase their house expecting to have their house delivered with Occupation Permit within two years after they signed the Sales and Purchase Agreement which is provided under the Housing Development (Control and Licencing) Ordinance, 2013.

However, many of this errand housing developers, they either delay for many months or years, some of them have even abandoned their projects and one of them I would like to highlight is Taman Sri Kenyalang Housing Project at Jalan Matang, 9th Mile. The expected completion date of this housing project was supposed to be sometime in year 2020. But until this day, the buyer has not gotten their houses. They have approached the Ministry of Housing, the Minister of Housing is just not proactive, or I would say doesn't do his job, saying that this is a private development, leave it to the private sector but Tuan Speaker, if you look at the law, the Ordinance, the Housing Development

(Control and Licencing) Ordinance, 2013, in fact it is provided in Section 27 of the Ordinance, empowering the Minister to act where there is a sick project, there is a delay in the project for more than six months and where the past purchases were prejudiced. I will just recite, quote, some of the provisions here, Section 27, where on his own volition, a housing developer informs the Controller or where as a result of investigation made under Section 15 or for any reasons the Controller is of the opinion that, the housing developer has or is likely to become unable to meet his obligations to his purchasers or is about to suspend his building operations or is carrying on his business in a manner detrimental to the interests of his purchasers.

The Minister may either on his own motion or on the report of the Controller for the purpose of safeguarding the interests of the purchasers of the housing developer (a), (b), (c), (c) is where it matters. Direct any other housing developer, here in after referred to as the designated housing developer to assume control and carry on the business of the housing developer upon such terms and conditions as the Minister may have determined due to completing any housing development which the housing developer is undertaking.

Tuan Speaker, we have the law. This House has passed the law empowering the Minister to act in appropriate time, in appropriate manner to safeguard and protect the houses, the interest of house purchasers but we have a Minister for Housing who is more fond of *tengok saja* and not acting. Kita ada bagi kuasa kepada beliau, ada undang-undang yang beri kuasa kepada beliau tapi beliau memegang jawatan, tak bekerja, tengok saja. So, I think the Minister for Housing should be more proactive in protecting the interest of house purchasers. Otherwise, the house purchasers they are common people, their lifelong savings just to buy a house and expecting a house to stay after two years after signing the agreement but yet after five years, six years in the case of this Taman Sri Kenyalang after five years, six years and they are still waiting for their houses to be delivered and the developer is nowhere to be found and I think the Minister for Housing should be more proactive to help the victims of this errand housing developer and I call upon the Ministry to act more proactively and if we see what happened after the Kerajaan Perpaduan was formed. Here, in a report here, it was reported in May this year only six months after the new Federal Government was formed.

The Deputy Minister says 92 problematic private housing projects with RM5 billion GDV successfully restored in the first quarter 2023. Is it the difference between an effective Minister for Housing and an ineffective Minister for Housing. Within just three months, 92 sick or abandoned housing projects were restored and that is on the Federal side. We have autonomy at the State level for housing, but we have also a Minister who doesn't buck up, is not proactive to help or to restore this sick project.

Timbalan Speaker: Yang Berhormat.

YB Encik Chong Chieng Jen: Yes.

Timbalan Speaker: My observation so far, I think you have emphasized so much on what you call a blame game on the Minister, more or less I feel that to be fair, why not you tell your part of story in such a way you address the Ministry rather than the Minister...*(Interruption)*...

YB Encik Chong Chieng Jen: Um, Okay. Tuan Speaker, while you are at it. Please stop the clock...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: As a person, I think, I think, to be fair, so that...*(Interruption)*...

YB Encik Chong Chieng Jen: No, Tuan Speaker...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: Unless you are really, really sure that the Minister himself as a person, *tengok saja*. Unless you have the evidence, whatsoever, to be fair just refer it to the Ministry.

YB Encik Chong Chieng Jen: Tuan Speaker, why I address this to the Minister because we have the law. We empower the Minister under Section 27 where he has the power, the Minister may either on his own motion or on the report of the Controller appoint a designated housing developer. The power is given specifically to the Minister, Tuan Speaker.

Timbalan Speaker: Very well, very well. That's what the...(Interruption)...

YB Encik Chong Chieng Jen: Therefore, the Minister has been taken to task when this problem, problem is like this, the housing project is not completed after five years, after six years of the signing of the agreement happened. The Minister must be taken to task, and it is not fair to blame it on the civil servants and the Ministry...(Interruption)...

Timbalan Speaker: To be fair, Yang Berhormat, as I have just said just now. Just refer it to the Ministry rather than to the Minister...(Interruption)...

YB Encik Chong Chieng Jen: Oh, you can't blame the Ministry...(Interruption)...

Timbalan Speaker: You can't be too judgmental just yet...(Interruption)...

YB Encik Chong Chieng Jen: You can't blame it to the Ministry when the power is given to the Minister. So, Tuan Speaker, okay I come to next issue, flash flood problem.

Flash Flood Problem

Tuan Speaker, I think flash flood is getting worse from bad to worse in Kuching. We have repeatedly call for the disclosure of a master plan on this, on how to address flash flood issue but well the master plan is not forthcoming and we have heard so much about the Federal cutting their funding, the blame has been put on the Federal for cutting their funding during the 2018, 2019 PH Government that was in the past but yet, Tuan Speaker, we have a meeting recently with the DID, Drainage and Irrigation Department in Kuching here. There was a RM150 million allocation for this "*Pembangunan Lembaga Sungai Bersepadu Sungai Sarawak*".

It has been allocated since 2019 the money was sitting there but until today, it has not been used and when we wrote letter to the DID, they said they are still waiting for some notice of change or whatever and therefore, there was a delay in the implementation of this project.

Tuan Speaker, I would like to reiterate again RM150 million was sitting in the DID since 2019 before the fall of PH Government and yet until today it is still sitting there so who to blame? DID or the Minister? Anyway, but this is the House and this issue all to be brought up and the residents of this Happy Valley and are not so happy now and Taman Durian Burung of Jalan Tun Jugah there repeatedly asking the Government to act and yet excuses have been given and given, have been around the bush for so many years and hope that by the end of this year, the project can start.

Tuan Speaker, issue no.4...

Timbalan Speaker: Ahli Yang Berhormat, you have less than 20 minutes now..

YB Encik Chong Chieng Jen: No, you interrupt me. Give me two minutes on lorry drivers. Tuan Speaker, on lorry drivers. I call them, I turn them as modern slavery in Sarawak. Why I say so? Lorry drivers are compel in a way to carry overloaded gravels, earth and even the palm oil. Why? Because they were compelled by way of market forces to carry overloaded loads of gravels, earth all these to survive.

Now Tuan Speaker, they were in a way exploited by quarry owners, by developers, big time contractors to carry overload. And not only they were exploited by these groups but when they are on the road, the JPJ, the PDRM will issue summons against them. Right and also by carrying

overload, 10 tons they are supposed permitted loads are 10 tons but they are force to carry 20 tons sometimes and when the police or JPJ stops them, they have to pay fine.

Tuan Speaker, I will suggest how the State Government can help these lorry drivers because what they are doing imposes a danger not only to themselves but also to common, other road users because with overloaded lorries their braking systems sometimes fail and there are also more wear and tear for their spare parts. But if they insist on carrying permitted law, these contractors, developers, the quarry owners, all these they would not engage them because other lorry drivers can carry overloaded but you want to carry only within the permitted load. So in the way they are compelled to do that now how the State Government can help them? The State Government should impose condition on this quarry operators, all these oil palm companies, developers and contractors so long as these lorry drivers carry overloaded goods. The employer, the company that engaged the services of these lorry drivers would be penalize.

Timbalan Speaker: Ahli Yang Berhormat...(Interruption)...

YB Encik Chong Chieng Jen: If that can be introduce, Tuan Speaker, I'm sure no lorry drivers were take the risk to carry the overloaded load for their lorries.

Timbalan Speaker: Okay Ahli Yang Berhormat...(Interruption)...

YB Encik Chong Chieng Jen: So Tuan Speaker, I hope these are few issues that I have highlighted and that the Government can look into that because quarry operators owners, developers, contractors and oil palm companies they are govern by our State Government. JPJ maybe a matter of Federal Government but all these are within the State Government authority and the State Government is in the position to help these lorry drivers.

Timbalan Speaker: Okay Ahli Yang Berhormat, you are over three minutes.

YB Encik Chong Chieng Jen: So, I have two more issues, Tuan Speaker.

Timbalan Speaker: No, I'm sorry. Your time is up. I am sorry. You time is up. You can ask your colleague from the Opposition side, thank you. Okay may I call, thank you Ahli Yang Berhormat bagi Padungan. Ahli Yang Berhormat bagi Pending, please.

YB Puan Violet Yong Wui Wui: Tuan Speaker, thank you.

Dual Language Program (DLP)

Tuan Speaker, in 2020, the Sarawak Government took on the challenge of implementing the Dual Language Program (DLP) in primary schools across the State, using English as the medium of instruction for Science and Mathematics subjects. As we entered the third year of the program's implementation, I want to express my full support for the DLP and urge the State Government to continue its efforts.

Tuan Speaker, however, the crucial question remains. How prepared is Sarawak to ensure the successful implementation of DLP? We cannot just go for war but not having the army prepared for it. It has come to my attention that despite the formulation of policies, the Sarawak Government neglected crucial factors when preparing for the implementation of the DLP. These factors include ensuring the readiness of trained teachers specializing in Science and Mathematics to effectively teach the subjects in English, as well as establishing robust monitoring and review mechanisms to assess the program's effectiveness. By merely allowing the program to run without monitoring and/or evaluating its effectiveness is not an ideal approach. It is imperative to inquire whether the Sarawak Education Department has ever conducted any assessments to identify and address potential problems and obstacles that may have arisen since the commencement of DLP. Furthermore, it is crucial to determine if any systems were put in place to evaluate the program's success and measure

its impact. We should be concerned that many of the teachers assigned to teach Mathematics and Science in English were categorized as non-optional teachers. This categorization implies that they were not specifically trained in Mathematics and Science, but rather in other subjects such as Agama, English, Geography, History, or Bahasa Malaysia. And this issue has not been seriously addressed.

I am concern as I was made to understand that less than a million *ringgits* which was around RM700,000 were spent yearly to train the teachers on a course in a hotel for only four days and three nights and these include lodging, claims, teaching module and tools.

I was informed that there was about 650 teachers trained in a hotel last year to get ready to teach DLP. Are those hours sufficient for the teachers to be trained and effectively pass on what they've learned to the students given the brevity of the training course? Four days, three nights sounds like a short holiday package where one has to utilize every minute to savour the sight-seeing as much as possible. And to think the teachers who were not qualified in the field of Maths and Science are put on such short training stint to teach our children.

It is vital for the Sarawak State Government to address these deficiencies with a strategic approach. The Ministry of Education, Innovation and Talent Development Sarawak should get the Federal side to prioritize the recruitment of more Sarawakian teachers specializing in Science and Mathematics for training in any of the four Sarawak teacher training colleges which we have IPG Tun Abdul Razak Samarahan, IPG Batu Lintang, IPG Rejang Bintangor, and IPG Sarawak in Miri. It is ironic that these four teacher training colleges possess excellent facilities such as science laboratories, yet it is disheartening to note that not a single teacher is being trained there with major in Mathematics and Science subjects. This is truly astonishing and calls for immediate attention.

The Minister of Education, Innovation and Talent Development Sarawak despite toothless due to lacking of autonomy still bears the responsibility to rectify this situation, as the quality of teachers plays a pivotal role in determining the success or failure of the DLP (Dual Language Programme). The Sarawak Ministry of Education, Innovation and Talent Development must effectively communicate this demand to the Ministry of Education at Federal level ensuring that the issue is being acknowledged. Sarawak Government should insist that Sarawakian teachers who teach the DLP are trained in Mathematics and Science, equipping them with the necessary qualifications to educate our Sarawakian children.

We must recognise that assigning non-qualified teachers to teach the DLP in Sarawak will not lead to a viable solution for the advancement of our State's education system.

Child Marriage

Tuan Speaker, the World Health Organisation (WHO) has unequivocally recognized child marriage as a harmful practice with severe health implications for those involved. Child marriage, which refers to the marriage or union of individuals under the age of 18, irrespective of consent, is deemed a violation of human rights, particularly the rights of children. This practice often denies them the opportunity for holistic physical, emotional, and social development. The repercussions of child marriage are profound, including increased risks of early pregnancy and childbirth complications, limited educational opportunities, heightened vulnerability to domestic violence and abuse, and higher rates of poverty.

Regrettably, our State of Sarawak bears the unfortunate distinction of having the highest incidence of child marriage in Malaysia. The Sarawak Woman for Woman Society (SWWS), an NGO, has voiced deep concern regarding this matter and has initiated a petition, garnering a total of 734 signatures thus far, urging the Sarawak State Government to take immediate action to combat this issue.

Currently, under Sarawak Syariah Law, the minimum age for marriage differs between males and females. Males must be at least 18 years old, while females can marry at 16. However, Syariah judges are allowed to approve marriages even for those under 16. Customary marriage, on the other hand, lacks specific regulations, resulting in rural children being particularly susceptible to early marriage without penalty.

Consequently, SWWS call upon the State Government to address this issue seriously. Firstly, they urge that the tabling of a Bill in this august House to amend the Islamic Family Law Ordinance, 2001, thereby increasing the minimum age of marriage for female from 16 to 18 and eliminating all exceptions that permit underage marriage. Secondly, they request that the Council for Native Customs and Traditions (MAIS) secure the consent of all community leaders to raise the minimum marriage age to 18 by this year. Lastly, they propose the formation of a Special Select Committee to investigate and report on the policies, implementation, prevalence, causal factors, and solutions to child marriage in Sarawak.

Tuan Speaker, the time has come for legislative reform. It is one of the crucial measures that can be implemented to combat child marriage. While I concur with the Sarawak Women Child Development and Community Welfare Minister's assertion that collective responsibility is necessary, encompassing parents, schools, religious and customary institutions, non-governmental organizations, community leaders, and the community itself, let us not overlook the crucial role of the State Government in addressing and preventing child marriage. It is crucial for the Sarawak Government to ensure the existing inadequate state laws and policies are tightened as soon as possible to eradicate child marriage. Closing legal loopholes that enable child marriages to occur with parental or judicial consent is all that is required.

Private Jet

Tuan Speaker, I wish to shed light on a pressing issue regarding the dire living conditions of many households in Sarawak. Based on 2022 e-kasih database, 97,000 households in Sarawak are currently grappling with poverty. Among them, 39,858 households are classified as "*hardcore poor*", while 57,281 are considered "*poor*".

Kuching, Simunjan, and Serian emerge as the districts with the highest poverty rates. Unfortunately, the situation has deteriorated this year rather than showing any signs of improvement. Even the middle class has been impacted, finding themselves downgraded due to escalating inflation. The rising costs of essential goods and food have burdened the people, and the general populace is feeling the pinch. Consequently, individuals are forced to tighten their belts in order to make ends meet.

Tuan Speaker, allow me to draw attention to the introduction of the Airbus Corporate Jet ACJ 319 to this august House. This remarkable private jet boasts an exceptional interior, complete with amenities such as a dining room, living areas, bedroom, a meeting room, an entertainment area, a bathroom with a walk-in shower, and a business class-style seating section. With a seating capacity of just about 20 passengers, this jet is exclusively accessible to the most affluent travellers, including corporations, royals, and heads of state. Based on my research, the average hourly rental rate for this private corporate jet is around USD18,600.

Based on a rough estimation, if one were to utilize use this ACJ 319 for a trip to Europe, the rental costs alone could easily amount to millions of *Malaysian Ringgit*. It has come to my attention that a trip that took place just two weeks ago, involving the Right Honourable Premier, several Ministers and the State Secretary, and their spouses. They travelled to London to attend the London Craft Week 2023 event. I am all for this London Craft Week event. I am not against them going there. What caught my attention was the mode of transportation chosen for this trip; a luxurious Airbus ACJ 319 corporate jet. It is worth noting that the expenses incurred for renting this airline...*(Inaudible)*...

Timbalan Speaker: Point of Order, Point of Order. Can you raise it, please? Which one, which point of order? Standing Order, Standing Order.

YB Encik Yap Yau Sin: The address by the Tuan Yang Terutama on this particular...*(Inaudible)*...

Timbalan Speaker: Proceed.

YB Dato Ibrahim bin Baki: I think you are of tangent.

YB Puan Violet Yong Wui Wui: You are not the Tuan Speaker. I have already told you don't disturb me when I speak but still want to make ashamed of yourself again and again in this House. Okay, because it is interesting to share it here and I believe that many of us here would like to know about this jet. You know, this jet is also used by the Russian President Putin? See, how special is this.

What caught my attention was the mode of transportation chosen for this trip; a luxurious Airbus ACJ 319 corporate jet. It is worth noting that the expenses incurred for renting this airline excluding in-flight food charges from the prestige hotel. Someone told me it's Hilton. I am not sure but the expenses solely for the airline rental on this trip, excluding the in-flight food charges from could approximately reach RM4 to RM5 million. How do you calculate RM4 to RM5 million? You take RM18,600 x 34, why it is 34 hours? Because you need to ferry the flight, you need to count your travel flight from Kuching – Dubai, Dubai – London and then London – Dubai and come back. And then, plus the...the...*(Inaudible)*....

Timbalan Speaker: When I say point of order, can you?...*(Inaudible)*...

YB Encik Yap Yau Sin: In the TYT's addressed on this particular issue, I think, I think the Dewan here should not be listening and be subjected to listening to this.

YB Puan Violet Yong Wui Wui: Speak up, Tuan Speaker. You should not let him interject because you have already told him, I am not of tangent, but he still keeps on disturbing.

YB Encik Yap Yau Sin: Tuan Speaker, I think you need to make a ruling of this. This is...*(Inaudible)*...

YB Puan Violet Yong Wui Wui: Okay, while I fully support our State leaders in attending significant events in London, and I am aware that our State possesses the means to cover all expenses incurred during overseas trips by the Premier, Deputy Premiers, and Ministers, I question the necessity for such extravagant travel arrangements.

Tuan Speaker, I would like to emphasize that even if our Sarawak GPS State Premier, Deputy Premiers and Ministers were to choose an ordinary airline and opt for Business Class or First Class...*(Inaudible)*...

Timbalan Speaker: Hold on, hold on Ahli Yang Berhormat Pending. Ahli Yang Berhormat bagi Pending, I just want to say this to Ahli Yang Berhormat bagi Kota Sentosa. If you raise a Point of Order, please cite the Standing Order that you are referring to:

- (a) Where are the, what they call, the thing that you want to raise?
- (b) And then, if there is a genuine, what they call that, issue then I would let it to be heard.

Anyway, Pending, you carry on because this is the TYT address, okay.

YB Puan Violet Yong Wui Wui: Tuan Speaker, you have to stop the time when you speak and when, when Kota Sentosa interject otherwise it is unfair to me. Ahli Yang Berhormat bagi Satok, Satok jaga you punya orang. Selalu kacau, Ahli Yang Berhormat bagi Satok.

Okay, I would like to emphasize that even if our Sarawak GPS State Premier, Deputy Premiers, and Ministers were to choose an ordinary airline or opt for business class or First Class, they would still be able to reach London. There is simply no need for extravagant travel arrangements using the Comlux Airbus ACJ 319 Corporate Jet, while expecting the taxpayers of Sarawak to foot the...*(Inaudible)*...

YB Encik Yap Yau Sin: Order 32 (Rule 1) says that it is very clearly stated that the Members shall confine his observations to the subject on the discussion and may not introduce matters irrelevant there to; and I think we have been hearing a lot of irrelevant matters especially on this private jet which is not even in the speak. Order 32 (Rule 1). I think we need to make, and this an inappropriate forum even on Government standing.

YB Puan Violet Yong Wui Wui: You are not the Tuan Speaker. Stop, stop, *kacau*, stop.

Timbalan Speaker: I heard you...*(Inaudible)*...

YB Puan Violet Yong Wui Wui: See, Tuan Speaker already said he heard you. It is crucial to remember that this trip could have been planned well in advance, and there is no urgency to rush to London. So, no need to use the corporate jet. In any event, it was Prince Charles who was crowned King and not someone from Sarawak GPS. So, no hurry, no need to rush to London, just use First Class *cukup*.

Kenyalang Gold Card

Tuan Speaker, initially, applicants aged 60 and above in Kuching were permitted to apply manually by completing physical application forms and submitting them to Kuching Welfare Office for Kenyalang Gold Card. However, since the beginning of this year, the counter staff at Kuching Welfare Office has refused to accept any physical application forms for the Kenyalang Gold Card. This refusal has caused a multitude of problems.

It is disheartening to witness such a lack of consideration for the elderly by the Sarawak Welfare Department. In Sarawak Welfare Department website, it clearly states that applicants can obtain the form from Welfare Departments, Resident Offices, District and Sub-district Offices throughout the State. Alternatively, they can download the form from the Ministry of Women, Family and Community Development (KPWK) website and submit it to nearby participating Government offices.

It is perplexing why the Sarawak Social Welfare Department promotes one approach while the Kuching Welfare Office implements a different one. The inconsistency between these two entities raises concerns and confusion among the public. It is crucial to address this discrepancy and establish uniformity in the application process for the Kenyalang Gold Card.

Tuan Speaker, applying for the Kenyalang Gold Card online is not a simple task, of completing an online form via ISarawakCare. Instead, before applicants can even begin entering their details, it is mandatory for them to register a Sarawak ID account. The irony lies in the fact that the Kenyalang Gold Card is intended for senior citizens, and it is widely known that the majority of them are not technologically proficient.

The process of registering a Sarawak ID account itself poses an issue as it involves several laborious steps. Elderly applicants must either create an account themselves or be physically present with someone who can assist them. This is to ensure that all the necessary personal information is shared and entered correctly.

Once an applicant successfully registers a Sarawak ID account, it is crucial for them to remember their password, as creating or registering another account is not allowed. Only then can

they proceed to log on to ISarawakCare and complete the online application for the Kenyalang Gold Card. This entire process is nothing short of a nightmare for them.

While it is true that many senior citizens possess mobile phones, not all of them own smartphones, tablets, or computers. Therefore, I must ask the Honourable Minister from Dalat. How do you expect these elderly individuals to apply online for the Kenyalang Gold Card when the process is so cumbersome? Furthermore, how many of these elderly men and women even have an email address? We are discussing city dwellers here, and they already find the application process for the Kenyalang Gold Card (KGC) burdensome. Imagine the hardships faced by the seniors from rural areas who need to go through this ordeal just to apply for a card.

We are not against the Sarawak Government's digital initiatives. However, we must acknowledge that there are some senior citizens who do not feel the need to be technologically savvy and simply wish to lead a simple life. That is why it remains necessary to establish physical service counters to accommodate this particular group.

I have received complaints from senior citizens who approached the Kuching Welfare Department to obtain forms for the Kenyalang Gold Card, only to be informed by the counter staff that applications must be made online and if they do not know how, they should seek assistance from their *anak*. Such a response is unfair to them. There are parents who live alone, whose children reside overseas, or who do not want to burden their children. What about those senior citizens who have no children or who remain single?

We need to show empathy towards the elderly. It is crucial to understand the unnecessary difficulties and limitations imposed by the Welfare Department in obtaining a simple card. Why should the process be so rigid? After all, it is not a card is made of gold!...(Interruption)...

Timbalan Speaker:...(Inaudible)...

YB Puan Violet Yong Wui Wui: Unlike credit cards, bank cards, are is merely a plastic card used for discount shopping and to provide eligible beneficiaries with RM3,000 in Death Compassionate Assistance.

Additionally, it is imperative for the Welfare Department to establish an improved delivery system for the Kenyalang Gold Card (KGC). Currently, there is a lack of a proper system that informs applicants about the timeframe required for approving their KGC applications and notifying them when the card is ready for collection.

Lastly before I conclude, I would like to express my sincere appreciation and gratitude to Land and Survey Department Sarawak for their prompt and efficient services in addressing the matters for which I sought assistance. I extend my thanks to the Superintendent and their teams from the Kuching, Samarahan, and Serian branches for their exceptional work. Furthermore, I would like to acknowledge the leadership of Director, Datu Abdullah bin Julaihi, whose dedication has fostered a committed team. I hope that they will continue to provide such efficient services in the future. And with that I conclude thank you.

Timbalan Speaker: Thank you, Yang Berhormat bagi Pending. Next Yang Berhormat bagi Batu Kitang, please.

*Mencari timba si anak dara,
Di bawah sarang burung tempua,
Salam sembah pembuka bicara,
Selamat datang untuk semua.*

YB Ir. Lo Khare Ching: Thank you, Tuan Speaker. Thank you for the honour and the opportunity to debate on Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak's opening address at the First Meeting of the Second Session of the 19th State Legislative Assembly (DUN).

I support his excellency Tuan Yang Terutama's address where Tuan Yang Terutama prioritizes political stability, Federal-Sarawak cooperation, the Sarawakku Sayang Special Assistance package (BKSS) worth RM6.7 billion, post COVID-19 Development Strategy (PCDS) 2030, digital economy, new economies and new green technology-based economy.

Tuan Speaker, I express my gratitude to our esteemed Yang Amat Berhormat Premier for leading our State towards economic and political stability. His excellency Tuan Yang Terutama also highlighted Yang Amat Berhormat's exceptional capabilities in managing our economy which resulted in a GDP of RM136 billion in 2019. The State has projected a GDP of RM282 billion by 2030, thus positioning us as a developed State by that year. With the plan, a total of 195,000 jobs will be created. Household income can be raised to RM15,047 which will undoubtedly contribute to narrowing the urban-rural development gap in Sarawak. We have long been advocating for autonomy under MA63. Tuan Yang Terutama in his opening address hoped that the new Unity Government would give priority on outstanding issues and negotiations associated with MA63 and the Inter-Governmental Continental Report. While we have gained sales tax and other benefits, we are now seeking autonomy in education and healthcare, among other rights. With our Yang Amat Berhormat Premier leading the charge, I am confident that we will succeed.

We applaud Yang Amat Berhormat Premier's official launching of the first industrial microalgae production, the CHITOSE Carbon Capture Central Sarawak (C4) this month. This is proof of our esteemed Premier's dedication to improve the economy of Sarawak while fighting for the rights of Sarawakians.

The microalgae cultivation provides a green method of capturing CO₂ aligned with Sarawak's Green Energy Agenda. The lipids derived from the algae biomass is able to create sustainable aviation fuel which has the potential to bring billions of *Ringgit* to our State while helping the world achieve net zero carbon emissions. The lipids can also be used in animal feeds and pharmaceuticals thus creating new job opportunities.

Tuan Speaker, I humbly urge this august House to support Yang Amat Berhormat Premier's initiative for economic uplift and sustainable practices. We applaud his visionary leadership and the promising future ahead.

Bomba

Tuan Speaker, I commend YB Padungan, the MP for Stampin, for his efforts in securing Federal funds for the construction of fire stations. Unfortunately, he's not here to listen. However, Bomba Sarawak Director has stated that we need an additional 23 fire stations to meet the demands of our growing population. Currently, there are only 39 fire stations in our State. I would also like to acknowledge YB Padungan's success in securing funds to raise one fire hydrant from the ground in Mile 3.

Tuan Speaker, as for the different types of fire hydrants, sluice valve or what we know as underground fire hydrants are found where there is limited space and especially from the old days when development came first before the birth of fire hydrants. It is worthy to note that there are many more of such sluice valve hydrants beneath the road in the Parliamentary constituency of Stampin. It is imperative that YB Padungan focuses on his duty as an MP to seek Federal funds, additional funds, from Parliament, for Bomba, a Federal agency, to upgrade the numerous existing sluice valve fire hydrants to pillar hydrants, which are above ground and more visible.

Federal Roads and Flyovers

I also urge YB Padungan to take responsibility for the issues affecting Mile 8 and Mile 15 of the Federal roads. I have repeatedly requested for a flyover to alleviate congestion at Mile 8, and the same urgency applies to the much-needed overhead pedestrian walkway across Jalan Datuk Tawi Sli and another one across Jalan Kalong Ningkan, from Boulevard to Everise and from Everise to Lim Liang Kee Commercial Centre to prevent jaywalking.

Mile 15 Roundabout

Tuan Speaker, I request urgent attention to safety concerns at Mile 15 roundabout, which has witnessed many accidents and fatalities.

I implore YB Padungan to leverage his esteemed position as MP of Stampin and advocate for the allocation of Federal funds in Parliament towards the construction of an elevated U-turn to replace the aforementioned roundabout.

The urgency of this matter cannot be overstated, and I call upon YB Padungan to take immediate action to prevent any further accidents or fatalities. It is my belief that this solution, an elevated U-turn, would greatly enhance the safety of the affected area and prevent any further loss of life.

I cannot fathom any excuse for the Federal Government to withhold the necessary funds for the removal of the deadly roundabout and the construction of an elevated U-turn in its place. Worst case scenario, demolish this deadly roundabout. It is imperative that YB Padungan fulfills his duty as an elected representative of the people and brings this matter to the attention of the Parliament without delay.

Tuan Speaker, it is disconcerting to note that the response of Stampin MP's assistant to my calls for action was dismissive and not helpful at all. We all know that projects under RM50 million may be in progress in Sarawak, but the issues at Mile 8, Mile 15, and Bomba all fall under the purview of the Federal Government. As such, the request for funds falls on the MP who has been elected by the people to do the job. JKR Sarawak will implement these projects once the funds have been approved in Parliament and these funds and projects have been allocated to JKR for implementation. There is a correct procedure and protocol to these matters, and I believe YB Padungan should know very well.

I am especially concerned with regards to the views expressed by YB Padungan who has expressed derision at my projection of RM400 millions for a flood mitigation project for Kampung Quop, which I find disappointing.

And talking about that, YB Padungan should also be very well aware of the delay caused by the cutting of various categories of funds when the Pakatan Government took over in 2018. As a result of that, PLSB had to start afresh on new negotiations and design. Apparently, DID could only begin construction in 2022. Such was the impact of delays in funds in 2018. The funds were only transferred to the Department in late December 2018 after many complaints were made but by then the damage done to the previous progress made on ongoing negotiations, engagements with professional consultants, plans and existing designs, the damage was very extensive. That is the answer to what YB Padungan brought up earlier. On the RM150 million which is still with the Government. It only came in late December 2018. And it's all because of Pakatan Harapan who came in power and messed everything up.

Sarawak contributes RM80 billion annually to Federal coffers. However, YB Padungan deems it unreasonable to request RM400 million from the Federal Government to address flash floods in Kampung Quop. YB Padungan raises objections when spending is proposed for the betterment of

Sarawakians but remains silent about Penang spending RM46 billions on the Penang Transport Master Plan during the Pakatan Harapan tenure as Government.

I wish to inquire about YB Padungan's contributions to Sarawak's development. He failed to challenge the reduction of funding for Sarawak projects when Pakatan Harapan won in 2018 and even advised against Sarawak accepting a RM2.9 billion cheque from PETRONAS for SST payment to Sarawak.

I implore YB Padungan to reflect on his stance and to think about requesting for more funds for the development of Stampin, which is his duty as an elected representative of the people. Let us all work together for the betterment of Sarawak and our people.

Fisherman Park

Tuan Speaker, I would like to draw attention to the state of a Fisherman Park in Lubuk Buaya, of Jalan Landeh. RM7 million has been graciously allocated by Yang Amat Berhormat Premier to revamp the area. Padawan Municipal Council will implement and develop the project. Thereafter, it will be handed over to Persatuan Nelayan for management, generating profits for the community.

Fisherman Park is a popular spot for fishing and will be expanded to three acres with proper facilities for fishing, homestays and restaurants. With proper planning and execution, this scenic location has the potential to attract not only local visitors but also foreigners from nearby Indonesia and even Brunei and Singapore.

However, I am very concerned about the delay in the commencement of this project. The approved funds have yet to be allocated to the council and it is crucial that the development work begins soon to provide the much-needed facilities to uplift the standard of living for the community there. I urge the relevant authorities to expedite the implementation of this project for the benefit of N.13 Batu Kitang and the population at large.

Police Force

Tuan Speaker, I wish to address an important issue that affects the safety and wellbeing of our constituents in the Stampin Parliamentary constituency.

May I humbly draw your attention to the inadequate resources available to the Padawan police force. It has come to my attention that there are only two vehicles for patrolling purposes to cover a vast area between 17th Mile Padawan, the interior of Padawan and right up to Telaga Air.

This lack of resources has led to an increase in crime, particularly housebreakings and thefts day and night. As elected representatives of our constituents, we have a responsibility to ensure that our community is safe and secure.

I urge YB Padungan again, also MP Stampin to address this issue in Parliament, because the police is under the Parliament and under Federal purview and provide the necessary support and resources, including at least 10 new vehicles, not old vehicles sent over from West Malaysia, 10 new vehicles to the Padawan Police Station to effectively patrol the expanding housing estates in Padawan and the constituency of Stampin.

Kampung Extension

I would like to express my gratitude to Yang Amat Berhormat Premier for implementing the Batu Kitang *kampung* extension scheme in Kampung Bunga Rampai. This scheme has successfully met the growing population's housing needs, bringing joy to the villagers who can now afford to own houses. However, I have also submitted applications for other *kampung* extension programmes, including Kampung Sandong, Kampung Batu Kitang, Kampung Bukit Panchor, Kampung Lidah

Tanah, Kampung Sebuak and Kampung Betong. I would appreciate an update on the progress of my applications, as these programmes are crucial to meet the housing needs of the population in N.13 Batu Kitang.

Local Issues (Education)

Tuan speaker, I wish to draw your attention to two pressing local issues affecting the people of Sarawak.

Firstly, the poor state of our education system, where even basic amenities such as good tables and chairs are lacking in schools like SK Arang in my Batu Kitang Constituency, also Stampin Parliamentary Constituency which hampers the learning experience of our young ones. The same goes to SMK Jalan Arang where the septic tank has sunk, the drain has collapsed and the *dewan* is too small to accommodate 1,700 students.

In addition, there are 10 Chinese conforming schools in Sarawak, classified as Government aided schools run by associations and NGOs which are struggling to maintain their facilities. I urge YB Padungan again to raise this in Parliament because education is under Federal purview, to raise this in the Parliament for more allocation under the Federal Government to assist all this schools including this 10 Chinese conforming School.

Sarawak needs full autonomy on an education so that we can decide on our own syllabus, focus on our rich history, and allocate resources to our own schools.

Water Supply Problems

Tuan Speaker, I wish to express concern over the lack of adequately sized water mains in some areas of Kampung Bumbok in my Batu Kitang constituency. JKKK Kampung Bumbok through myself has applied to Kuching Water Board for new pipelines for some time now but progress appears to be slow. Similar request pertaining to Lorong 12 has been made by the Kapitan of Kampung Semaba, behind Kampung Haji Baki and progress is also slow. I implore upon Kuching Water Board to address these issues promptly.

I would also like to request feedback from the District Office in Kuching regarding the appointment of two *Ketua Kaum* from Taman Indah Landeh and Taman Sri Permai. The villagers through myself have requested for the appointment of two more Ks to cater to their needs and I hope that these appointments will be approved soon.

Tuan Speaker, RPR Taman Flora Indah has been in existence for the last 20 years. I wish to thank the Sarawak Housing Commission for a good job done in maintaining the 18 blocks of residential flats comprising of 576 parcels. It is, however, the earnest wish of every household to own a strata title. I implore all related agencies to facilitate promptly to solve this issue as soon as possible.

Country Hill Apartment consisting of 128 parcels in my N.13 Batu Kitang is a similar case. This private development has been in existence since 20 years ago and the developer has filed for bankruptcy. The residents are facing a lot of inconveniences trying to maintain their apartments including common spaces.

Timbalan Speaker: Ahli Yang Berhormat, you can do your closing.

YB Ir. Lo Khere Chiang: Thank you. Presently Jabatan Insolvensi, a Federal agency again has taken charge of the project but progress has been slow. I wish to call upon all related agencies to facilitate promptly so the that strata titles can be issued.

Finally, I would like to wish all our mothers a Happy Mother's Day, our teachers a Happy Teachers' Day, our Muslim friends, Selamat Hari Raya, Buddhist friends Selamat Hari Wesak and our Dayak friends, Selamat Hari Gawai. I support his Excellency Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak opening address at this First Meeting of the Second Session of the 19th State Legislative Assembly. Allow me to have one minute, I have the *pantun* to share.

*Merdu bertingkah aluan suara,
Kadang tak sedar tersilap kata,
Andai terlanjur patah bicara,
Serendah hati kemaafan dipinta.*

Thank you, Tuan Speaker.

Timbalan Speaker: Thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Batu Kitang. Ahli Yang Berhormat bagi Katibas, please.

YB Encik Lidam anak Assan: Tuan Speaker, thank you for the opportunity for me to participate in the Official Address by Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak, Tun Pehin Sri Haji Abdul Taib Mahmud. It is an honour and privilege to stand here in this august House to represent the people of Katibas. I would like to put on record my sincere gratitude to the people of DUN Katibas for their unwavering support for GPS Government and the Premier of Sarawak as this would certainly enable us to achieve a Developed Sarawak by 2030.

Firstly, I would like to congratulate the Premier of Sarawak, Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr). Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg and the team of Administrations on their outstanding financial performance of RM11.9 billion for 2022, the highest revenue ever achieved by Sarawak. With his farsighted vision for Sarawak on new streams of revenue. We all pray that the 2023 year onwards we will go beyond what we were achieve in 2022.

Before going any further, I also must convey our appreciation to the staffs of implementing Agencies in my constituency such as JKR; Land and Survey; Majlis Daerah; Resident Office; District Office and the respective HQ and Ministries for their commitment and dedication to ensure our projects timely delivery to our *rakyat*. I acknowledged the challenges they face such as short of staffs, logistics facilities to service our rural areas and many more. We also face with staffs who only acting in their position and thus limit their authority and their morale.

These are grave and urgent realities from which we must not shy away. We must address these issues otherwise we fail in our promissory notes enshrined in our PCDS 2030. Let us update and upgrade our government staff skills to provide necessary tools and resources and most importantly their work process and approving red tape taxes much of their productive times. This to ensure that they can work according to the pace and speed of our Yang Amat Berhormat. As we all know, that, we receive yearly RTP allocations of certain sum however the completion rate is rather too low, not to mention the critically ill projects. For example, in my constituency in 2022, listing only three completed out of 19 while there is no indication of completion of our project earmarked for year 2023. Rightfully, RTP Projects is calendar year allocation and therefore must be completed latest by 31st December of the same year.

Tuan Speaker, in speeches I have given in the past in this august House, I talked about how the most serious challenges facing our rural community today. That is the land and prosperity through socioeconomic and our human capital. I have spoken about poverty and inequalities and about how Government initiatives would help to alleviate widespread hardship and destitution that affect our rural community. I also asked for Song District for the affirmative action. It seems impossible for me this time not to dwell again on the same issue until I get it.

As such we all know, rural development is an essential component of any nation's progress. It plays a critical role in promoting economic growth, improving living standards and reducing poverty and inequalities.

Land Ownership and Land Development

I sometime fail to understand why landowners are poor despite owning fertile loamy thousand (of about 262,606) acres of native land in our area, also the native itself supposed to be good Agrarian Community. I believe, also, that good land reforms and sustainable policy such as giving title and accessibility to assistance can give better commercial production which can alleviate them from the grips of poverty.

In view of such condition, I call upon Land and Survey Department to expedite the perimeter survey under Section 6 so that we can initiate our efforts to reduce poverty through the function of socioeconomic activities.

I would like also to call upon the Agriculture Department to review their work processes to reduce the red tapes to expedite the promise that we give to our people. There are feedbacks on the dissatisfaction over the issues on the implementation of agriculture projects on the ground. It requires urgent attention from all parties, stakeholders on this Department, as we aspire to achieve PCDS 2030 in which we will shift from subsistence farming to commercial large-scale agriculture and food production and manufacturing.

Reduction in rural poverty have not always led to the reductions in rural inequalities. There are grouses also and dissatisfaction on the ground over employment opportunities in public sectors, digital divides, business opportunities, scholarship, and intake for good courses in the universities as well as technical training centres. Inclusive rural development therefore requires both localise local policies and action at the State level. The mix of economic policies for rural can spur economic development while reducing poverty and inequalities within the context of social inclusivity as per Sarawak aspiration to achieve a developed Sarawak by 2030.

Tuan Speaker, the success and failure of DUN Katibas to attain and achieve PCDS 2030 depend on the completion of basic enablers such as infrastructures, utilities, and social amenities to facilitate our economic transformation and diverse revenue generations. I understand that people talked about IR 4.0 and here I'm still talking about physiological needs of the people who stay in the longhouse.

Roads

It is therefore I continue to request the following roads and bridges attach to it to be constructed as soon as possible.

- (a) Sg. Musah, 15km (11 settlements);
- (b) Sg. Iran, 16km (14 settlements);
- (c) Sg. Song, 15km (9 settlements);
- (d) Sg. Tekalit, 29km (20 settlements);
- (e) Sg. Lijau, 5km (4 settlements);
- (f) Sg. Manap, 5km (5 settlements);
- (g) Engkuah to Ng. Ngeranau, 34km (14 settlements);
- (h) Remaining portion of Sg Bangkit, 30km (12 settlements);

And the completion of Kabah to Melipis not being of Batang Rajang also 26km need to be completed.

Light Industrial Lot

In addition, DUN Katibas also need light industrial lot. I continue to request for the construction and completion of *Anjung Usahawan* or light industrial lots to support our local entrepreneur. These will improve our entrepreneur development. As of now, we have only six units of *Pusat Inkubator Usahawan* SEDC, and we need more than that.

Song Digital Centre

With the completion of Song District Office Complex, the new office building, there is a plan to utilise the old complex for Song Digital Centre which will be equipped with necessary IT facilities. This will facilitate the digitalisation businesses to promote online products from our rural area.

I request our Sarawak *Unit Pentadbiran* to provide necessary approval to utilise the old District Office once they move to the new office complex.

Inland Fisheries

I would also like to highlight the area for special attention that is the inland fisheries sector. N.62 Katibas is famous for its freshwater fish such as *empurau*, *tengadak*, *labang* & other freshwater fish. This sector is worth special attention as fishing is not uncommon for the people of Katibas and the visiting tourists.

I thanked the Minister M-FICORD, Yang Berhormat Kemena for earmarking Katibas as the Indigenous Fish Hatchery Centre (ZIAS) or *empurau* and *dabai* belt. This certainly will contribute to local socioeconomy. However, other project such as farm roads (amongst others) is very much needed to provide greater access to our land for other cash crops like fruits, vegetables, coffee, cocoa and livestock farming and the completion of CPPC is critical to support our marketing peace.

Longboat Jetty

Longboat jetty or terminal is important enablers to support our riverine businesses. It will facilitate inland fisheries which Katibas can offer to support our tourism industry as well. We can also offer water sport such as regatta, rafting, fishing, culture, adventure, and nature along Katibas River, and this long boat terminal becomes the landing point as well. Besides, this can serve as collection centre for freshwater from up the rivers and the other stream.

Utilities Development - Telecommunication Equipment, Electricity and Water

Information and communication technology are crucial enablers to energise our rural economy. As such, I call upon relevant agency such as Sarawak Multimedia Authority (SMA), SDEC, Kementerian Komunikasi dan Digital/MCMC to expedite the construction and commissioning of their equipment to assist the digitalisation of our rural economy. There are 63 settlements still not connected with our telecommunication services.

As the saying goes "*If the Government delay in connecting us by roads, connect us online*" pun boleh juga.

With regards to electricity, I would like to thank the Ministry of Utility for lighting the rural areas with SARES or grid. To date, we have achieved at least 80% installation. However, there is a need to plan for 70km more grid installation from Song to Ulu Katibas and its tributaries once URDA road is completed.

For water supply, there is a need to connect piping reticulation for 45km to houses already accessed by roads in Katibas. However, there is a need to expedite also Song Water Treatment Plant Project and the reticulation from Kapit to Teluk Jambu in Song District.

Development of Religious Community and Senior Citizen

We must be clear that Sarawak's development is linked not only to how much money we have, or to how long is our Pan Borneo or what technologies we introduce to our people and highways we can construct, or what money can buy yet there are widespread of spiritual poverty, deterioration of values and value that govern the family institution. These are the causes of our social problems today. Maybe Yang Berhormat Minister for Women, Early Childhood and Community Wellbeing Development can give some inputs on our social performance.

As such, I continue to request for this Government to provide social amenities such as *Kompleks Kesejahteraan Rakyat Daerah Song*, a centre for senior citizens including our OKU.

While I plan to build for churches, I would also to propose for a sizeable *Masjid* to be built in DUN Katibas as to cater for the needs of our Muslims community not only the local Muslims but also passersby that might stop for their *sembahyang* when they go to Song. That UNIFOR to continue to obtain funding so that we can assist to develop God fearing citizens.

Tuan Speaker, more often than not we heard about Kapit District Council has lack of fund to carry out essential works such as providing streetlight, drainages, sanitation, road maintenance and town beautification at council's jurisdiction. As such, I suggest that local councils to collect their own gambling taxes, so that they can generate additional revenue that can be used to fund projects and services that are important to their communities. Currently, the State Government's gaming tax to lottery tickets, the State Government collect 10% on RM1.00 of ticket purchased by punters. Such collection will be given back to respective council by the same amount they has collected. By allowing local council to collect gambling taxes, they will help us to curb illegal gambling activities as well.

The people of N.62 Katibas would also like to thank Yang Amat Berhormat Premier for the RTP projects approved to facilitate the livelihood of our people.

I would like to suggest to our GPS Government to increase further our allocation for RTP due to the current increase costs and to narrow urban and rural development gaps and greater community participation in the mainstream of development so that we can transform faster to achieve a developed status in 2030.

I would like to request the Government to earmark Song District as once again affirmative action area to speed up the overall development. Sarawak will not be fully developed if DUN Katibas is not developed. In Iban language "*Sarawak enda mansang enti DUN Katibas enda mansang*".

Tuan Speaker and Member of this august House once again I wish to thank our Tuan Yang Terutama Pehin Sri for his Opening Address to officiate this DUN.

Before I end my speech let us remind ourselves of the following:

*Sehari kita lambat bertindak,
Sehari kita tambah penderitaan rakyat,
Sehari kita lambat tanam,
Seharilah dia lambat berbuah.*

To GPS supporters in my *Kawasan*, please move forward with our battle cry "*Anang Rindang*" "*Agi Idup Agi Ngelaban*". To my fellow Dayak, *Selamat Hari Gawai*, *Gayu Guru Gerai Nyamai*, *Lantang Senang* and to the *guru* in Sarawak or somewhere else *Selamat Hari Guru*, *tanpa guru siapalah saya*. To my Muslim friends not too late to wish you *Selamat Hari Raya* and to my GPS Comrades, we must act better, faster, and most importantly we must act together. With that, I hereby, beg to support the official address by Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak, Tun Pehin Sri Haji Abdul Taib Mahmud.

Tuan Speaker, thank you.

Timbalan Speaker: Thank you, Yang Berhormat for Katibas. I call upon Yang Berhormat for Meradong, after this will be Yang Berhormat for Jepak and then follow by Kalaka, Yang Berhormat for Kalaka. Yang Berhormat for Meradong, please.

YB Datuk Ding Kuong Hiing: Thank you, Tuan Speaker for giving me the opportunity to participate in the debate on His Excellency the Head of State of Sarawak, Tun Pehin Sri Haji Abdul Taib Mahmud's opening address in conjunction with the First Meeting of the Second Session of the Nineteenth Sarawak State Legislative Assembly.

Amongst many other important messages, His Excellency urges the Federal Government to promptly resolve Sarawak's Rights issue that are dear to the heart of all Sarawakians. We must all rally behind our Head of State to ensure that all our autonomous rights as enshrined in MA63 and IGC Reports are to be returned to us as soon as possible.

His Excellency also congratulated the State Government on the new economy model based on Green Technology that has attracted many investors to Sarawak. As a Sarawakian, I feel very proud as we are at the forefront of our drive towards a sustainable green economy and green energy.

Tuan Speaker, allow me to go into some local issues in my constituency. First of all, Utility Services Provider.

Utility Services Provider

I have had some not so pleasant experienced with utility services provider over the years while implementing my RTP projects. Very often the request for repositioning of the services to enable the implementation of RTP projects resulted in receiving a bill from the services provider company which is higher than the RTP projects.

Therefore, I would like to urge the Ministry of Public Health, Housing and Local Government to initiate a by Law (if there isn't one in existence already) to empower the local council to collect "yearly rental" from the services provider so that we can pay them for shifting of services if and when necessary. I would like to give two examples here:

- (a) First one is the most recent one, is removing of seven poles and realigning the cables. The total cost is more than half a million. Whereby my RTP project only cost RM 200,000. So, in the end we have to negotiate and have to do some on-site survey and, in the end, I believed the cost is less than RM100,000.
- (b) And the other one is, the shifting over of the pole in the school compound where I am giving out RTP project for a new building block and we have to shift the pole but unfortunately after we pay a few thousand, the pole has been shifted but still inside the school compound. So, this is what we don't want it to be happened. That is why I hope the authority concerns can do something to protect us when we need to shift the service lines.

Bintangor Swimming Pool

Tuan Speaker, first of all, I would like to thank Yang Amat Berhormat Premier and the Cabinet for approving the funding for the Bintangor Swimming Pool project. After visited a few potential sites by various Government agencies, it was finally agreed that the site should be next to the existing Sports Complex building in Bintangor. However, due to some technical issues, the project has not taken off.

For the information of this august House, this is the first project I have requested during my first term as ADUN Meradong sometime in 2017, although the initial project cost requested is much lower than the eventual allocation for the project.

For the information of this august House, the population of Meradong and nearby districts including Pakan and Julau is about 69,900, with a total of seven secondary schools and 66 primary schools.

Therefore, my plea in this august House is that the scale of the project can be scaled down but please don't deny the people of Meradong and its surrounding districts to have a swimming pool as their brothers and sisters did in bigger towns. Just as Sarawakians have every right to request for the return of autonomous rights even though our population is not so big.

Rabies Disaster

It was turned a disaster as I read in the newspaper. According to figures from Department of Veterinary Services Sarawak, a total of 1,251 cases of dog and cat bites were reported and 11 rabies cases involving humans including nine deaths were reported in Sarawak from January 1st to May 15th this year.

This is a worrying problem that needs every Sarawakian to take note of and fully cooperate with Department of Veterinary Services Sarawak to tackle the disaster together. Only mass vaccination of dogs can effectively stop the spread of this deadly disease.

Therefore, ADUN together with KMKK have the duty to educate the people of their constituency and urge them to take their pets for Free Anti Rabies Vaccination at their local communities from time to time.

Perhaps it is time for us to amend the relevant Ordinance to give the Local Authority more power and better restrictions/guidelines for the pet owners as far as addressing stray dogs is concerned.

"Naked" Telecommunication Towers

Tuan Speaker, in my constituency, there are many "*naked*" telecommunication towers that are not commissioned to date. This is a serious problem as people are now more concerned about internet connectivity than ever before.

It is of utmost importance that once the telecommunication towers are built, all the ancillary fittings must be put in place and let the telecommunication tower be operational as soon as possible.

Kompleks Sukan Bintangor

Tuan Speaker, I have been complaining about the appalling state of the running tracks at Kompleks Sukan Bintangor in every DUN Sitting. However, I have recently received some assurance that it will be upgraded under 12th Malaysia Plan Mid Term review. I hope this is the last time I need to brought this matter up in this august House. And I would like to thank the Minister and officers in Ministry of Youth and Sports Sarawak for helping the people of Meradong and nearby districts that are using this sports facilities.

Tuan Speaker, a leopard never changes its spots, Honourable Member for Padungan is still at his best in carrying out baseless accusation and personal attacks of his political enemies. To suggest that GPS Government increases the land premium after land slide victory in PRN12 is just ridiculous. And to blame the Minister of Housing for the abandoned private housing development projects is short of being malicious. He also wishes SUPP to lose a few seats and I would like to tell him that unless we choose to rest on our laurels, or for being lazy and complacent, we are here to stay and

help our constituents to move forward together with GPS Government under the leadership of Yang Amat Berhormat Premier Abang Jo.

Tuan Speaker, in conclusion, please allow me to take this opportunity to wish all our Muslim friends, *Selamat Hari Raya, Maaf Zahir dan Batin* and to all our Dayak friends, *Selamat Hari Gawai, Gayu Guru Gerai Nyamai, Lantang Senang, Nguan Menua*.

With the above observations, I fully support our Head of State, Tun Pehin Sri Haji Abdul Taib Mahmud's opening address. Thank you, Tuan Speaker.

Timbalan Speaker: Thank you, Ahli Yang Berhormat for Meradong. May I call upon Ahli Yang Berhormat bagi Jepak, please.

YB Datuk Haji Talib bin Zulpilip: Terima kasih, Tuan Speaker. Salam Bumi Kenyalang yang disayang. Jutaan terima kasih kita ucapkan ke atas nasihat dan tunjuk ajar oleh Tuan Yang Terutama Negeri Sarawak. Kita sama-sama menyokong dan mendukung hasrat beliau dan mahu Sarawak maju dan terus berada di dalam suasana bersatu padu dan harmoni. Kita juga menyokong dan mendukung usaha Kerajaan dan Yang Amat Berhormat Premier untuk membangun Sarawak.

Tuan Speaker, preserving our rich heritage for the benefit of society, we have a lot to preserve, our vast land, our sea, our clean air, our forest, and our harmony, political stability, it's a long list. They are all worth preserving and protecting. Congratulations and thank you to the Government and Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan atas pembentukan Sarawak Craft Council 2023. It is well supported by Ahli Yang Berhormat in this august House. We have a lot to preserve; they are still there. We still have the time and opportunity to promote so that the valuable heritage will remain vibrant and become part of our heritage economy. I humbly believe that the State Craft Council will facilitate towards this end.

Isu Tanah

Tuan Speaker, penyukatan tanah untuk bertani bagi kawasan luar bandar terutamanya *it has to be done*. It's part of our move to be more self-sufficient in food. Tanah-tanah tersebut juga boleh menjadi aset jika tuan empunya tanah mendapat *title*. Apabila bandar berkembang, tanah untuk lot perumahan pun semakin diperlukan. Saya berharap isu ini penyukatan dan pemberian *title* dapat ditangani secara besar-besaran dan secara bersepadu. Pada pandangan saya, saya banyak menerima *feedback* isu tanah sama ada di sosial media ataupun hasil perbincangan isu tanah merupakan isu ekonomi yang sentimental kadang-kadang emotional dan amat sensitif.

Pendatang Tanpa Izin

Tuan Speaker, pendatang tanpa izin atau tenaga kerja asing...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: Ahli Yang Berhormat, I think I, you just call me Tuan Speaker *lah* Ahli Yang Berhormat, for the record. I think the hansard should be correct, just call me Tuan Speaker, please.

YB Datuk Haji Talib Bin Zulpilip: Okay, thank you. Banyak pandangan. Ada positif dan ada negatif. Yang positif mereka menambah dan menyumbang kepada tenaga kerja yang wujud di Negeri ini. They supplement our workforce. Mereka membuat kerja yang pada lazimnya tidak mendapat sambutan daripada penduduk tempatan. They do jobs that are avoided by the local workforce. Ini bukan bermakna saya menyokong kedatangan tanpa izin tapi saya sedar akan nilai positif pendatang dari Negeri lain. They come to fill the genuine gap in our manpower supply. They contribute in the process. They add to the economy. They are part of the GDP and wealth creation. As such, I would like to see a real survey of the need to be conducted. Now, we look like we are doing it peace mill. They can come for the jobs that we know there is genuine shortage of local labour. Instead of coming as illegals, they can come for the jobs where there is real shortage of

labour. They can be properly registered. Then it is easy to monitor. Right now, the situation is untenable.

Tuan Speaker, next is very sensitive issue, *yakni pencerobohan oleh Negara China ke atas perairan Sarawak dan Malaysia*. It is sensitive, *ia merupakan cabaran ekonomi dan keselamatan*. Umpamanya bot-bot *navy* China yang merapati pelantar minyak di kawasan perairan Sarawak. Ini perairan kita. This is aggression. Raw aggression. No amount of explanation can excuse this act of aggression. Their sophisticated ships are modern and well equipped and straying into other countries is not a question of accident. It is deliberate. We cannot tolerate. They have to be stopped. Indonesia, the Philippines and Vietnam confront them in the high seas. We cannot do less or otherwise. Otherwise, we are taken as weaklings. Protect our sovereignty, our security and our economic interest.

Saya juga ingin menyentuh beberapa isu berkaitan dengan pembangunan di Bintulu, khasnya kawasan Jepak. Secara umum bandar Bintulu memang terkenal dengan kegiatan ekonomi terutama berkaitan gas. Ia menarik pelabur kecil dan besar dari Negara dan luar Negara. Begitu juga Bintulu menarik tenaga kerja dari seluruh negara. Bintulu berkembang dengan cepat dan pesat.

Bagi Jepak khususnya ada beberapa perkembangan yang membanggakan.

- (a) Jambatan baru, jambatan kedua menghubungkan kawasan pasar dan kawasan seberang, sekarang dalam pembinaan. It is there for all to see. Terima kasih Kerajaan Sarawak, terima kasih Yang Amat Berhormat Premier kerana meluluskan dan menggunakan dana Sarawak oleh kerana ia ditolak oleh *Federal Government*, *sad*.
- (b) Pusat Pentadbiran Baru di kawasan seberang. Bangunan dalam pembinaan. Terima kasih Kerajaan Negeri dan Yang Amat Berhormat Premier.
- (c) Projek Jepak Jaya. Satu projek gergasi melibatkan 8,300 lot perumahan, kedai, industri ringan dan sebagainya. Kerajaan juga meluluskan peruntukan sebanyak RM135 milion bagi *in-situ development* di kawasan Jelutong. Terima kasih sekali lagi.

Yang jauh jadi dekat dan yang dekat semakin dekat. Dari *airport* Bintulu ke Mukah dalam satu jam. Jalan elok. Dari Kuala Tatau di Bahagian Bintulu ke Kuala Balingian di Bahagian Mukah dalam masa 12 minit. This is how closed things are and I have driven many times *hinggakan hari raya sanak-saudara dari Balingan pergi ke Bintulu dan kami pergi ke Balingian*. Nyata hasil pembangunan yang dilaksanakan oleh Kerajaan.

Tuan Speaker, since I have promised I should be brief today I want to say a few things.

*Raya Aidilfitri berlalu sudah,
Demikian jua Hari Guru;
Maaf Zahir dan batin terpancar dari kalbu,
Dan terima kasih untuk insan yang bergelar guru.*

*Hari Gawai akan mendatang,
Kita raikan bersama dalam suasana mesra;
Gayu guru gerai nyamai, lantang senang nguan menoa,
Hidup harmoni amalan bumi Kenyalang tercinta.*

Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Jepak. I call upon the Ahli Yang Berhormat bagi Kalaka, please.

YB Tuan Haji Mohamad bin Duri: Bismillahirrahmanirahim. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabaraktuh, Salam sejahtera dan Salam Sarawakku Sayang. Terima kasih atas peluang yang diberikan untuk saya turut serta dalam perbahasan Usul Penghargaan Atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak pada Pembukaan Mesyuarat Pertama bagi Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19.

Terlebih dahulu, saya ingin merakamkan penghargaan ke atas Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak yang telah menyampaikan ucapan yang menyentuh begitu banyak perkara yang membuktikan keprihatinan beliau terhadap Sarawak dan rakyatnya. Antara intipati ucapan Tuan Yang Terutama Negeri Sarawak, beliau mengucapkan syabas dan tahniah kepada Kerajaan Sarawak kerana sentiasa saksama dengan semua kaum dan hak rakyat Sarawak yang sentiasa dipelihara samada dalam bidang politik, ekonomi mahupun sosial. Beliau turut menggesa rakyat menjadikan Sarawak terus maju dan makmur agar dapat hidup dengan aman demi generasi kini dan yang akan datang.

Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak juga yakin hubungan erat Kerajaan Sarawak dan Kerajaan Persekutuan akan terus membawa banyak kebaikan kepada rakyat. Sekali gus, gabungan Kerajaan Perpaduan ini dapat segera menyelesaikan tuntutan Sarawak selaras Perjanjian Malaysia 1963 (MA63), Laporan Jawatankuasa Antara Kerajaan (IGC), Perlembagaan Sarawak dan Perlembagaan Persekutuan.

Beliau juga menzahirkan syabas kepada Kerajaan Sarawak di bawah pimpinan Premier Sarawak, YAB Datuk Patinggi Tan Sri (Dr.) Abang Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg kerana berjaya memulihkan ekonomi sejak pandemik COVID-19 dengan Bantuan Khas Sarawakku Sayang (BKSS) yang bernilai RM6.7 bilion berjaya membantu rakyat yang terkesan. Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak yakin melalui Strategi Pembangunan Pasca COVID-19 (PCDS) 2030, Sarawak akan menjadi ekonomi maju menjelang 2030.

Tuan Speaker, izinkan, saya turut mengemukakan rintihan, kehendak, dan rayuan suara hati rakyat di kawasan tempat saya Dewan Undangan Negeri N.38 Kalaka. Beberapa perkara akan saya utarakan kali ini merangkumi perkara-perkara yang pernah saya persembahkan dalam Dewan yang mulia ini dalam Persidangan Dewan sebelum ini. Setelah mengambil kira keperluan dan kepentingan rakyat yang perlu diberikan perhatian segera.

Tuan Speaker, kelangsungan pembangunan di kawasan luar bandar terus menjadi keutamaan Kerajaan Negeri Sarawak dalam memastikan semua rakyat menikmati kemajuan secara saksama. Di kawasan saya Dewan Undangan Negeri N.38 Kalaka amnya, isu bekalan air bersih perlu diberi perhatian oleh Kerajaan Negeri menerusi agensi yang bertanggungjawab seperti Jabatan Bekalan Air Luar Bandar (JBALB). Pada musim kemarau yang lalu, telah banyak memberi kesukaran kepada penduduk dalam persiapan menyambut perayaan Hari Raya Aidilfitri baru-baru ini di kawasan saya dan akan datang perayaan Hari Gawai yang bakal tiba, terjejas teruk di Kampung Paloh, Perpat, Kampung Kaba, Lubok Nibong, Rh. Galing, Rh. Raweng, Rh. Tanjung, Rh. Mujah dan sebahagiannya di kawasan Roban.

Sebagai wakil rakyat di kawasan itu, saya sendiri amat bersimpati dengan kesukaran penduduk kampung yang masih belum mendapatkan bekalan air terawat yang sempurna. Keadaan ini harus menjadi pengajaran kepada kita untuk meningkatkan dan menyegerakan lagi usaha menyediakan bekalan air terawat di kawasan yang terjejas yang difahamkan sedang dalam proses pembinaan. Baru-baru ini saya difahamkan sejumlah lebih enam ribu kotak minuman air mineral telah diagihkan oleh Jawatankuasa Bencana Daerah Saratok kepada 11 buah kampung di kawasan saya sejak 15 April lalu yang terjejas akibat kemarau.

Saya mohon pihak JBALB serta kontraktor yang telah dipilih perlulah bekerja keras bagi memastikan tiadanya masalah ketiadaan air terawat ini berlaku dan mereka perlu bekerja dengan lebih kuat agar projek perbekalan air terawat tersebut siap mengikut jadual yang telah ditetapkan. JBALB sebagai agensi pelaksanaan projek terbabit harus berterusan memantau projek dengan

tegas terhadap kontraktor agar tidak wujudnya kelewatan. Perjalanan projek berlaku sehingga menjejaskan keperluan rakyat. Lantaran itu, saya mohon agar masalah ini dapat diselesaikan segera kerana persepsi dan harapan rakyat adalah untuk melihat projek penyambungan saluran bekalan air terawat di sini dapat disiapkan dalam masa terdekat seperti yang pernah dimaklumkan.

Tuan Speaker, hakisan tebingan sungai dekat Kampung Melango, Saratok perlu diberikan perhatian yang serius memandangkan terdapat banyak struktur tebing yang semakin terhakis. Untuk makluman Tuan Speaker, terdapat 131 Ketua Isi Rumah yang kediamannya kini telah terjejas akibat daripada hakisan tersebut. Oleh itu, saya mahu pihak berkaitan harus menyegerakan dengan kadar segera Skim Pembesaran Kampung (SPK) Kampung Pagan yang dulu namanya SPK Kampung Kupang Fasa 1 untuk penempatan baharu mereka ini. Tindakan yang wajar perlu dilakukan untuk mengatasi serta mencegah hakisan dari terus berlaku sebelum ianya menjadi lebih buruk.

Tuan Speaker, perkhidmatan kemudahan kesihatan di Daerah Saratok adalah perlu untuk dipertingkatkan dengan menempatkan doktor pakar di Hospital Saratok. Ini adalah bagi mengatasi masalah yang dihadapi oleh penduduk di Daerah Saratok yang memerlukan perkhidmatan doktor pakar sebelum berlaku sebarang kecemasan dan terpaksa para pesakit perlu dihantar ke Hospital Sarikei yang mengambil masa satu jam setengah perjalanan. Punca dan masalah utama pesakit terutamanya ibu mengandung terpaksa dihantar ke Sarikei memandangkan tiadanya perkhidmatan pembedahan *caesarean* di Hospital Saratok. Bukan itu sahaja, mereka terpaksa menghadapi beban kewangan seperti mengeluarkan belanja tambang sendiri serta mencari tempat penginapan apabila isteri mereka dihantar ke Hospital Sarikei. Untuk itu saya berharap pihak Kerajaan mempunyai perancangan untuk meningkatkan mutu perkhidmatan kesihatan dari aspek fasiliti serta penempatan doktor pakar di Hospital Saratok seperti pakar perubatan obstetrik dan ginekologi.

Tuan Speaker, saya menyokong penuh usaha Kerajaan untuk membangunkan sektor pertanian. Dalam hal ini, tumpuan telah diberikan kepada pengeluaran agro makanan dengan berteraskan teknologi pertanian terkini. Sehubungan itu, aspek keselamatan dan kualiti hasil tanaman turut diberi penekanan bagi menghasilkan produk yang berkualiti, berkhasiat, bernilai tinggi sekali gus mampu menjana kewangan. Seajar dengan seruan Kerajaan untuk meningkatkan tahap ekonomi dan hasil per kapita rakyat di Negeri ini, saya mencadangkan agar sebuah kawasan *agropark* ditubuhkan di kawasan Dewan Undangan Negeri N.38 Kalaka. Dengan adanya penubuhan taman pertanian ini amat signifikan untuk memenuhi keperluan populasi penduduk yang semakin bertambah. Kawasan ini juga dilihat amat sesuai dengan adanya Projek Pembinaan Lapangan Terbang Landasan Pendek (*STOLport*) di Bebuling, Spaoh yang sebahagiannya daripada inisiatif Kerajaan Sarawak untuk menjadikan Sarawak sebagai pengeluar produk makanan utama menjelang tahun 2030 yang boleh dijadikan saluran untuk kemudahan bagi tujuan eksport.

Tuan Speaker, masalah perkhidmatan jalur lebar turut menjadi keresahan penduduk di kawasan DUN N.38 Kalaka. Meskipun sesetengah kawasan telah dilengkapi dengan kemudahan komunikasi dan internet, namun, rangkaian akses untuk kemudahan tersebut berada pada tahap yang masih lemah. Keadaan ini berlaku di kawasan bandar Saratok sendiri yang mana perkhidmatan telekomunikasi yang disediakan oleh *telco* seperti Digi, Celcom dan Maxis yang tidak stabil dan tidak memuaskan seperti di kawasan Kampung Lot Wawasan, Taman Seroja Indah, Perumahan Taman Malong dan Rumah Ikom Senyawan, Rumah Micheal Brues Sungai Antu dan banyak lagi rumah panjang di kawasan DUN N.38 Kalaka.

Oleh itu, saya mohon kepada Kerajaan supaya mempergiat lagi usaha untuk memperluaskan akses ketersambungan jalur lebar dengan membina menara dan struktur sistem pemancar telekomunikasi di kawasan ini. Menurut laporan daripada Balai Bomba dan Penyelamat Daerah Saratok telah menunjukkan statistik bahawa kegagalan sistem pendawaian elektrik adalah penyebab utama berlakunya kebakaran di daerah itu. Iaitu disebabkan oleh lintar pintas dan *overload*.

Laporan tersebut menyatakan bahawa sepanjang tempoh 2012 hingga tahun 2023, sebanyak 66 kes kebakaran dicatatkan dan melibatkan kerugian berjumlah RM12.2 juta dan hanya RM4.6 juta

harta benda yang dapat diselamatkan. Punca utama kegagalan sistem pendawaian elektrik yang merupakan antara penyumbang terbesar adalah faktor penyambungan wayar yang terlalu banyak pada satu *point* berlakunya insiden yang tidak diingini.

Justeru itu, saya memohon untuk mencadangkan kepada Kerajaan agar memperuntukkan satu skim baharu untuk menukarkan pendawaian elektrik di dalam rumah dan rumah panjang yang telah melebihi usia 10 tahun, terutama sekali bagi yang melibatkan pelaksanaan projek skim bekalan elektrik luar bandar RES di kampung dan rumah panjang. Saya juga ingin mencadangkan supaya dana khas untuk proses mengalihkan tiang elektrik bagi:

- (a) Semua projek pembangunan contohnya Projek RTP seperti pembinaan parit dan yang lain; dan
- (b) Rumah persendirian. Ini berlaku kerana peruntukan tiang elektrik berada di atas lot tanah dan mengganggu pembinaan rumah kerana terpaksa memindahkan satu tiang contohnya *Intermediate LT Pole Phase Distribution System* yang menjangkau kos sebanyak RM10,000 dan ianya amat membebankan penduduk luar bandar. Dengan kewujudan dana khas ini dapat meringankan beban rakyat dan pelaksanaan projek pembangunan tidak terjejas disebabkan tiang elektrik terpaksa dialihkan.

Selain daripada itu juga, saya mohon supaya diberikan untuk menaik taraf *service line* daripada pihak Sarawak Energy Berhad (SEB) ke rumah panjang dari satu fasa ke tiga fasa untuk mengelak masalah di luar jangka terutama sekali semasa musim perayaan dan penyebab kepada kerapnya *blackout*. Sudah tiba masanya untuk pihak SEB membuat kajian dan perancangan untuk menaik taraf semua *transformer* di kawasan luar bandar.

Tuan Speaker, saya ingin merakamkan ucapan terima kasih dan tahniah di atas usaha gigih Kementerian Utiliti dalam membantu rakyat di N.38 Kalaka melalui projek Dana Permohonan Tambahan atau Lewat (ALAF). Saya mencadangkan agar segala *red tape* masalah birokrasi yang dihadapi bagi mempercepatkan pelaksanaan projek ALAF ini. Untuk itu, saya mencadangkan agar kontraktor yang melaksanakan projek ALAF diberikan kadar harga yang *standard* selain daripada menawarkan harga melalui proses tender.

Tuan Speaker, prasarana dan kemudahan sekolah di luar bandar dan pendalaman di negeri ini perlu diberi tumpuan terutama sekali oleh Kementerian Pendidikan bagi merapatkan jurang perbezaan dalam pendidikan dengan sekolah di bandar. Saya yakin Kerajaan Negeri Sarawak akan terus bekerjasama dengan Kerajaan Pusat bagi memastikan bidang Pendidikan di negeri ini terus diberi tumpuan termasuk membangunkan sekolah daif serta kuarters guru yang telah uzur.

Tumpuan perancangan drastik dan peruntukan besar amat diperlukan untuk menaik taraf kemudahan bangunan sekolah serta kuarters guru yang telah uzur di seluruh negeri ini dan usaha ini amat penting memandangkan kebanyakan bangunan sekolah di negeri ini dan di DUN N.38 Kalaka khasnya berada dalam keadaan agak daif dan bangunan lama masih banyak dibina daripada struktur kayu.

Masalah yang dihadapi kita ialah apabila peruntukan yang diberi tidak mencukupi, hanya untuk projek kecil sahaja. Ini kerana sekolah daif dan kuarters guru memerlukan kos yang lebih besar untuk dibaiki atau dibina baharu. Justeru, saya berharap Kementerian Pendidikan Malaysia dan Kerajaan Persekutuan mengambil langkah yang wajar dan mengambil perhatian serius atas permasalahan yang berlaku di sekolah daif serta kuarters guru di Negeri ini.

Tuan Speaker, institusi Pendidikan atau pusat teknikal harus diwujudkan sebagai usaha melahirkan generasi muda yang berkemahiran di Daerah Saratok amnya di DUN N.38 Kalaka. Antara institusi yang perlu diwujudkan adalah seperti Kolej Komuniti, CENTEX dan lain-lain institusi kemahiran yang berkaitan. Dengan adanya kemudahan pendidikan yang disediakan oleh Kerajaan, saya yakin lebih ramai golongan belia berintelektual lahir dari N.38 Kalaka. Kemudahan ini dilihat

sangat mendesak untuk Daerah Saratok bagi melatih pelajar dan para belia untuk kemahiran tertentu disamping menyediakan mereka ke arah dunia pekerjaan sebenar.

Untuk makluman Tuan Speaker, projek pembinaan Jalan Kampung Kupang ke Simpang Jalan Bajau dan juga projek pembinaan jambatan menyeberangi Sungai Krian Saratok yang masing-masingnya memperuntukkan kos berjumlah RM90 juta. Begitu juga projek menaik taraf jalan dari Pagan Saratok ke Kampung Kaba yang telah memperuntukkan kos yang bernilai RM15 juta menerusi senarai projek jalan luar bandar yang kini sedang dalam proses perancangan.

Ketiga-tiga projek rakyat tersebut, untuk makluman Tuan Speaker, telah diluluskan dan menunggu untuk ditender dan reka bentuk spesifikasi telah pun siap sepertimana yang dimaklumkan pada sesi perjumpaan saya bersama Pengarah Kementerian Desa dan Wilayah (KKDW) baru-baru ini. Oleh itu, saya berharap agar ketiga-tiga projek yang telah diluluskan itu mohon untuk dipercepatkan pembinaannya agar rakyat akan mendapat manfaat daripada projek tersebut.

Tuan Speaker, masalah sosial dalam kalangan remaja semakin meruncing dan telah menggusarkan masyarakat terutamanya yang melibatkan kes najis dadah. Saya akui terdapat banyak program telah dijalankan oleh agensi-agensi penguatkuasaan seperti Polis, Agensi Anti Dadah dan Persatuan Pencegah Dadah Malaysia (PEMADAM). Namun, isu dadah ini masih berlaku malah kian bertambah dan telah merebak ke kawasan luar bandar melibatkan penduduk kampung dan rumah panjang. Mungkin apa yang telah kita laksanakan selama ini belum memadai. Saya berharap Kerajaan dapat mengkaji dan melihat semula pendekatan yang telah diambil dalam masa yang sama dapat mencari kaedah serta strategi baru yang lebih berkesan bagi memerangi ancaman dadah ini.

Tuan Speaker, acara lumba perahu atau penganjuran Regatta Kalaka wajar dimasukkan ke dalam kalendar pelancongan sukan Sarawak. Daerah Saratok wajar mempunyai satu acara pelancongan yang perlu disenaraikan dalam kalendar pelancongan negeri. Untuk makluman Tuan Speaker, penganjuran Regatta Kalaka bakal diadakan 28 hingga 30 Julai nanti. Selain itu, saya mencadangkan agar Kementerian Pelancongan atau agensi berkaitan untuk menjadi penyelaras kepada mana-mana penganjuran regatta lumba perahu di negeri Sarawak. Ianya penting untuk memastikan jadual penganjuran setiap tahun dapat diatur secara lebih berkesan dan seperti sedia maklum sekarang banyak penganjuran regatta lumba perahu dianjurkan di pelbagai lokasi di Negeri Sarawak.

Namun setakat ini, penganjuran yang tidak diselaraskan oleh mana-mana pihak, kalau boleh bermula tahun depan Kementerian Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan atau pun Kementerian Belia Sukan dan Pembangunan Usahawan menjadi badan yang bertanggungjawab mengatur jadual mana-mana penganjuran Regatta di Negeri ini setiap tahun kerana acara ini amat diminati oleh rakyat di DUN N.38 Kalaka dan di seluruh Negeri Sarawak.

Timbalan Speaker: Ahli Yang Berhormat, penggulangan.

YB Tuan Haji Mohamad bin Duri: Tuan Speaker, untuk mengakhiri perbahasan ini saya ingin mengingatkan kita semua di Dewan yang mulia ini supaya dapat meneruskan perbahasan yang penuh berhemah dalam mencana minda dan tenaga serta bertindak tanduk untuk menjadi Sarawak sebuah negeri yang aman, makmur lagi sejahtera.

Kepada semua yang beragama Islam, saya mengucapkan Selamat Hari Raya Aidilfitri, maaf zahir dan batin dan kepada rakan-rakan dari masyarakat Dayak saya ucapkan Selamat Hari Gawai, *Gayu Guru Gerai Nyamai Lantang Senang Nuan Menoa* yang akan bakal merayakannya.

Maka dengan ini, saya menyokong usul bahawa Dewan yang mulia ini bersidang dan meluluskan Usul Penghargaan terhadap ucapan dan setinggi-tinggi penghargaan dan terima kasih kepada Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak pada Pembukaan Persidangan Pertama bagi Penggal Kedua Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19. Terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Kalaka. It seems that we only one more speaker who wishes to speak, YB Kota Sentosa. Unless there are other indicators or negation, please? So, it seems that Kota Sentosa will be our last speaker today, ya? We have to fill the day tomorrow anyways so for those who have not, I mean are not ready today. Thank you, Ahli Yang Berhormat.

YB Encik Yap Yau Sin: Tuan Speaker, thank you for the opportunity to debate on the Motion of Appreciation and thanks to the Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak and for the opportunity to be the voice of the people of Kota Sentosa. It is with this sense of duty and responsibility that I stand here, and I will strive to meet the highest standards of service required for the benefit and progress of the communities of Kota Sentosa.

Currently, we have a Unity Government at the federal level. It is therefore imperative for the Sarawak Government to be consulted first before appointments of any officers as head of federal departments or agencies in Sarawak. This is crucial to ensure close rapport and cooperation between the Federal and Sarawak Government which would otherwise reflect a peninsular centric direction of the Federal Government to the detriment of Sarawak. The absence of consultation has the potential to create tension and affect Federal to Sarawak relationship. This could invariably lead to slow implementation of people-centric projects and inefficient utilisation of available resources through lack of proper coordination and cooperation between Federal and Sarawak departments and agencies. I therefore urge the Sarawak Government to demand and impress upon the Federal Government that Sarawak is consulted first before appointments of any officers as head of federal departments or agencies in Sarawak in line with our Sarawak First policy.

Tuan Speaker, it is beyond a shadow of doubt that every Sarawakian wants affordable airfares. It is therefore welcome news to many Sarawakians to hear that our YAB Prime Minister have in principle agreed to Sarawak's proposal to establish its own boutique airline to boost air connectivity to Sarawak at affordable prices. Apart from improving Sarawak's air connectivity, which is vital for our domestic tourism sector, international tourists could fly directly to Sarawak by passing Kuala Lumpur. Sarawak have a lot to offer when it comes to tourist attractions with its rich biodiversity and diverse cultures. The main problem is Sarawak's lack of air connectivity. More international tourists to Sarawak would mean more business for our domestic tourism players which include accommodation providers, food and beverage operators and bring additional revenue to Sarawak.

This boutique airline could help to mitigate high airfares especially during festive seasons which would benefit Sarawakians returning home to celebrate with their families. I believe that with proper management, planning and strategy, a boutique airline operated under the purview of the Sarawak Government would provide an avenue to intervene to stabilise airfares for flights to and from Sarawak. Airline travel is now no longer a luxury but a necessity. It is therefore imperative for the Sarawak Transport Ministry to impress upon the Federal Transport Ministry not to drag its feet to approve the license to the proposed boutique airline so that it can start operation, soonest.

Tuan Speaker, there are more than 100,000 small and medium sized enterprises engaged in different sectors of the economy of Sarawak. SMEs are the backbone of local economies and play a crucial role in driving economic growth and development in Sarawak. Sarawak must continue to create a conducive investment and business environment to ensure more SMEs and help SMEs to access funding and other resources. The availability of venture capital funding will enable SMEs to thrive and contribute significantly to Sarawak's economic prosperity. It is therefore welcoming news when YAB Premier, the member from Gedong believes that Sarawak should have its own commercial bank as such a local based Sarawak commercial bank will better help small and medium entrepreneurs in Sarawak who sometime face problem in getting financial loans from commercial banks even though they have very good business model. Having our very own Sarawak commercial bank would serve as a catalyst and encouragement for development of SMEs in Sarawak which in turn would increase business activities, create more jobs and boost our local economy. I therefore fully support YAB Premier's initiative to set up Sarawak's own commercial bank.

Borneo Highlands Resort

Tuan Speaker, recently, a proposal was made to turn the Borneo Highlands Resort into a casino. It would appear to be a prudent decision on surface and looking at it from the perspective of attracting and generating economic benefits. In many countries, gambling is considered a legal and regulated activity and individuals have the freedom to decide whether or not to participate. However, we cannot overlook the arguments against gambling as it is highly addictive and can lead to financial ruin, strained family relationships, loss of employment and other negative impacts on an individual's life.

The social costs of gambling can also be significant, resulting in increased crime rates and financial burdens on communities. As such, any decision to allow the setting up of a casino in the Borneo Highlands must come with stringent regulatory checks and policies to mitigate gambling risks. Regulations must include restrictions on age, advertisements and marketing and also measures to protect vulnerable individuals and communities. Any approval of a casino license for the Borneo Highlands must not be a stand-alone feature but should also include numerous other attractions to beckon tourists both domestic and international with other delights rather than betting. The Singapore model of a casino as part of an integrated resort must be closely studied. This is because the two strictly regulated casino resorts in Singapore have been shown to be a driving force in Singapore's tourism sector and have brought direct tangible benefits to Singapore's economy.

I therefore call upon the Government to consider all aspects carefully including safeguards to protect Sarawakians against the social ills of casino gambling before any decision for a casino license for the Borneo Highlands is made.

Construction Industry

Tuan Speaker, I am given to understand by construction industry players that the construction industry in Sarawak still faces various challenges. The majority of contractors in Sarawak are still trying their best to complete many outstanding projects. However, many contractors are facing supply chain disruption, building materials price escalation, tight or shortage of labour supply and higher labour costs and slow progress payments from implementing agencies. Supply chain disruption, especially aggregates for road construction, ready mixed concrete and premix manufacturing are either in tight supply or facing shortage.

I therefore urge the Sarawak Government through the relevant Ministry to closely monitor the supply of critical building materials to ensure adequate supply to the markets at reasonable prices, so as not to allow delay to contractor's work and progress. I am also given to understand that the cost of granite aggregates is RM20/MT in Kuantan and RM28/MT in Johor whereas in Kuching, it is at the very high price of RM40/MT. Indeed, if there is such a huge disparity in the costs of granite aggregates, I urge the relevant ministry to find out the root cause of this disparity and whether it is due to excessive profits by quarry operators. Perhaps, there is a need for the Sarawak Government to relook into licensing issues for quarry operators.

Unit Integriti dan Ombudsman Sarawak (UNION)

Tuan Speaker, kudos to our YAB Premier, member from Gedong who have taken the proactive steps towards ensuring public accountability (not by words but through action) through the establishment of Unit Integriti Dan Ombudsman Sarawak (UNION). Whereas the opposition, DAP are only good at talking about public accountability with no action to back up, GPS delivers on public accountability and transparency through UNIONS which is directly under the Premier's Department. However, to some, especially, DAP, party politics and brainwashing fit into the equation. That is not the purpose. To realize its objectives of disseminating information of Government policies and accountability, we must take politics out. Rather we must explain Government policies and projects and how they will benefit the people. Sarawak will only progress if we steer the people away from political bickering and rhetoric and focus on policy-based discussion.

Tuan Speaker, with UNION in place, the government can investigate any allegation of misconduct or corruption and can hold civil servants and officials accountable for their action. Good governance is not only essential for promoting accountability and transparency but also for enhancing economic progress and development. When public institution operates in a fair and efficient manner, it creates an environment that is ideal to attract investments leading to job creation, increased productivity, and holistic economic growth. I therefore urge the Sarawak Government to go one step further by urgently tabling an Ombudsman Ordinance during the next sitting of this august House to give legal effect on Sarawak Government's resolve and commitment not in words but through action towards creating a transparent, competent, trustworthy, and efficient Government.

Flash Floods

Tuan Speaker, flash floods continue to be a distressing issue for house owners and occupants in various areas in my constituency of Kota Sentosa, for example in Borneo Gardens, Taman Happy Valley, Lorong Durian Burung and Stampin Resettlement Scheme.

During my numerous "*turun padang*" visits after occurrence of flash floods in my constituency, I hear and feel their emotional distress and frustrations on their property (which includes equipment, furniture, and vehicles) damaged and the financial losses they suffered. Those affected by flash floods in my constituency want a solution to their problem and not excuses and finger pointing by those in authority, be it the fault due to lack of funding from the Federal or Sarawak Government. Those affected are tired with the numerous excuses and explanations given by the authorities responsible. The affected residents want a speedy rectification to their predicament, and they deserve a solution to their long outstanding problem.

Tuan Speaker, I truly believe that if the people in authority put their heads together and with comprehensive and coordinated planning, the authorities concerned shall be able to efficiently apply for more Federal and State Government funding and efficiently deploy the available yearly Federal and State funding. This is because drainage and irrigation is enumerated as a specific item in the Concurrent List of the Federal Constitution. This means that both the Federal and Sarawak Government are jointly responsible and must coordinate and work together through the relevant Federal and State Ministries and Drainage and Irrigation Department to resolve this matter speedily.

Tuan Speaker, as a long-term solution, I once again appeal to the authorities concerned to conduct a detailed study and formulate a comprehensive drainage system not only for my constituency of Kota Sentosa but the whole of Kuching and Sarawak. The planning on flood mitigation should be proactive and not reactive. I pray that with proper pro-active detailed planning, the authorities concerned can systematically and efficiently rectify the long overdue flash flood problem. To those affected by flash floods in my constituency, I hear you, I am with you, and I am for you.

Tuan Speaker, decision making on important matters on health and education is still centralized in Putrajaya. Unfortunately, the policy decisions made on health and education matters are often slow, inefficient, cumbersome, and unsatisfactory to fulfil the demographic needs of Sarawak.

Tuan Speaker, Sarawak must step up to pursue health autonomy from the Federal Government as matters concerning public health and medicine currently falls under the concurrent list of the Ninth Schedule of the Federal Constitution. With health autonomy, Sarawak would be able to better address the disparity of healthcare services between Malaya and Sarawak and formulate strategies and policies that are more suited to Sarawak's needs.

Tuan Speaker, similarly, Sarawak should urgently step up its efforts for the return of education autonomy to Sarawak. Sarawak knows what is best for Sarawak as the challenges in Sarawak is different from Malaya due to its vast area and sparse population. The decentralization of education and healthcare from Putrajaya to Petra Jaya would cut bureaucratic red tape and allow

for better planning and execution of policy decisions to address and resolve Sarawak's education and healthcare needs in an efficient and equitable manner. I do not profess to be an expert on education and healthcare but I together with countless Sarawakians truly believe that education and healthcare autonomy is a crucial move in the right direction that must be relentlessly pursued by Sarawak in order to improve the quality of education and public healthcare tailored to the needs in providing quality education and medical care to all Sarawakians, including for those in the rural areas.

Tuan Speaker are we as Sarawakians going to continue to allow Putrajaya to fail us on such important matters such as education, which really needs to be given the fullest attention for the development of our human capital resources crucial to propel our development agenda. As for health, it is important to enhance our socio-economic development and in ensuring that the welfare of our people is well taken care. In short, Sarawak must have greater autonomy, especially over crucial matters of education and health to better serve our people. We must have greater autonomy to look after ourselves.

Tuan Speaker, I therefore look forward to the recent announcement by the Federal Unity Government on the decentralisation and return of autonomy in education and health as this have been the wish and aspiration of ordinary Sarawakian for a very long time. I hope that the recent announcement on education and health autonomy is not superficial and cosmetic in nature (i.e.) only devolution of administrative powers for speedier implementation of Federal Government policies but must include real powers for the Sarawak Government to make policy decisions on education and health and implementation of those policies made by the Sarawak Government through continued and adequate Federal Government funding.

Tuan Speaker, Sarawak can rely under Article 80(4) of the Federal Constitution which allows for the transfer of executive authority over health and education matters from Putrajaya to Petrajaya with the Federal Government under Article 80(5) providing the funds. Article 80(5) provides that subject to any provisions of Federal or State law, arrangements may be made between the Federation and a State for the performance of any functions by the authorities of the one on behalf of the authorities of the other and such arrangements may provide for the making of payments in respect of the costs incurred under the arrangement.

If Federal and Sarawak Government cannot agree on the amount of funds, the matter can be resolved by an independent tribunal appointed by the Chief Justice of the Federal Court under Article 80(6) of the Federal Constitution. It is now a question of will. The will of Petrajaya versus the will of Putrajaya. Needless to say, I believe the voice of ordinary Sarawakians to have health and education autonomy is an overwhelming "Yes".

Tuan Speaker, lastly, I salute you YAB Premier, Member from Gedong. Your leadership is exemplary and your work ethics excellent. Your vision for Sarawak is impressive and progressive.

As a matter of fact, I look forward to implementation of the numerous policy initiatives announced by YAB Premier, Member from Gedong. However, and most unfortunately, it appears that those appointed and serving under you and tasked with the implementation of your vision cannot keep up with delivery of your vision, initiatives, policy goals and objectives for various reasons.

Perhaps it is time to relook and re-evaluate the institutional and organizational structure of our implementation processes and bureaucracy. The duplicity of the same function by different departments needs to be looked into. This is because the various Ministries and bureaucracy are entrusted with the implementation of clearly defined goals, initiatives and public policy.

Perhaps it is also time for the Sarawak Government to consider relooking at certain focus areas of administrative system improvement, supervision strengthening, performance implementation, competency and accountability, and quality of public services improvement with the purpose to promoting efficiency, effectiveness, professionalism and better delivery of public goods and services.

YAB Premier, Honourable Member for Gedong, you have given the recipe, you have provided the ingredients and it is now for the appointed cooks to deliver the dishes to the rakyat.

Tuan Speaker, before I end, I would like to take the opportunity to wish all celebrating the coming *Gawai*, *Selamat Hari Gawai Dayak*, *Gayu Guru*, *Gerai Nyamai*.

I fully support the Motion of Appreciation and thanks to the opening speech of Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak. Thank you.

Timbalan Speaker: Thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Kota Sentosa. Ahli-ahli Yang Berhormat, the sitting is now adjourned, and the House shall resume its sitting at 9.00 a.m. tomorrow, Insya-Allah.

[Mesyuarat ditangguhkan pada pukul 5.59 petang)